MIHUS

EESTI NOORTEVALDKONNA AJAKIRI

Sissejuhatus: head kriisi ei tohi raisku lasta

May 11, 2020

Rubriigid: Keskkond, Sissejuhatus, Uued lood

Laura Välik, ajakirja MIHUS peatoimetaja

Kriisil on kaks suurepärast külge! On olnud päevi, kui sedasorti mõtte väljendamine ei ole võimalikuna tundunud. Mõned meist veedavad unetuid öid valdkonna rahastuse päästmise nimel, mõned on nuputamas lahendusi kaugnoorsootöö tegemiseks, mõned aga kaotanud sissetuleku ja võib-olla ka töö – noorsootöö väljakutsed on ses kriisis sama eriilmelised kui kogu noorsootöö ise.

Kuid selles eriilmelisuses peitub ka oma võlu – kõlab juba klišeena, kuid ometigi tõesena. Kui unetud võivad täna leida end tegemas tööd suurema missioonitundega kui kunagi varem, nuputajad jõuda katse-eksituse meetodil ehk päris uutmoodi lahendusteni, siis rohkem aega võib tähendada võimalust teha midagi, mida oled juba ammu teha tahtnud, või veelgi parem – võimalust järele mõelda. Just võimalus järele mõelda on **kriisi suurepärane külg number üks!**

Kuidas oleme jõudnud tänasesse kriisi? Tartu Ülikooli zooloogia doktorant Ants Tull kirjutab sellest, kust tulevad pandeemiad – COVID-19 on keskkonnakriisi ilming. Mida toob keskkonnakriis kaasa aga siis, kui me ei võta täna aega seniste tegevuste – kuid ka

tegematajätmiste – üle järelemõtlemiseks? *Laastatud loodus ähvardab inimkonda zoonoosidega* – Ants Tulli artikli pealkiri kõlab ähvardavalt, kuid kõlama jääb üleskutse panustada noorsootöö valdkonnaga keskkonnakriisi, sh pandeemiaohu leevendamisse. Kas noorte tulevik pole mitte meie missioon?

Liitumist – kuid ka koos noortega algatamist – ootavad erinevad keskkonnahoiuteemalised ettevõtmised. Üks noor võib just täiskasvanutelt leida omaalgatuse ellukutsumiseks üliolulist tuge! Inspireeruda võib ka enesega tõtt vaatamisest ja rohelisema eluviisi loomisest isiklikul tasandil – *kas isik on alati eristatav professionaalist?* Milliseid võimalusi pakub maailmaharidus? Kas keskkonnateadlikult läbimõeldud jaanipäevaüritus võib tähendada noortekeskusele väiksemaid kulutusi? Vähem asju rohkem ruumi headele mõtetele noortekeskuses? Kuidas on aga rahvajuttude vestmisega tänases noorsootöös? Loodusmaterjalidest telgi püstitamise või igapäevategevustes rohepesu tundemärkide märkamisega? Või digitaalse jätkusuutlikkusega keskkonnaaktivismi kõrval päris maailmas? Keskkonnakriisi leevendamisse saab panustada noorsootööle sobivalt, ütlemata eriilmeliselt!

Ja miks mitte tajuda vahelduseks ka oma emotsioone sügavuti ja vahetult? SALTO veebinaril „Participation & Information for A Sustainable Green Europe“ kutsusid noored aktivistid üles keskkonnateemade käsitlemisel julgelt sisse tooma emotsionaalset tasandit – kas noorte keskkonnahoiu revolutsioon tähendab ka tõuget emotsionaalse intelligentsuse maailma?

Kuidas jääda maailmast hooliva noorena ellu keskkonnakriisis? on küsimus, mille püstitame pühendusega kõigile neile noortele ja ka noorsootöötajatele, kes juba täna võtnud keskkonnakriisi lahendamise oma südameasjaks. Armas lugeja, Sind ootame sel teemal kaasa mõtlema augusti Arvamusfestivalil!

Septembrikuus heidab MIHUS pilgu aga kriisi valudele ja võludele, sünnib COVID-19 kriisi mõjudest noorsootööle inspireeritud number. Ehk justkui röövik, kes on ümbersündimas liblikaks?

Taassünd on **kriisi suurepärane külg number kaks.** Mis on kriisieelsest ajast väärt taaselustamist ka kriisijärgses maailmas, mis ei ole seda aga mitte? Röövik on mineviku liblikas ja ometigi ei ole nad üks ja sama.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Laastatud loodus ähvardab inimkonda zoonoosidega

May 11, 2020

Rubriigid: Artikli kommentaar, Keskkond, Uued lood, Uuringud

Ants Tull

Tänapäeva kapitalistlikus maailmas on paratamatult välja kujunenud olukord, kus elusale ja eluta loodusele on külge kleebitud teatud väärtus või on asjal oma hind. Me tarbime kaupu ja teenuseid, millest enamik on pärit piiratud ressurssidega loodusest.

1970ndatel tutvustati ühes aruandes mõistet *keskkonnateenused*, mille alla kuulusid näiteks putuktolmeldamine, looduslik veeringe, ookeanide kalavarud, kliima, märgalade kaitse üleujutuste eest. Aastatel 2001–2005 osales üle 1300 teadlase millenniumi ökosüsteemide hindamise aruande koostamisel, mille kohaselt on ökosüsteemiteenused väga mitmesugused keskkonnakaitselised, sotsiaalsed ja majanduslikud hüved, mida ökosüsteemid inimkonnale pakuvad. Ökosüsteemi teenuste loetelu on väga pikk, alustades mullatekkest ja fotosünteesi käigus tekkinud hapnikust kuni puhta põhjavee ning seene- ja marjametsadeni. Seega ei sõltu inimese heaolu mitte ainult materiaalsest poolest, vaid ka looduse pakutavatest hüvedest. Näiteks on inimese tervis seotud suuresti elukeskkonna kvaliteediga. Mitmed uuringud on näidanud, et mida rohkem esineb linnades rasketööstust (õli-, nikli- ja söetehased, maardlad), seda kehvem on õhukvaliteet, mille tõttu haigestuvad inimesed tihti erinevatesse hingamisteede haigustesse (astma, kopsuvähk).

Inimene on ainsa liigina võimeline looma tehiskeskkondi, milles end turvaliselt tunda. Olgu selleks ebakvaliteetse õhuga tööstuslinn või mõni rohelust täis aedlinn. Tõenäoliselt otsustaks enamik inimesi aedlinna kasuks, kui saaks valida, kummas linnatüübis elada. Vabadus teha iseseisvalt valikuid iseloomustab demokraatlikke ühiskondi, ning just tänapäeva noortel tuleb langetada väga palju eluliselt olulisi otsuseid, mis hakkavad mõjutama planeedi Maa tulevikku.

Inimkond on jõudnud märgilisse antropotseeni – geoloogilisse ajastikku, mille vältel on inimene oluliselt mõjutamas planeedi geoloogiat ja ökosüsteeme. Antropotseenis on inimeste arv küündimas rekordilise 8 miljardini. Alates 19. sajandi algusest oleme paisanud õhku kasvuhoonegaase, mille mõjusid hakkame alles nüüd mõistma (võimsamad orkaanid, maailmamere tõus liustike sulamise tõttu, ookeanide hapestumine, palavamad suved jne). Ookeanisetetesse on ladestunud mürgised naftaühendid, mille ohutuks muutumine võtab aega sajandeid. Üheks kõige praktilisemaks materjaliks on saanud plast, mis aga loodusjõudude (tuul, vesi, Päike) käes mureneb mikroplastiks ja ohustab elustikku, sh lõpuks ka inimest läbi toiduahela.

Inimene on algatanud kuuenda liikide massilise väljasuremise laine, kuna üha kasvavate vajaduste rahuldamiseks on vaja võtta kasutusele uusi maardlaid ja hõivata uusi maa-alasid, mis asuvad puutumata ökosüsteemides. See omakorda on toonud kaasa olukorra, kus osad liigid surevad välja ja teised on võimelised kohanema linnastuvas maailmas. Need väga head kohanejatest liigid toovad aga tahes-tahtmata endaga kaasa uusi patogeene: viiruseid, baktereid, soolenugilisi, seentõbesid ja algloomi. Maailmas on teada üle 1400 tõvestava patogeeni, kellest ligikaudu 680 võivad loomadelt kanduda inimesele ehk tegemist on zoonoosidega.

Kui me ei mõista, millist väärtust looduslikud ökosüsteemid meile pakuvad ja jätkame nende hävitamist, võime saada ootamatuid tagasilööke seni veel teadmata nakkushaigustelt. Metsikust loodusest pärit haigused nagu AIDS, Ebola, marutaud, Zika, SARS-1, SARS-2 (tuntud ka kui COVID-19) ja puukborrelioos on vaid kriim jäämäel zoonooside loetelus, kuid on põhjustanud miljonite inimeste enneaegset surma või eluaegseid tüsistusi. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) hinnangul sureb aastas ainuüksi marutaudi 59 000 inimest ning 2018. aasta seisuga on 37,9 miljonit inimest nakatunud HI-viirusega. Selliseid haiguseid võib pidada ühelt poolt looduse märguandeks sellest, mis ootab inimkonda ees, kui jätkub sarnane tendents looduslike elupaikade hävitamisel. Kuid teisalt on inimene ühe kõige levinuma liigina maakeral sobiv peremees väga paljudele patogeenidele, kelles mingil viisil paljuneda või sigida ja niiviisi ennast levitada.

Ehkki patogeenidele leidub inimesi pea kõikjal, pole siiski kõik patogeenid meie õnneks kohastunud inimeses elama. Patogeenide elu pole sugugi nii lihtne, kui esmapilgul tunduda võib, sest vaja on leida sobiv peremees ja temasse jõuda, kinnituda või kusagil rakus talletuda ning tõrjuda peremehe immuunsüsteemi kaitsereaktsioone ja edukalt paljuneda. Seega on patogeenidel väga palju erinevaid elukäigustrateegiaid, kuidas tagada iseenda efektiivne levik. Näiteks marutaudi põhjustava lüssaviiruse üks eesmärkidest on muuta peremehe käitumist oluliselt agressiivsemaks, et viirus saaks hammustuse tagajärjel sülje kaudu efektiivsemalt levida. Üks võimalus on veel olla väga edukas sigija, mitmetel

parasiitsetel ümarussidel nagu solkmetel on võime toota sadu tuhandeid mune päevas, mis kõik väljutatakse keskkonda. Nii on tagatud, et mõni munadest areneb nakkusvõimeliseks ja suudab leida mõne uue imetaja (nt koera või kassi), kelles sigida.

Aga kuidas üldse uurida haiguse ökoloogiat? Selleks on vaja mitmete erialaekspertide nagu looduskaitsebioloogide, veterinaaride, parasitoloogide, arstide ja epidemioloogide koostööd. Spetsialistide ülesanne on välja selgitada, kuidas maastiku muutmisega (näiteks, kui mets võetakse maha ja asemele rajatakse tee või põllumaa) mõjutatakse haiguste ülekandumist inimesele. Samuti on oluline avastada haiguse ilmumine õigel ajal, enne kui patogeenid levida saavad. Teadlaste ülesanne on koguda erinevate loomade vere-, sülje- ning väljaheidete proove, tuvastamaks kõrgema riskiga loomaliike, et luua patogeenidest geneetilisi andmebaase, mis aitaksid võimaliku inimnakkuse puhul patogeeni kiiresti tuvastada ja raviga võimalikult varakult alustada. Mainitud ekspertide suurim ülesanne on ennetustöö, et vältida haiguste puhangut metsast. Selleks uuritakse, kuidas tagada metsade jätkusuutlikkust, aga ka mets- ja koduloomade vahelisi suhteid. Kui suudetakse hoida ökosüsteemid elujõulised koos võimalikult suure elurikkusega, on suurema tõenäosusega ohtlikud haigused metsas loomadega, kes on kohastunud elama koos patogeenidega pika aja jooksul.

Zoonoosidel pole suur mõju pelgalt rahva tervisele, vaid ka majandusele. Aastatel 1997–2009 võis Maailmapanga konservatiivsel hinnangul kuue suhteliselt lokaalse pandeemia (Nipah' viirus, Lääne-Niiluse viirus, SARS-1, linnugripp, Creutzfeldt-Jakobi tõbi ehk hullu lehma tõbi ja Rift Valley palavik) majanduskahju kokku ulatuda 80 miljardi dollarini (6,7 miljardit dollarit aasta kohta). Maailmapank on andnud teada ka 145 miljardi suurusest abipaketist arengumaadele, et leevendada koroonaviiruse mõjusid. Lisaks ei mõju majandusele soodustavalt inimeste (tervena) elamata jäänud eluaastad, mis tähendab täiendavaid väljaminekuid riikide majandustele. Aga ka kehvem majanduslik seis mõjutab ainuüksi arengumaades 1,5 miljardit inimest, kes on nakatunud seedekulgla nugiussidega, kes otseselt ei tapa, vaid nugivad inimestelt vajalikke mikro- ja makrotoitaineid (sh vitamiine), põhjustades näiteks aneemiat. Tüüpiliselt on tegemist nii-öelda „mustade käte haigusega", mille riskirühmadeks on eelkõige lapsed ja absoluutses vaesus elavad inimesed.

Tegelikult võiks arvata, et haigused on inimkonda räsinud sajandeid, näiteks on leitud juba Vana-Egiptuse muumiatest (nii inimeste kui ka lemmikloomade omadest) parasiidiliike. Keskajal laastas inimkonda katkubakter, mida levitasid kulutulena rottidel parasiteerinud kirbud. Kuid **ilmuvad haigused on viimase poole sajandiga mitmekordistunud**, sest inimene on sisse tunginud looduslikesse elupaikadesse. Eriti probleemsed on nn ohualad (nt troopilised alad), kuhu on koondunud suurem osa maakera bioloogilisest mitmekesisusest ehk elurikkusest ning seega erinevate haiguste kontsentratsioon on kõrgem.

Vaatame näitena Hiina märga turgu, kus võib leida terve liikide müriaadi, keda hoitakse üksteise peal puurides või mitmekesi koos ning müüakse delikatesside või lemmikloomadena. Mida rohkem on seal erinevaid loomaliike, seda enam levib erinevaid viiruseid, parasiite ja baktereid. Praktiliselt kõik loomad on sellisel turul stressis ja haigustele vastuvõtlikumad. Ülemaailmselt transporditakse loomi meditsiini ja toidu tarbeks, aga ka lemmikloomadena sellises mahus, mida kunagi varem pole tehtud. Kui keegi neist liikidest juhtub kandma mõnd ülinakkavat zoonoosi, võib pandeemia tekkida mõne nädala või kuuga.

Uurime järgnevalt veel, kuidas inimtegevus mõjutab zoonooside levikut. Ühest uuringust, mis viidi läbi Amazonase vihmametsades, leiti, et kui metsalaamas suurenes lageraie neli protsenti, tõusis malaaria juhtude arv 50% võrra. Nimelt hakkasid lageraie tagajärjel massiliselt levima malaaria tekitajat (algloomad perekonnast *Plasmodium*) kandvad sääsed, sest Päike soojendas intensiivsemalt veekogusid, mida varem kattis tihe vihmametsa võra, ning seejärel said optimaalsetes keskkonnatingimustes areneda sääsevastsed. Metsade majandamine valede võtetega on justkui Pandora laegas, mille avanedes pääsevad sealt välja erinevad haigusetekitajad.

Kuidas on aga inimene mõjutanud Lyme'i tõve ehk puukborrelioosi levikut? Ütleme, et meil on üks täisväärtuslik metsaökosüsteem, mida inimtegevus hakkab kujundama. Läbi metsa ehitatakse neljarealine maantee, mõned metsaosad raadatakse ja rajatakse põllumaad, teise metsanurka rajatakse mõned elumajad. Kõige selle tulemusena loomade elupaigad metsas killustuvad ehk fragmenteeruvad – tippkiskjad nagu hundid, rebased, kakud ja kotkad surevad välja või põgenevad suure häiringurežiimiga metsast. Hüppeliselt tõuseb näriliste, aga ka kodukasside arvukus, kes on suurepärased puugimagnetid. Hiired ja eelkõige pikakarvalised kassid pole võimelised puuke karvastikust kätte saama ning puugid saavad korraliku kõhutäie ja lisaks nakatavad kõhutäitja borrelioosi või entsefaliiti. Seejärel kukutab puuk ennast inimese õuel või toas maha ja muneb põrandeprakku või pinnasesse oma munad, millest arenevad väikesed kuuejalgsed vastsed, kes peavad toituma verest mitu korda, enne kui arenevad täiskasvanud kaheksajalgseks puugiks. Ent just tippkiskjad toituvad närilistest ja suudavad nende populatsioone ohjata, tarbides ühtlasi ära ohtliku puugi, kes maomahlas ellu ei suuda jääda.

Nipah' ja Hendra viirus on eksootilised, sest on pärit Kagu-Aasiast. Mõlemad viirused on omavahel lähedaselt suguluses (kuuluvad *henipah*' viiruste perekonda) ning pärinevad lendkoeralt ehk kalongilt (*Pteropus vampyrus*) – suurelt nahkhiirelt, kes armastab magada kõrgel puu otsas mähituna nahkjatesse tiibadesse, meenutades krahv Draculat. Ehkki nende ladinakeelne liigiepiteet – *vampyrus* – kõlab kurjakuulutavalt, on siiski tegemist puuviljast toituva nahkhiireliigiga. Nad toituvad troopilistest puuviljadest, tehes seda suure naudinguga – seemned sülitatakse välja ja viljamahlgi niriseb suust välja puulehtedele, -tüvedele ja maapinnale. Kui juhtumisi peaks taoline pidusöök toimuma mõne talu läheduses, mille puude all toituvad vabakasvatusel olevad sead, võib õudusfilmilaadne süžee siiski lahti rulluda, nagu juhtus 1999. aastal ühes Malaisia maakohas. Tõenäoliselt kukkus ühes metsatukas lendkoera mälutud viljalihatükike maapinnale otse kodusigade keskele. Nipah' viirus nakatas sea, kelles see võimendus ja kandus üle inimesele. Sel haiguspuhangul oli väga kõrge suremusmäär, sest 276 nakatunust suri 106 ning paljudel tekkisid entsefaliidi läbipõdemisel neuroloogilised tüsistused. Lääne-Austraalias oli Hendra viiruse võimendajaks hobune, kellelt viirus kandus inimesele. Kui Nipah kandus üle suhteliselt metsikus looduses, siis Hendra epidemioloogia oli teistsugune, kuna valglinnastumine meelitab nahkhiired metsadest tagaaedadesse, parkidesse ja rohumaadele. Niisiis on *henipah*' viiruste ülekandumise tõenäosus loomadelt inimesele üpriski suur. Võib olla vaid aja küsimus, mil *henipah*' viirus muteerub piisavalt ja tekib sobiv viirusetüvi, mis hakkab inimeselt inimesele levima.

Koroonaviiruse valguses püüab tähelepanu tänavune Eesti aastaloom – nahkhiir. Just nahkhiirtest on tavapäratult palju viirushaigusi ja -puhanguid alguse saanud. Marutaud, Ebola, Hendra, Nipah, SARS-1 ja SARS-2 on zoonootilised viirushaigused, millest osad on võimelised nahkhiirtelt otse inimesele levima või

on läbi mõne vaheperemehe (tsiibetkass või soomusloom) võimendunud ja inimesele hüpanud.

Käsitiivalised on ainsad imetajad, kes on kohastunud, sarnaselt lindudega, lendama, kuna neil on evolutsiooni käigus esijäsemetest arenenud lennus. Taoline kohastumus võimaldab ühel nahkhiirekoloonial läbida pikki vahemaid. See omakorda võimaldab patogeenidel punktist a punkti b levida. Lendamine nõuab nahkhiirelt suurt kehalist aktiivsust, mistõttu võib nahkhiire kehatemperatuur küündida 40 °C piiresse. Kõrge kehatemperatuur nõuab spetsiifilist immuunsüsteemi, mis suudaks palavikutaolist seisundit kompenseerida. Kehaline aktiivsus tõuseb nahkhiirtel oluliselt vähemalt kaks korda päevas – toituma lennates ja pesapaika naastes. Nõnda on ka nahkhiirte patogeenid kohastunud taluma kõrgeid kehatemperatuure. Kuna viirused on nahkhiirtega koevolutsioneerunud miljoneid aastaid, võib haigus, mis nahkhiirtele mõjub kerge külmetusena, inimesele tähendada surma. Kindlasti ei lasu süü nahkhiirtel kui potentsiaalsetel koroonaviiruse peremeestel, vaid liigil, kes on maakeral domineeriv ja hävitab (nt eespool mainitud lageraied vihmametsas, valglinnastumine looduskeskkonna arvelt või tippkiskjate kadumine elupaikade killustumisel) järjepidevalt ohtlikke parasiite levitavate liikide elukeskkonda. **Koroonaviirus on märk** sellest, et inimene ei suuda loodust endale allutada, vaid peab eksisteerima jätkusuutlikus elukeskkonnas, mis on suunatud säästvale arengule.

„Mõtle globaalselt, tegutse lokaalselt," on öelnud Rene Jules Dubos, kes oli prantsuse-ameerika mikrobioloog ja rohelise ideoloogia arendaja. Iga inimese otsused ja teod jätavad keskkonda oma jälje. Tegelikkuses on igaüks meist võimeline panustama keskkonna- ja loodushoidu, millel võib olla lumepalliefekt. Võtame näiteks üleilmseks paisunud Teeme Ära! talgud ehk maailmakoristuspäeva. Väike Eesti suutis koos oma inimestega algatada globaalse liikumise, et koristada planeeti prügist. Meil on valikuvõimalus, kas tarbida palmiõli sisaldavaid tooteid, mille tulemusena võetakse maha loodusmetsi ja asendatakse need monokultuuriga, mis on sisuliselt elurikkusest vaesunud, või kas eelistada bensiinimootori asemel kondimootorit või ühistransporti. Meie inimestel – nii lastel kui ka täiskasvanutel on võimalik osaleda looduslike elupaikade taastamisel. Näiteks korraldab Eestimaa Looduse Fond talguid, kus igaüks saab kaasa lüüa, et taastada Eestimaa ohustatud liikidele elupaiku (rannaniidud, rabad, loopealsed, puisniidud, luhad jne). Miks mitte anda oma panus ja aidata kaasa elurikkuse hoidmisele ja suurenemisele meie riigis?

Arvestades noorsootöö eripärasid, on sageli noorsootöötaja noorte eeskuju ja suunaja ning mitmete projektide algataja. Kuna praegused noored määravad planeedi Maa tuleviku, **on oluline juba võimalikult varases staadiumis panna noori mõtlema keskkonnaprobleemidele**, sest tänased noored peavad tõenäoliselt kohanema ja leevendama tulevikus veelgi võimenduvaid kliimamuutusi, leidma lahendusi nii fossiilsete kütuste kui ka nendest saadava plasti asendamiseks ning hakkama veelgi mastaapsemalt taastama hävinud või rikutud elupaiku väljasuremisohus olevatele liikidele ning tagama seeläbi zoonooside püsimise metsades, mitte aga linnadžunglites.

Kommentaar

Mari Sisask,
Pernova Hariduskeskuse Loodusmaja õpetaja ja Pernova Hariduskeskuse üldhariduskooli loodusainete õppeprogrammide õpetaja

Ühiskonnana võiksime areneda edasi ja teha kvanthüppe arutult tarbimiselt targale tootmisele. Kuidas on see võimalik? Ilmselgelt tuleks panustada kolme valdkonda – noored, haridus ja teadus. Miks need kolm valdkonda? Aga sellepärast, et noored on meie tulevik, haridus on võti, mis avab uksed, ja teadus on midagi, tänu millele inimkond on võimeline arenema. Ja kui mõelda, mis on see valdkond, kus need kõik kolm kohtuvad, siis on see loodus-, täppisteaduste ja tehnoloogia valdkond (LTT). Majanduslik kasu sellise valdkonna arendamisel on mõõtmatu, kuid kaudselt võib oletada, et see kasu on väga suur. Maailm vajab juurde miljon ja rohkem LTT-valdkonna teadlast, nagu näitab ka eelmisel aastal tellitud Teadusagentuuri uuring (Kivistik *et al.*, 2019). Kahjuks ei toimu selles vallas tormilist arengut ja pigem ollakse vaeslapse kingades. Palju toimub projektipõhiselt ja tugineb suurel entusiasmil. Koolide panustamise võimalused valdkonda on erinevad. Eriti kurb on näha, et riiklikust õppekavast on loodusainete tunde vähemaks võetud ja täppisteaduste rakendamine on väheste privileeg.

Looduse praktiline tundmine on väärtus, mis annab inimesele palju ja ei võta midagi. Keskkonnaharidus on osa LTT-valdkonnast, mis tutvustab lastele ja noortele loodust ja keskkonda aktiivõppemeetodite abil. **Looduse tundmine võiks olla baasharidus.** Kui me tunneme loodust enda ümber ning selles toimetavaid organisme ja nende vahelisi seoseid, siis ei saa me kunagi teha otsuseid, mis kahjustavad meid ennast ja teisi meie ümber, sest me teame. Teadmistepõhine maailm on laia silmaringiga. Teadmistepõhine ühiskond ei ole nagu ettevõte, mille eesmärk on teenida kasumit. Teadmistepõhine ühiskond ei ole manipuleeritav, vaid tugineb faktidele ja kogemusele. Noorelt, kellele ei ole kaksteist aastat näidatud mikroskoopi ega seal avanevat maailma, kes ei ole saanud võtta keskkonnast mitte ühtegi proovi ega teha mitte ainumastki katset, ega osaleda looduses üheski uurimistegevuses – sellelt noorelt ei saa me oodata, et ta tunneks huvi maailma vastu, mida talle ei ole tutvustatud. Kuidas saaksime väärtustada seda, mida me ei tunne ega tea? Kui laps või noor on saanud osa keskkonnahariduslikest tegevustest, mis on pakkunud positiivset kogemust, kus ta on saanud teadma ja märkama seda, mida enne ei teadnud ega osanud märgata – seejuures on olnud äärmiselt huvitav, sest ollakse väljaspool rutiinset koolikeskkonda –, siis ei ole enam võimalik, et selline inimene võtaks mõtlematult maha metsa, kuivendaks soid, saastaks keskkonda mürkidega ja risustaks prügiga. Aru on saadud, et inimene ei ole eraldiseisev, vaid üks osa loodusest, mille elurikkusest ja puhtusest sõltume kõik.

Praegusel ajal on eriti hästi näha, kuidas inimestel puuduvad loodusteaduslikud teadmised sellest, mis on viirus, kuidas ta levib ja paljuneb, kuidas temast hoiduda ja miks ta loomadelt inimestele on tulnud. Keskkonnaharidus annab võimaluse tutvustada noortele neid eluvorme, kellega jagame sama

maailmaruumi, ja teadmist, kuidas saame nendega koos eksisteerida nii, et nad ei kujutaks meile ohtu. Noorte informeerimine maailmas toimuvast on äärmiselt vajalik. See on praegusel ajal halenaljakas, kuidas meil on info üleküllus, aga vajalikke teadmisi ja teadmispõhist infot napib. Noorte teadlikkuse tõstmiseks – ka selleks, et noored oskaksid valida tulevikku vaatavat ja tööjõudu vajavat eriala – tuleb noori suunata keskkonnahariduslikele õppeprogrammidele või muule keskkonnahariduslikule huvitegevusele, mis on välja toodud ka „Keskkonnahariduse ja -teadlikkuse tegevuskava 2019–2022“ eesmärkides. Eestis on päris palju keskkonnahariduse pakkujaid (151) ja sadu õppeprogramme erinevatel loodus- ja keskkonnateemadel üle Eesti (keskkonnaharidus.ee). **Palju on noori, kellele ei istu koolis klassikaline õpe, aga keskkonnahariduslikes tegevustes on nende tegutsemis- ja osalemisvõime suurepärane.** Teadus ja noored võiksid omavahel rohkem infot vahetada. Olgu selleks vahendajaks siis õppeprogramm või huviring. Noorteinfo liikumine loob meile kindlasti palju parema maailma. Noored on need, kes võimaldavad meile tulevikus innovaatiliste lahenduste abil kapitalismi ekspluateerimata loodust.

Asja kurbloolisus on selles, et enamasti tegeletakse mitmetes valdkondades tagajärgede, mitte ennetamisega. **Keskkonnaharidus tegeleb informeerimise ja ennetamisega**, aga kuna silmaga nähtavat tagajärge ei ole, siis ei tajuta otsest vajadust sellesse valdkonda panustada. Teisalt on inimlik, et ei osata hinnata seda, mida meil veel on – ja õnneks meil loodust veel on. Oleme kui Euroopa loodusreservuaar oma märgalade, metsade, puisniitude, huntide, karude ja ilvestega, kuid kauaks, seda näitavad praegused otsused. Eestis on mitmeid pakkujaid keskkonnahariduse vallas, kes kuuluvad erasektorisse ja kelle tegutsemine eriolukorras jäi suure küsimärgi alla, teistel pakkujatel on riik või kohalik omavalitsus seljataga, seega on neil kindlust jätkamiseks natuke rohkem. Õnneks on Vabariigi Valitsus vastu võtnud määruse, millega toetatakse erasektorisse jäävaid (keskkonna)hariduse andjaid. Me kõik loodame, et keskkonnaharidus jääb püsima ja nõudlus ajas aina suureneb. Keskkonnaministeerium on hiljutises küsitluses uurinud, kuidas soovivad õpetajad ja teised noorsootöötajad tulla noortega eriolukorra ajal ärajäänud õppeprogrammidele. Selgus, et enamik noortega töötavaid inimesi hindavad eelkõige võimalust, kui saavad noortega minna koolist välja loodusesse, keskkonnahariduse keskusesse või laborisse ja praktiseerida õpitud teadmisi ning saada praktilisi kogemusi. Seega ainult digilahendused keskkonnahariduses ei päde, küll aga soovitakse praktilisust ja elamusi. Selgus, et enamus soovib õppeprogrammides osaleda sügisel või aasta pärast kevadel, ära jätta otsustas ainult mõni üksik. Seni peame keskkonnahariduse valdkonnas olema loovad. Kuid kindlasti oleks toeks riigipoolne püsiv ja pikemaajalisem rahastus, kui ainult ühekordsed projektid, mida valdkonnas palju tehakse. See, et ennast tõestanud tegevused ja organisatsioonid võiksid saada püsiva või pikemaajalise toetuse, märgiti ära ka Teadusagentuuri tellitud uuringus (Kivistik *et al.*, 2019).

Rääkides teaduskommunikatsioonist (Teaduskommunikatsiooni strateegia 2021–2035), siis on teadmiste vahendamine olulise tähendusega. Mäletan, kui **käisin kunagi Indias ning märkasin, et tervest osariigist oli mets maha võetud ja asemele rajatud põllud või elamud ning nahkhiirtele olidki jäänud ainult inimeste keskel linnas puud, mis olid paksult neid täis.** Ühel päeval puu alt läbi jalutades, kukkus mulle käe peale suur lärakas. Tol hetkel ma ei saanud aru, mis asi see oli. Meil Eestis võib mõnel õnnelikul juhtuda, et lind laseb pähe, aga siis on see ollus valkjashall, aga too oli mul täitsa läbipaistev. Kohalikud inimesed käskisid see viivitamatult maha pesta. Ega ma aru ei saanud, miks on vaja tulla mulle seda ütlema, sest igaüks peseks kahtlaselt suure limase läraka oma käelt maha. Sellel hetkel ma ei teadnud, et

see kujutab endast ohtu ja ma võin saada Nipah' viiruse ning kõige hullemal juhul veel ära surra. Nüüd, peale Ants Tulli teksti lugemist, tean. Istusin aastaid tagasi bioloogialoengus ja õppejõud ütles midagi sellist, et taandareng algab, kui informatsioon enam ei levi. Tänaseks olen mõistnud neid sõnu ja nõustun täielikult.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Üle saja aasta väljakutseid, aga kuidas edasi?

May 11, 2020

Rubriigid: Artikli kommentaar, Keskkond, Noortepoliitika, Uued lood

Kristjan Tedremaa

Skaudiliikumiste algusest on maailmas ja Eestis möödunud üle saja aasta. Selle aja jooksul on toimunud mitmeid sotsiaalseid ja keskkonnaalaseid muutusi, mille mõju inimestele ja ühiskondadele on raske alahinnata. Nagu iga saja-aastase liikumisega, on ka skautlusel olnud tõuse ja mõõnasid. Siiski on raskustest hoolimata suudetud liikumisena kanda kinnitada kõikidel mandritel ja enamuses maailma riikides on skautlik liikumine ühel või teisel moel jätkuvalt olemas. Sajandivahetusest alates on aina enam saanud tähelepanu uued väljakutsed. Nimelt on tulevad aastakümned ja 21. sajand üldiselt määrava tähtsusega looduskeskkonna seisukohast. Väljakutsed, mis riike ja ühiskondi ees ootavad, on unikaalsed ning nende mastaapi ja tegelikku mõju pole suudetud seni hästi hinnata. Ühes ollakse aga kindlad – muutused ei saa olla pelgalt poliitilised või majanduslikud, vaid peavad olema süsteemsed ja kõiki ühiskonnaliikmeid puudutama. Nagu ka mitmete teiste sotsiaalsete muutuste puhul, on siin suur roll noortel, noorsootöötajatel ja õpetajatel. Usun, et skautlusel on võimalik eesootavate muutustega paremini kohanemiseks pakkuda mitmeid lahendusi.

Skautliku liikumise keskmes on kuni üheksaliikmelised (ideaalis 5–7) noortegrupid ehk salgad. Salkadepõhine ülesehitus võimaldab noortel varasest peale harjuda meeskonnatööga, õppida arvestama teistega enda ümber ning tugevdada kogukonnatunnet. Kuigi salgakoondused, -matkad ja muud tegevused on skautluse põhiline selgroog, on skautlusel ennekõike mõju noorele tema individuaalse arengu mõttes. Salkades on enamasti igal noorel kindel roll ja ülesanne, mis tugevdab ühtekuuluvustunnet ning tekitab noortes mõistmist, et üheskoos töötamise tulemusena on võimalik väljakutsed edukalt ületada. Siiski on selle kõige eesmärk valmistada noori ette tulevasteks väljakutseteks

ning tekitada igas noores vastutustunnet. Nagu on ka skautluse looja lord Baden-Powell öelnud: „Individuaalne samm loomuse kujundamisel on panna vastutus indiviidile.“ See tähendab, et kuigi töötatakse üheskoos väikeste gruppidena, põhineb kogu liikumine seal olevatel üksikisikutel. Nagu ei tööta salk ilma kõigi ühise panuseta, ei ole võimalik ka ühiskondlikke muudatusi ellu viia siis, kui osa ühiskonnast tunneb end kõrvalejäetuna või neil puudub vastutustunne ühise eesmärgi teostamisel.

Kuidas see kõik aga looduskeskkonnaga seotud on? **Keskkonnasäästlikkus ning loodushoid on ühed skautluse kesksed põhimõtted**, mille juurutamisega tegeletakse pidevalt väikeste tegevuste ja põhimõtete, igaühe arengu kaudu. Üks lähenemisi on põhimõte, et iga skaut jätab endast maha puhtama laagrikoha, matkaraja või lõkkeplatsi. Sedatüüpi suhtumine ja hoolimine kandub noortes üle ka teistesse valdkondadesse. Kuid keskkonnateadlikkus ei jää ainult praktika tasemele. Iganädalastel koosviibimistel on tihti üks õppevaldkondi „Inimene ja loodus“ ehk õpetus sellest, kuidas me enda igapäevategevustega ümbritsevat looduskeskkonda mõjutame ning, kuidas negatiivset mõju vähendada saame.

Omamoodi võib suuremaid skaudilaagreid, kus on sadu või tuhandeid osalejaid, vaadata kui väikeseid ühiskonnamudeleid, kus kehtivad omad kokkulepitud normid ja reeglid, mida kõik järgivad. Piiratud territooriumil ei ole võimalik tagada puhtust, jätkusuutlikkust ja kõikide heaolu, kui teatud hulk osalejaid kokkuleppeid eirab või teadlikult selle vastu tegutseb. Näiteks ehitatakse skautide sündmustel tihti enamus laagriplatsidel olevatest varjualustest, sildadest ja taristust, kasutades vaid looduslikke vahendeid ehk puitu ja nööri. See võimaldab vajaduse korral asju taaskasutada ning kerge vaevaga ühest kohast teise liigutada. Selline lähenemine nõuab noortelt leidlikkust ja oskust kasutada olemasolevaid väheseid ressursse maksimaalselt ära, olles teadlik nende piiratud olemusest. Juurutades vastutustunnet enda, teiste ja keskkonna suhtes, suudame tõsta noorte teadlikkust ning suunata neid enam mõtlema keskkonnamuutustega kaasnevale mõjule. Just noores eas ja praktiliste tegevuste abil saadud kogemused, millel on ka selgelt tajutavad tulemused, suudavad tekitada käitumuslikku muutust. Lisaks teadlikkusele ja vastutustundele on oluline, et noortel oleks julgust ning seda toetavad praktilised oskused ka muudatuste elluviimiseks. Just leidlikkuse ja loovuse õpetamine on see, millele paneb rõhku skautluse praktiline osa. Paljud tegevused, millega noor skautluses kokku puutub, on seotud ootamatutes olukordades toimetulekuga. Andes noorele vastutuse ja turvalise keskkonna, kus õppida, tekib ka julgus ootamatustega tegeleda ja haarata keerulistel aegadel ohjad enda kätte.

Kindlasti pole skautlus ainus võluvits, mis aitab noortes tõsta keskkonnateadlikkust või kujundada nende suhtumist looduskeskkonda, aga kindlasti on sel mõju noore tervikpildi või „mina“ kujundamisel. Kui lisada selle minapildi juurde vastutustunne enda sõprade, pere, iseenda ja meid ümbritseva suhtes ning julgus ja oskused tegeleda ootamatustega, suudame kasvatada uue põlvkonna, kes on teadlikumad ja suutlikumad, et astuda vastu ükskõik millistele väljakutsetele.

Kommentaar

Lianne Teder,
Tallinna Ülikooli noorsootöö- ja mitteformaalõppe õpetaja

Loodus on skautliku meetodi oluline osa, võrdselt artikliski viidatud tegutsemisele väikestes gruppides, aga ka näiteks tõotusele ja sümboolikale. Skautlikes liikumistes osalejad järgivad organisatsioonis kehtestatud seaduseid (Eesti organisatsioonides 8–10), mis annavad noortele juhised nii käitumiseks kui ka väärtushinnangute kujundamiseks. Näiteks skaudi kuues seadus ütleb, et skaut on looduse sõber, gaidi viienda seaduse koheselt on gaid looduse ja loomade sõber, noorkotka kuuenda seaduse ning kodutütre üheksanda seaduse kohaselt on nad looduse sõbrad ja kaitsjad.

Artiklis on nimetatud mitmeid õppimise seisukohalt olulisi noorsootöös levinud meetodeid, mh väärtushinnangute kujunemine, õppimine tegevuse kaudu, sidudes teooria ja praktika, õpitu mõtestamine, noortelt noortele meetod. 2000. aastate esimeses pooles uurisin oma ülikooliõpingute raames natuke lähemalt, kas ja kuidas skautlike organisatsioonide tegevuses osalenud tajuvad tuge oma arenguülesannete täitmisel. Selgus, et **liikumises väljakujunenud väärtused ja tõekspidamised, sh seoses loodushoiuga, on kujundanud noorte igapäevast käitumist ka väljaspool organisatsiooni tegevusi**. Õppimine tegevuse kaudu looduses on andnud võimaluse omandada nii uusi oskusi kui ka teadmisi looduse ja selles toimetuleku kohta. Selline teooria ja praktika sidumine tugineb John Dewey (1897) teoreetilistele alustele, mille kohaselt on haridus pidev kogemuste teisendamise protsess, ning tema sõnul on protsess ja eesmärk hariduses üks ja seesama. Deweyle tuginedes on palju edasi arendatud teoreetilisi lähenemisi, mida noorsootöös võib lisaks skautlikule liikumisele leida seikluskasvatuses, laagrites, noortekeskustes ja mujalgi. Enim teada on Kolbi õpiring, mille kohaselt õppimine saabki võimalikuks just pärast kogemuse peegeldamist. Muidugi noortelt noortele ehk omaealiste meetod on paljuski kasutuses eeskätt noore jaoks tundlike teemade käsitlemisel, kuna arengupsühholoogiliselt on teada, et just omasugustelt õpib inimene kõige paremini. Sellistelt, kellega ta saab samastuda ja kes saavad olla eeskujuks. Nii on noorte omavahelise sõpruse võimendamine tõhus vahend väärtuste kujundamiseks, eriti seadustega selgelt antud juhiste abil.

Inimene tunneb end turvaliselt, kui ta on informeeritud. Nii aitab looduse tundmine, sellega koos elamine tekitada austust ümbritseva suhtes. Nagu artikliski viidatud, on üle 100-aastase liikumise alustalad ehk samad, kuid ühiskondlikud olud on muutunud. Nii jääb ka keskkonnahoiu mõttes küsimus, **kuivõrd peame aitama noortel (vastutustundlikult) kohaneda uute kliima- ja looduslike oludega, kuivõrd toetama nende initsiatiivi toimuvatele muutustele vastuhakkamiseks või hoopis uute (elustiili) muutuste algatamiseks.** Võib-olla juba paarikümne aasta pärast on puit muutunud nii väärtuslikuks varaks või inimesed nii animistlikult kaastundlikeks, et skaudilaagrites ajutiselt püsitatud puidust väravate ja lipumastide, kõrgelt lõõmavate halu-lõkete asemel näeme loodusesse toodud hologramme.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Jutuvestmine kriisiaegadel: kuidas lood kujundavad meie arusaama õnnest, loodusest ja elu eesmärkidest

May 11, 2020

Rubriigid: Hoolivus, Keskkond, Uued lood

Polina Tšerkassova
Pilt: Dmitri Kotjuh

2020. aasta on Eestis rahvajutuaasta. Tänavu on alanud ka pandeemia, mis näitab inimeksistentsi haprust ning meie sõltuvust planeedi kõikidest teistest eluvormidest. Selles artiklis mõtisklen looduskaitse teemadel rahvajuttudes, jagan oma mõtteid keskkonnakaitsekesksete lugude kasutamisest noorsootöös traditsioonilise jutuvestmise kujul, meenutan vestlust ühe sufi mõttetargaga ning räägin lõpetuseks ühe mehhiko indiaanlaste loo õnne otsimisest.

Pole vaja erilisi antropoloogilisi teadmisi aru saamaks, et elame ajastul, mil kõige suuremat mõju meie planeedi biosfäärile osutab inimtegevus. Pole vaja olla bioloog mõistmaks, et loodus lõpetab ja elimineerib nende liikide eksistentsi, mis ei ole jätkusuutlikud. Pole vaja erilist analüütilist võimet, nägemaks, et praegune inimtegevus ei ole ökoloogilisest perspektiivist jätkusuutlik.

Seda teavad või aimavad ühel või teisel moel kõik, kuid olukord paraneb liiga aeglaselt ning paljudel on raske või nad ei soovi oma eluviisi muuta, uskudes ikka veel, et tsivilisatsioon ja teadus aitavad välja. Aga **mis siis, kui inimene pole looduse valitseja**, vaid suure terviku väike osa, mis ühel hetkel annab ruumi teistele eluvormidele? See mõte kumab praeguse pandeemia ja enneolematute mastaapidega karantiini ajal erinevatest allikatest läbi ning tekkis siis, kui mugava tsivilisatsiooni loori alt tuli esile inimelu ja kogu

inimeksistentsi haprus. Kuid kas suhtumise muutmisest kriisiajal piisab selleks, et muuta tarbimisharjumusi ja jätta väiksemat ökoloogilist jalajälge? Arvan, et kõigepealt peaks muutuma inimeste arusaam oma kohast ja rollist siin maailmas ning inimese suhe loodusega. Usun ka, et praeguses tähenduste ja mõtete otsimise kultuuris peab selleks pöörduma traditsioonilise jutuvestmise poole.

Looduse teema muinasjuttudes

Kõikide rahvaste rahvajuttudest võib välja lugeda suurt lugupidamist ja aupaklikkust looduse vastu. Isikustatud loodusjõud tekitasid inimestes hirmu ja aukartust ning mõistsid kohut inimelu ja tema saatuse üle. Nendes lugudes sai inimene tihti abi loomadelt, lindudelt või stiihiatelt, kui oskas nendega sõbraks saada või vähemalt neid mitte solvata. Paljude rahvaste folklooris on olemas motiiv selle kohta, kuidas kellegi ette, kes soovib puud maha võtta, ilmub selle puu või kogu metsa hoidja või kaitsja, kes on tavaliselt inimkuju võtnud ning pakub erinevaid ande selle eest, kui inimene jätab puu terveks. Hilisema dateeringuga lugudes muutub loodus juba teisejärguliseks, seda võib üle kavaldada või see moodustab tausta inimese suurtele tegudele. Alates valgustusajastu ja tööstusrevolutsiooni aegadest asetas inimene iseennast oma kosmoloogia keskele ning nimetas enda looduse taltsutajaks ja vallutajaks. See pani aluse ka meie egotsentrilisele kaasaegsele ühiskonnale. Esiteks on loodus muutunud eksotiseeritud vaba aja veetmise kohaks, mida vastandatakse linna- või koduruumi ja kultuuriga, ning teiseks on loodusest saanud põhjatu prügi ladustamise koht, kuid ka ressursside väljapumpamise allikas. Siit tekib järgmine küsimus.

Miks meile meeldib looduses olla?

Miks inimene, sõltumata vanusest, haridusest ja tegevusvaldkonnast, tunneb ennast looduses hästi, puhkab ja laeb oma akusid, kuigi otseselt ei sõltu ta sellest oma igapäevases elus nii nagu esivanemad sõltusid? See on seda tüüpi eksistentsiaalne küsimus (nagu ka „miks me elame?“ ja „kuidas ma saan endale antud aega kasutada?“), mis saadab meid kogu elu jooksul. Eri eluetappidel leiame nendele küsimustele erinevaid vastuseid, sest nii nagu meie muutume küpsemaks ja teadlikumaks, nii muutuvad ka meie vaated ja eelistused. Teistes riikides etnograafilistel välitöödel olles kohtusin tihti inimestega, kellega jagasime mõtteid ning kelle seisukohad olid nagu kadunud mosaiigikillud, mis aitasid suuremat pilti kokku panna.

Reiside ja välitööde ajal ongi mul olnud palju põnevaid kohtumisi erakordsate inimestega. Üks huvitav kohtumine, millest nüüd jutustan, toimus siis, kui olin tegemas etnograafilist välitööd Türgis ja elasin üle aasta Istanbulis. Pidin kokku saama ühe sufi *baba'*ga ehk erilist lugupidamist pälvinud eaka mehega, kes elab väga lihtsat vanaisaelu ning kelle juurde tulevad nii noored kui vanad selleks, et nõu küsida ja olla mõnda aega nii rõõmsameelse ja südamliku inimese kõrval. Saime tema ja tema noore abilisega kokku Istanbuli rahvarohkel Üsküdari väljakul. Sealt läksime aga kalmistule. Istanbulis on lisaks mitmele suurele aiaga piiratud pargile väiksemaid haljasalasid, milleks on tavaliselt laste mänguväljakud ja vanad sufide kalmistud. Istusime mošee seina äärde pingile, mis oli tehtud värvilisest marmorist, nii nagu ka kitsad ja kõrged hauakivid, mis uppusid meie ümber rohelusse. Siis küsis sufi vanaisa minu käest: „Kas sina tead, miks inimestele meeldib looduses olla?” Ma mõtlesin ja pakkusin, mis parajasti pähe tuli: „Sest looduses on rahulik… Värske õhk… Vähe müra…” Vana mees vaatas mulle sooja naeratusega otsa ja ütles:

„Inimestele meeldib looduses käia sellepärast, et looduses on kõik omal kohal. Kõik täidab oma ülesannet, kõik tunneb oma kohta. Aga inimene ei tunne oma kohta. Ta ei tea tavaliselt seda üldse ja see teeb teda õnnetuks. Sellepärast meile meeldibki loodus, et tahaksime tegelikult ka end selle suure terviku osana tunda, tahame teada, kus on meie tähtis koht ja oluline roll siin elus."

Sellest vestlusest on nüüd möödunud üle kuue aasta. Tulin ammu välitöödelt tagasi Eestisse, mul sündis tütar ja tegelen kõige rohkem jutuvestmisega. Aga mõte, mida kuulsin ühelt sufi vanaisalt keset hektilise linna väikest oaasi, leiab ikka veel vastukaja minu südames ja ümbritsevas elus. Meile on väga oluline tunda, kus on meie koht siin elus ja millega peaksime tegelema. Me tahame tunda, et oleme selle suure ja värvika maailma mosaiigi vajalikud osad. Kas sihikindlalt või alateadlikult soovime leida seda valdkonda, kus saaksime olla kasulikud teistele ja väljendada sel viisil oma loomingut. Kuid vähesed võivad kätt südamele pannes öelda, et nad on oma koha leidnud – seega painab see inimesi, tekitab ärevust ja ebakindlust. Lisaks on suurte linnade elanikud valdavalt võõrandunud oma pärimuslikest lugudest ja kultuurilistest tähendustest. Sellest on kirjutanud ka mütoloogia uurija Joseph Campbell. Tema sõnul on paljud noored inimesed kaotanud seose oma traditsioonilise pärimuse ja lugudega, nad otsivad uusi tähendusi ja loovad oma folkloori tänavagängide ja subkultuuride kaudu. Neil on uus sümboliline keel ja omad siirderiitused ning selle taga on psühholoogiline vajadus tunda kuuluvust ja oma kohta siin maailmas.

See ongi koht, kus peaks appi tulema traditsiooniline jutuvestmine. Olen kogenud, et **jutuvestmine on üks kõige delikaatsematest ja mõjusamatest viisidest õpetada või soodustada muutust** ja vabanemist mineviku rasketest emotsioonidest. Oskusliku jutuvestja hoolega valitud lood tekitavad nii lastes kui täiskasvanutes äratundmist just nende teemade suhtes, millega nad tunnevad kõige rohkem isiklikku seost. Ainuüksi loo kuulamine aitab inimesel lahutada ennast traumeerivast või raskest minevikukogemusest – lugu poeb pehmelt tema emotsioonidesse ning vormib seal uut mõistmist ja lahendusi. Sellepärast kutsutakse jutuvestjaid appi haiglatesse, vanglatesse, lastekodudesse ja varjupaikadesse. Pean tunnistama, et need on ehk kõige suuremad proovikivid jutuvestja meisterlikkusele. Praegu töötavad jutuvestjad üle terve maailma laste ja noortega, tugevdades nende kontakti pärimuslugudega. Eriti selliste lugudega, mis soosivad jätkusuutlikku eluvaadet ja vastutuse võtmist, mis ei kujuta inimest looduse valitseja, vaid suure terviku väikese osakesena. Minu kolleegid, jutuvestjad teistest riikidest, on tõdenud, et praeguses ülimalt individualistlikus ühiskonnas on tarvis rääkida selliseid lugusid, mis viivad tähelepanu inimese enda probleemidelt hoopis teiste inimeste vajadustele ning rõhutavad pehmelt hoolivust ja vastutust.

Oma hiljutises intervjuus ütles Arvo Pärt hispaania ajakirjanikule Inés Martín Rodrigole, et inimkond on üks terviklik organism ning inimeksistents on võimalik üksnes suhtes teiste elusolenditega. Kuid reaalsuses on meil tihti raske sellist mõtlemist oma ellu üle kanda ning ka kõige olulisemad sõnad jäävad vaid sõnadeks. Jutuvestmise üks eesmärk on aga muuta käitumist ning tervendada elukeskkonda ja inimsuhteid.

Pakun, et **võiksime nii laste kui noortega töötades võtta ette sellesama tuttava „looduse peremehe ja valitseja" loo**, kuid anda loole uue või õigupoolest algse tähenduse, kus inimene ei ole looduse taltsutaja ja ekspluateerija, vaid hoopis tark ja armastav peremees, ressursside planeerija, kaitsja ning

jätkusuutlikkuse tagaja. Lapsevanemana olen märganud, et kõiki neid vatutustundliku ja targa juhi omadusi tuleb kultiveerida alates lapsepõlvest ning et ka headust, hoolivust ja lahkust tuleb lastele õpetada.

See sõltub meist endist, kellele jätame Maa, nii riigi kui planeedi tasandil – kas omakasupüüdlikele individualistidele või ettenägelikele, hoolivatele ja jätkusuutlikkust tagavatele juhtidele. Sest just siis, kui inimene võtab isiklikult vastutuse Maa kasutamise ja kaitsmise, erinevate eluvormide säilitamise ning enda ümber vägivallatu keskkonna loomise eest – kui ta ei oota seda, et tema jaoks luuakse õigeid tingimusi, vaid loob ise oma elutingimused –, tugevdab ta oma kogukonda ja parandab suhteid ümbritsevate inimestega. Alles siis toimub muutus ja inimene kogeb, et inimkond on üks terviklik organism ning inimeksistents on võimalik üksnes suhtes teiste elusolenditega.

Lõpetuseks räägin ühe mehhiko indiaanlaste loo sellest, kuidas inimene otsis õnne. Aegade alguses oli inimene õnnetu. Päike, kuu ja tähed olid õnnelikud. Vesi oli õnnelik. Kivid olid õnnelikud. Kõik neljajalgsed, tiivulised, uimelised, roomajad ja hulkjalgsed olid õnnelikud. Ainult inimene ei teadnud, kuhu tema õnn peidetud on. Lõpuks oli ta elust tüdinud ja meeleheitel. Seda nähes hakkas metsaelanikel inimesest kahju ja nad tulid teda lohutama. Inimene seletas neile, et ta ei ole õnnelik. Selle peale otsustasid metsaelanikud aidata inimest ning anda talle kõike, mis neil oli. Jaaguar andis inimesele oma väe, mets andis oma tarkuse ja rahu, hirv andis vastupidavuse, kalad andsid ujumisoskuse, pesukaru andis oma leidlikkuse. Ja ainult tšatšalaka lind ütles metsaelanikele kahetsusega: „Vaesed neljajalgsed, tiivulised, uimelised ja hulkjalgsed! Nüüd sai inimene teist kõigist tugevamaks.” Ja inimene hakkaski jahtima loomi lõbu pärast, püüdma lõputult kala ning raiuma ohtralt metsa. Kuid kõik see pole teda õnnelikumaks teinud.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Kuidas mässata keskkonnast hooliva noorena õige asja eest?

May 11, 2020

Rubriigid: Keskkond, Noortepoliitika, Osalus

Liisa Puusepp

Kui 2017. aastal otsustati noorte laulu- ja tantsupeol ilmaprognoosist lähtudes lõunane tantsuetendus ära jätta, siis korraldasid noored ise Vabaduse väljakul tantsupeo, näidates ühelt poolt oma ettevõtlikkust ning võimekust kiirelt ja otsustavalt tegutseda ning keskendudes samal ajal nende jaoks olulistele kultuurilistele ja sotsiaalsetele väärtustele. Seda tegid needsamad noored, keda eelnevad põlvkonnad on nimetanud lumehelbekesteks.

Nüüd räägitakse aga üha enam neist kui rohelisest põlvkonnast või ka Maa ja kliima põlvkonnast – põlvkonnast, kes muretseb Maa edasise saatuse pärast, kelle peamine sõnum on „Meil ei ole planeeti B!" ja kes julgevad seda sõnumit ka valju häälega välja öelda, streikida, otsustajatega debattidesse astuda ning ilmselt varsti ka kohtute poole pöörduda. Ja kui omajagu aega tagasi võis noor tunda ärevust oma edasise töise karjääri pärast, sattudes seetõttu musta masendussegi, siis nüüd ei valmista enam üllatust, kui mõni noor on depressioonis murest Maa tuleviku pärast. Eesmärk ei ole ju depressioon, ise haigeks jäämine, vaid tähelepanu pööramine keskkonnas valitsevale olukorrale, inimkonna tehtule ning nüüd juba tegemata jätmisele.

Kliimamuutuste rõhutamine on vaid üks murekoht paljudest. Kõneaineks on kõik suuremad ja omavahel seotud probleemid: elurikkuse kadu, muldade vaesestumine, puhta vee varude vähenemine ja nendega tihedalt seotud sotsiaal-majanduslikud probleemid. Kui inimkond on oma tegemistega siin Maal nii suure katastroofi lävele jõudnud (tunnistan, tegelikult juba selle katastroofi sees olles) ning tundub, et sellest väljasaamiseks ei tehtagi midagi, siis on seda vaja kuidagi väljendada.

Mässamine on selleks üks võimalus. Mäss on noorte aju arengusse omal moel isegi sisse kirjutatud. Maa generatsioon mässab selle nimel, et meie otsused, meie käitumismustrid oleksid keskkonnahoidlikud, panustades jätkusuutlikkusse arengusse – nii üksikisiku, kogukonna kui ka terve ühiskonna tasandil. Oma sõnumites astuvad noored oluliselt kaugemale kui pelgalt prügi sorteerimine, mida seadusest tulenevalt niikuinii tegema peab, tuues selgelt välja ebakõlad, kuidas me teadmised on määratult kõrged (vaadates kasvõi PISA testi tulemusi), kuid käitumine neile vastupidine.

Kuidas mässata, kust alustada?

Esmalt tuleb alustada **iseendast**. Olla ise keskkonnahoidlikult käituv noor. Olla eeskujuks. Ei ole ju aus, kui kõneled kliimamuutustest või bioloogilise mitmekesisuse hoiust, ent lased ennast vanematel autoga kooli viia, haarad bensukast kaasa ühekordselt kasutatava kohvitopsi või ei suuda alla vanduda allahindluse ahvatlustele kiirmoeketis ostelda.

Alles siis, kui sa ise oled keskkonnahoidlikkuse suunal teatava transformatsiooni läbi teinud – tead ja tegutsed ka vastavalt teadmistele -, on aus mässata. Eestiski on vanasõna „ära küla küürima mine, enne kui kodu koristamata on". Selleks kõigeks aga kasuta esmalt ära parimat **haridust**, ammuta teadmisi, võta maksimum. Eesti haridussüsteem pakub selleks piisavalt palju häid võimalusi. Kuigi ülevaatamise kohti on siingi.

Gümnaasium on koht, kus enamus noori saavad õppida loodusteaduslike (keskkonnateadlikkusest kõneldes ilmselt olulisim suund) baasteadmiste kohta ilmselt viimast korda elus. Kogu elu toetub ülejäänud teadmus paljuski selle pinnale. Kõik oleneb nüüd sellest, kui tugev vundament sai varem alla laotud, millel pärastine otsuste tegemine rajaneb, kui rangelt kriitiline uurija edasi ollakse, sest argumenteerida saab vaid siis, kui püsitakse teadlaste poolt kinnitust leidnud teadmiste rajal. Kui mängu tulevad väärmõisted ja arvamused (mis keskkonnateadlikkust puudutavates teemades on äärmiselt sagedased), millel puudub teaduskriitiline alus, on võimalik kiiresti kogu arutelu tühiseks muuta.

Noorsootöötaja või huvijuht koolis saavad siin olla headeks partneriteks ja suunajateks, aidata leida vastuseid küsimustele, mis noortel tekivad, kutsuda kohtumistele teemavaldajaid ja kaasarääkijaid (aktivistid, teadlased, otsustajad), aidata suunata, luua katsetamiseks usalduslik keskkond. Selliste koolisiseste ühistegevuste ja noorteringide abil on võimalik, et teave keskkonnateadlikest valikutest levib edasi noortelt noortele ja ka noortelt vanematele. Tagasihoidlikult nügides saab nii endaga terve kogukonna kaasa – seegi on ju omamoodi mässamine. Näiteid sellistest koolidest alanud ja kogukonda välja jõudnud algatustest on pisitasa juba ilmumas.

Järgmisel aastal on taas kord kohalike omavalitsuste **valimised**. Aastast 2015 saavad valimas käia ka 16-aastased. Seega on riik arvestanud, et noor oskab otsustada, oskab valikuid teha – see on usaldus. See on üks äärmiselt oluline koht, kus noored saavad näidata, millist maailma nad soovivad, milline on nende Eesti. Samm edasi on Riigikogu valimised. Valimisprogrammid võivad esmapilgul näida tüütuna, aga kui soovite, et teie nimel keegi Toompeal nuppu vajutaks, siis tasub need programmid enne valiku tegemist läbi lugeda. Ja mitte ainult läbi lugeda, vaid ka märgata, mis puudu on, kus ebakõla esineb ning neid puudujääke omakorda tõstatada, nende kohta pärida. Mässamine ei ole valimistest mitteosavõtmine, mässamine on see, kui valite neid poliitikuid, kes suurema keskkonnakatastroofi suunal ei liigu.

Millegipärast levib väärarusaam, et konkurents on see, mis edasi viib, et muidu justkui jääb areng seisma. Looduses on levinuim suhtevorm kasulikult **koostöine**. Biosemiootik Kalevi Kull on öelnud: „Sümbioos on meid loonud, mitte võitlus." Selle sümbioosi nimel tuleb nüüd palju tööd teha. Koondumine noorteorganisatsioonidesse on üks võimalus, sest annab parema eelduse oma hääl kuuldavaks teha, võimaluse kaasa rääkida. Meil on koolides õpilasomavalitsused, mis mängivad rolli koolieluliste otsuste juures; ülikoolides esindused, kelle liikmed ülikoolide otsustuskogudesse kuuluvad; lisaks organisatsioonid, mis koondavad noori lähtuvalt erialadest või huvidest. Kui organisatsioonis sees (nt kool või ülikool) või ka kohaliku kogukonna tasemel võib tajuda, et hääl on kuulda võetud, siis riiklikul tasemel on noorte **kaasamine** lapsekingades ning ei ole lihtne päriselt otsustajateni jõuda ja oma häält kuuldavaks teha – nii, et see ka kaasanoogutamisest kaugemale ulatuks. Jah, üks võimalus on see valjuhäälselt välja öelda ja streikida reedeti Toompeal. Ehk viib selline järjepidev sõnumiedastamine dialoogini, mitte ei jää arusaama juurde, et streikijate koht on koolis. Ilmselgelt on vaja sellist mässamist, mis tuletaks meelde, et probleemidega tuleb tegeleda ning lahenduste otsimine ja väljapakkumine ei tohiks jääda streikijate õlule, vaid tegutseda tuleb kohe.

Parima koostöö nimel tööd ka tehakse. Noorte- ja noorsootööorganisatsioone koondavad omakorda Eesti Noorteühenduste Liit, Eesti Noorsootöötajate Kogu, Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, lisaks on ühe „katuse" alla koondunud üliõpilasesindused ja õpilasomavalitsused, et häälel oleks tugevam kõla. Ühiseid nägemusi on ka erinevatel kohtumistel ministeeriumides ja Riigikogus esitatud. Nii on noori ennekõike kaasanud Haridus- ja Teadusministeerium ning nüüd ka Keskkonnaministeerium, mille juurde on loodud Noorte Keskkonnanõukogu, et anda noortele võimalus olla enam kaasatud keskkonnatemaatilistesse aruteludesse ja keskkonnapoliitika kujundamisse. Neist veel väikestest kaasamistavadest saab vaid paremuse suunas liikuda, et noored päriselt tunneksid, et nende mõtteid on arvesse võetud.

Peale selle, et noored saavad mässata ise, olla kaasatud kogukondadesse, panustada riiklikesse arengutesse, on üha enam **rahvusvahelisi** noorteorganisatsioone, kes moel või teisel mässavad. Erinevad võrgustikud on loonud või loomas noortekogusid, suured poliitilised kokkusaamised panustavad sellesse, et ka noored saaksid sõna (nt Conference of the Parties ehk COP juures).

Sel samal 2017. aasta noorte laulu- ja tantsupeol laulsid kümned tuhanded noored Rasmus Puuri laulu „Meie" Anna Haava sõnadele, andes tõotuse, et nemad on valmis võtma vastutust ning olema selle maa ja kultuuri väärilised edasikandjad. Ka mässama.

„*Meie ei taha olla, ei ole, vaikiv, ununev lehekülg aegade raamatus. Meie sammume suure sihi poole: meie tahame elada ja kirjutada aegade raamatusse*."

Anna Haava

Millega tutvuda?

- https://www.gybn.org/
- https://www.voicesofyouth.org/

- https://www.generationearth.at/en/wwf-austria/
- https://climatesaustria.org/
- Nordic Youth As Sustainable Changemakers – https://www.norden.org/en/publication/nordic-youth-sustainable-changemakers
- jne

Kommentaar

Henri Holtsmeier,
Fridays For Future Eesti
noorteliikumise koordinaator
Foto: Katre Liiv

Eelmise aasta külmal märtsihommikul lugesin Facebookist, et üleilmsed kliimastreigid jõuavad Eestisse. „Kas peaksin toetama?" küsisin endalt. Sisetunne ütles: „Millal siis veel kui mitte nüüd?"

Eesti esimene kliimastreik sai teoks just tänu meile, kel tekkis idee: Eestis peaks ka kliimastreikima, kuidas meil veel ühtegi streiki olnud ei ole? Keegi kaaskorraldajatest polnud üritusi korraldanud, veel vähem meeleavaldust. Me ei olnud valmis poliitikat mõjutavaks hääleks saama. Olenemata sellest nägime vajadust. Meid liitis arusaam, et see, mida teeme, on õige ja streigi õnnestumine on vajalik meile ja kaaslastele. Teadsime, et õnnestumine on meie teha.

Kohale ilmus 1500 inimest. Mitmed eksperdid on hiljem öelnud, et kliimastreigid aitasid kliimamuutuste teema Eesti poliitikas päevakorda tõsta, enne olevat aastakümneid sel teemal vaikus olnud. Võime öelda, et õnnestus.

Kui sul tuleb pähe huvitav idee, soovid midagi ära teha või uut ette võtta, olgu see kui väike või suur tahes, ja kahtled, kas see teoks teha, siis küsi endalt: **kui mina seda ei tee, kas see jääb siis tegemata?** See idee tekkis sinu peas, teised on teiste asjaajamistega hõivatud.

Vajame ka sind – täna rohkem kui kunagi varem!

*Üleskutse kõigile noorsootöötajatele toetada meie võitlust õiglase kliima tegevuse (*climate action*) nimel.*

Jah, võib paista, justkui meil oleks kõik selge.

Saades tõuke Rootsi kliimaaktivistilt Greta Thunbergilt, alustasid minu generatsioon ja minust oluliselt nooremad inimesed globaalset liikumist kliimaalase tegutsemise nimel. Inspireerisime enam kui kuut miljonit inimest koolist, oma kontoritest ja kodudest välja astuma ning ühiselt väljendama oma frustratsiooni ja viha poliitilise tegevusetuse ning meie juhtide käitumise vastu, mis jätkus viisil, justkui miskit ei oleks muutunud (*business as usual*). Mõnes riigis – nagu mu kodumaal Saksamaal – mõjutasime isegi poliitikat ning asetasime kliimaalase tegutsemise (*climate action*) poliitiliste eesmärkide tippu.

Johanna Schwarz, kliimaaktivist ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni noorsootöö esindaja

Ja ometigi ei ole me Pariisi kliimaleppe rakendamisele ehk 2015. aastal rahvusvahelise kogukonna poolt kehtestatud eesmärkidele isegi mitte lähedal. Eesmärk piirata globaalset soojenemist temperatuurini 1,5 °C ei paista olevat kuidagi saavutatav. Ka ei ole me noorte kliimaaktivistide liikumisena nii tugevad ega kaasavad, kui võiksime olla ning peaksime olema, et luua päris poliitilist muutust.

Seetõttu vajame teie kui noorsootöötajate toetust rohkem kui kunagi varem.

Sina oled meie aktivismi katalüsaator

Akadeemiline maailm ja mu enda magistritöö uuring näitavad seda, kui olulised on eeskujud noorte keskkonnaaktivismi jaoks. Eriti kliimamuutuse kui holistilise ja keerulise teema seisukohast, (noored) inimesed võivad hõlpsasti tajuda oma tegusid ebaolulistena ja uskuda, et ainult suurema mõjuvõimu ja ekspertteadmisega inimesed saavad luua tõelist muutust. **Eeskuju, kelle käitumist noored tajuvad jäljendatavana, on nende aktivismiks pöördelise tähtsusega.** Sedasorti eeskujud on tihti ise noored või tajutavad *hingelt noortena* ning kõige tähtsam on see, et nad võtavad noorte muresid tõsiselt.

Oma ligipääsuga noortele on sul võimalus inspireerida noorte keskkonnaaktivismi, meid nii emotsionaalselt kui ka praktiliste nõuannete ja ressurssidega toetades, näidates entusiasmi meie aktivismi suhtes ja julgustades meid oma häält kuuldavaks tegema.

On oluline, et oleksid sild minu ja vanemate põlvkondade vahel

Meie ainus võimalus kliimamuutusega edukalt võidelda on kaasata kõik põlvkonnad. Noorte inimestena ei suuda me eraldiseisvalt pakkuda tehnilisi, poliitilisi ega majanduslikke lahendusi kriisi adresseerimiseks. Ka ei ole me poliitilistel võimupositsioonidel, et luua muutuse algatamiseks reegleid – enamusel meist ei ole lubatud isegi veel hääletada.

Oled tõeliselt ainulaadsel positsioonil: sul on otsene ligipääs noortele, sa kõneled meie keelt ja mõistad meie muresid, mõistes samal ajal ka täiskasvanute maailma mängureegleid. Sina saad võimendada meie hääli kohtades, kus meid naeruvääristatakse meie vanuse ja väidetava kogemuse puudumise pärast. Tuues erinevad põlvkonnad arutelulaua äärde – sinu, minu, vanema ja noorema –, saad aidata meil põlvkondade vahelist lõhet ületada selle süvendamise asemel. Vajame sind selle sillana põlvkondade vahel.

Saad meil aidata muuta liikumise tõeliselt kaasavaks

Kliimaalane tegutsemine saab olla edukas ainult siis, kui kindlustame kliima õigluse nii riikide üleselt kui ka siseriiklikult. Peame tunnistama, et ühiskonna erinevad osad kannatavad kliimakriisi käes erinevalt ning kannavad erinevaid koormaid. Kahjuks ei peegeldu need erinevad reaalsused veel meie liikumises. Hääled, mida esindame, on ikka liiga valged ja priviligeeritud (vähemalt Euroopat vaadeldes). Paljudel vähem soodsas olukorras olevatel noortel ei ole võimalust aktiviseeruda, kuna neil puudub selleks aeg, ressursid või nad lihtsalt ei näe seda, kuidas kliimakriis nende isiklikku elu mõjutab.

Lõhe selle vahel, kelle häält kliima liikumises kuuldakse ja kelle oma ignoreeritakse, kahjuks ainult süveneb COVID-19 kriisi valguses. Peame tagama, et ehitame oma maailma pärast pandeemiat üles õiglase ja jätkusuutlikuna. Seetõttu peame kaasama kõikide noorte hääle ja esindama müriaadi noorte inimeste reaalsustest, mis eksisteerivad üle terve Euroopa. Noorsootöötajatena saate meil aidata julgustada kõiki noori osalema ja esindama nende häält, kel ei ole võimalust end kuuldavaks teha.

Me ei saa inimkonnana globaalse soojenemise peatamise vastutust alati tuleviku põlvkondadele edasi ulatada – peame tegutsema nüüd, et meile jääks tulevik, milles elada. Vajame su tuge selles võitluses – nii noorsootöötaja kui ka inimesena.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Miks (mitte) eitada ebamugavaid fakte?

May 11, 2020

Rubriigid: Enesearen, Keskkond

Mattias Turovski

Kas teadsite, et peamiselt kliimasoojenemise koondnimetuse all tuntud keskkonnamuutused on inimkonna püsimajäämist ilmselt kõige ohustavamad nähtused läbi inimajaloo? Või, et kriisi tagajärjel hävib igapäevaselt lugematu hulk looduslikke koosluseid, muutub elamiskõlbmatuks üha enam elupaiku, kahaneb looduslik mitmekesisus, ning Maa stabiilsust ja elu võimaldavates vee-, süsiniku- ja teistes aineringetes toimuvad ohtlikud muutused üha murettekitavama kiirusega? Ja kas teadsite, et üleilmse keskkonnakriisi peamiseks süüdlaseks on inimtegevus?

Julgen oletada, et jah, teadsite küll. Nagu ilmselt teadsite ka seda, et ilma toimiva ökosüsteemita ei saa planeedil ellu jääda ka suur osa inimkonnast. Suurel osal meist, kusjuures eriti noorte seas, on kujunemas üha selgem arusaam inimtegevusega kaasnevatest negatiivsetest tagajärgedest loodusele. Võiks ju loota, et nii ulatuslikult kogu inimkonda ohustavatest teguritest on küllalt hea ülevaade ka meie liidritel. Ning tõepoolest, maailma valitsused on kõikvõimalikke konventsioone korraldanud ja kokkuleppeid sõlminud ligikaudu viimased 50 aastat, ent sama aja jooksul on väga väheste eranditega (näiteks osoonikihi hävingu peatamine freoongaaside tööstuses kasutamise lõpetamisega) keskkonna degradeerumine mitte üksnes süvenenud, vaid ka oluliselt kiirenenud. Tahes-tahtmata tekib küsimus, et kui me adume eelmainitud murekohti ja mõistame olukorra kausaalsust ja pakilisust, siis miks midagi ette ei võeta? Ja kui ka võetakse, siis miks takerdub progress pahatihti majanduslikesse vastuargumentidesse, hakatakse vastutust naaberriigi õlgadele veeretama ja kurjakuulutavad lood Maa halvenevast tervisest kaovad meediaveergudelt kiiremini, kui muutub kliima?

Miks selliste tõsiasjadega on nii raske silmitsi seista? **Miks kipub suur osa inimkonnast tänaseni eitama ebamugavaid ja potentsiaalselt inimkonna edasist saatust määravaid fakte?** Või suisa naeruvääristama neid noori, kes probleemi teravust tunnetanud? Tundub, et mõnede jaoks on kliimamuutuste eitamisest saanud justkui eesmärk iseeneses ning tihtipeale kuuleme meediast lugusid, mille kohaselt on kliimamuutuste koondnimetaja koguni kodanikuühiskonna vastane vandenõu. Siinses kirjatükis mõtisklen selle üle, miks inimesed hoiduvad ebamugavatest tõdemustest, ning pakun lugejale inspiratsiooni edasiseks juurdlemiseks.

Alustuseks tuleks välja tuua kaks põhjendust, mis siinkirjutaja meelest enim meie tähelepanu tõsiste kollektiivsete probleemide tunnistamisest kõrvale juhivad. Esiteks – need probleemid on ebamugavad! Inimkond leiab end täna elavat maailmas, mille väärtuskese on peamiselt jäänud toetuma mugavuskäitumise ülistamisele. Peaaegu kõikides arenenud maades ei ela enamik inimesi juba ammu vajaduspõhist, vaid üha enam mugavuspõhist elu. Mugavusest johtume oma igapäevaotsustes, elukorraldust kutsume heaoluühiskonnaks. Kusjuures sellises võimsalt Individuaalsust ja isiklikke valikuvõimalusi maksimeerivas kultuuriruumis kipuvad kollektiivsed huvid jääma tahaplaanile või igatahes millekski, mille pärast muretsevad valitsused või MTÜ-d, vähem üksikisikud. Nii võibki olla hea sissetulekuga inimese reaktsioon uudisnupule, milles teadlased hoiatavad järjekordse rekordpõuase suve eest, osta endale uus konditsioneer, mitte täielikult ümber mõtestada enda elu ja väärtushinnangud ning hakata oma ökojalajälje vähendamiseks minimalistlikumalt elama.

Tuleb möönda, et ikka veel vajaduspõhist elu elavatele miljarditele ei saa sarnaselt arenenud maailma kodanikega ette heita pea liiva sisse peitmist või tahtlikku teadmatust kogu inimkonna tulevikku ähvardavate globaalsete muutuste eest. Kui ikka kõht on tühi ja lapsed külmetavad, siis kulub tahes-tahtmata rõhuv osa energiast baasvajaduste katmisele. Sellises olukorras elavatele inimestele ei saa ette heita kaheldavate keskkonnamõjudega otsuseid, kuna nemad tegutsevadki enda ja oma pere ellujäämise nimel. Ometi on ka arengumaade keskkonnaprobleemidele vaja leida kiireid lahendusi – nagu käesolev pandeemia ilmestab, on globaliseerunud maailmas piirid lokaalse ja globaalse vahelt kadumas. Tarbimis- ja mugavuskultuur on saavutanud aga tõeliselt globaalse mõõtme – seega, kuigi suur osa maailma elanikest ei saa siiani endale mugavuspõhist elu lubada, püüdlevad arengumaad justnimelt individuaalse valikuvõimaluse maksimeerimise kui meie aja heaolu definitsiooni poole.

Et kollektiivset heaolu tagada, tuleb ellujäämisest mõelda kollektiivselt ning suunata ühiskonda toimima kollektiivseid huvisid silmas pidades. Siin aga tulebki mängu teine põhjendus, mis meie tähelepanu keskkonnakriisilt kõrvale juhib – üleskutsed keskkonnakriisi leevendamiseks möödapääsmatule tarbimise vähendamisele on ärile väga halvad! Just majanduskasv tõstab ju inimeste heaolu – laeb meie elektritõukside ja üha pikslikullasemate ekraanidega nutitelefonide akusid, tõstab meie ostuvõimet ja valikuvabadust. Majanduse ümberkorraldamine selliselt, et see keskkonnale liiga ei teeks, on tohutult kulukas, vastuokslik maailma suurkorporatsioonide investeeringutele ja äriplaanidele ning pealegi õudselt ebamugav! Võimueliidi seisukohast ka erilise mõtteta, kuna elatakse pooltõeses veendumuses, et kriis nende elusid ei ohusta. Taolistel põhjustel olemegi sattunud olukorda, kus meie

tajutav isiklik heaolu on pöördvõrdeline keskkonnaseisundi halvenemisega. Ei ole siis imekspandav, et inimkonna tulevikku puudutavate vägagi ebamugavate tõdedega silmitsi seismine ei lähegi enamusele meist korda.

Filosoofid, psühholoogid ja ühiskonnateadlased on tuvastanud mitmeid käitumismustreid, mis reeglina pahaaimamatult inimeste tähelepanu ebamugavatelt faktidelt kõrvale juhivad. Üheks tuntumaks võib pidada kognitiivset või ka moraalset dissonantsi – nii nimetatakse olukordi, kus me ühel või teisel põhjusel kas otsustame käituda vastupidiselt enda teadmistele, sisetundele või moraalinormidele selle käitumisviisi õigsusest, või teeme seda alateadlikult. Rolli võivad mängida ka paljud õpitud või hoopis tähelepanuta jäänud sisemised argumentatsioonivead ning eelarvamused, millega alateadlikult enda käitumist õigustame. Kindlasti meenub igaühele meist mõni selline olukord. Kui sõber – või ka noor – viskab kommipaberi tänavale, võib meid vallata suur kohusetunne sõpra noomida – mis siis, kui kõik inimesed kommipabereid maha viskaksid; kas sa kodus ka viskad prügi põrandale; kas tead kui kaua see looduses kõduneb? Sõbral jääb üle käsi laiutada, vabandust paluda või enda teguviise kuidagi õigustades sulle vastu hakata. Muidugi võib loota, et kommipaber leiab teie ühise pingutuse tulemusel lõpuks tee ka prügikasti. Samas võib paraku olla üsna kindel, et me kõik oleme kommipabereid maha visanud. Huvitav on seejuures asjaolu, et enda teguviisile leiame sellistel juhtudel reeglina samuti mingi õigustuse, nii nagu on end õigustama sunnitud ka „vahele jäänud“ sõber. Võib-olla oli lihtsalt üks nendest vale-jalaga-voodist-tõusmise päevadest; võib-olla mul oli hästi kiire ja mõtted eesseisva töövestluse pärast hajevil; võib-olla ei ületa mingi tühine kommipaber lihtsalt mu tähelepanukünnist. Aga pole hullu, küll kojamees selle hiljem üles korjab; paber ju kõduneb looduses; ega ma tavaliselt ei viska prügi maha, see oli erand! Seesama kohusetunne õigesti käituda paneb ka meid iseennast õigustama, või kui ei pane, polnud kõnealune käitumisviis meie meelest väär. Võti seisneb asjaolus, et inimeste jaoks on reeglina tähtsam moraalne terviklikkus kui moraalselt käitumine ise. Teisisõnu on meis sisemine tung kindlaks jääda veendumusele, et meie moraalne kompass toimib ja et me oleme selle järgimises järjepidevad. Tihtipeale on see olulisem kui asjaolu, kas kompass on ka õigesti häälestatud – lihtsam on leida õigustus erandile, kui leppida järjepidamatusega. Pealegi sõltub kompassi seier tänapäeval üha enam välistest teguritest, trendidest ja infomullist – sotsiaalmeedia ja algoritmiturunduse abil infoühiskonnas üsna kergesti mõjutatavatest elementidest. Nii võibki juhtuda, et leiame oma väärale käitumisviisile õigustuse. Tihemini, kui tahaksime leppida, on see kasulik ka kellegi era- või ärihuvidele.

Hea küll, mis on üks kommipaber siia või sinna. Murelikuks teeb aga sama situatsiooni kordumine või selle normaliseerumine olukordades, mille tagajärjed võivad osutuda kaugelt tõsisemateks. Keegi meist ei poolda sunni- või lapstööjõu kasutamist riidetööstuses, ent enamusel leidub kapis mõni särk või tennisepaar, mis just mõnes sellises tehases on valmistatud. Keegi meist ei poolda õhureostust, ent see ei takista meil sõitmast ringi diiselautodega, mille heitgaasides sisalduvad lämmastikühendid on üheks peamiseks hingamisteedehaiguste põhjustajaks linnakeskkonnas. Suure osa inimeste jaoks on pealtnäha nii süütu asi nagu lihtsalt maitse-eelistustest johtuv otsustusõigus oma toidulaua üle samuti täiesti iseenesestmõistetav osa elust heaoluühiskonnas. Järele mõeldes ei pooldaks meist kindlasti paljud aga näiteks sigade, lehmade, lammaste või kanade kannatusi intensiivfarmides või miljonite hektarite kaupa looduslike koosluste raadamist monokultuurseteks põldudeks, et farmiloomadele sööta toota.

Kognitiivne dissonants ja teised sarnased psühholoogilised nähtused võimendavad meie ühiskondades eelnevalt näitlikustatud isikliku ja kollektiivse heaolu vahel esinevaid kääre. Ühest küljest on need loomulikud enesekaitsemehhanismid, mis aitavad meil endast hästi arvata, elades maailmas, mis tihtipeale normaliseerib ükskõiksust teiste suhtes. **Paraku kasutatakse selliseid võtteid aga ära ka inimeste käitumise sihilikuks muutmiseks** vastama kellegi majanduslikele või poliitilistele huvidele. Sunnitöölise toodetud ketsid on palju odavamad, diiselauto bensiinimootorist madalam kütusekulu on võimas müügiargument ja liha on ju lihtsalt nii maitsev – kõik selleks, et isiklik heaolu tõuseks. Telgitaguseid on tublisti mugavam ja ärile kasulikum lihtsalt ignoreerida. Isegi kui selle hinnaks on lõpuks üha kiiremini elamiskõlblikkust kaotav planeet. Müstiline, eks ole.

Põhjuseid ebamugavat tõde eirata on muidugi teisigi. Tehnooptimistid on näiteks seisukohal, et inimese tehnoloogiline võimekus päästab meid kohe-kohe sellest supist välja, kui me vaid leiaksime mingi uue ja puhtama ressursi, mille najal majandust edasi kasvatada. Uskumatult paljud inimesed on ka seisukohal, et kogu see keskkonnakriisi jutt on üleüldse üleilmne vandenõu tänaseks nii iseenesestmõistetavatena näivate isikuvabaduste vähendamiseks. Oma õigust ignorantsile kaitstakse sõjakalt! Moraalset terviklikkust teaduslike faktide eest kaitsma asunud inimese retoorikast leiab hulga argumente, miks kliimafakte eitada: „Kliima on ju alati muutunud! Mida mina üksi teha saan? Võõras mure – Eestis on ju kõik hästi! Kas peaksime siis kõik puu otsa tagasi minema!?“ jne. Paraku on paljud meist selles nii osavad, et veenavad ka ligimesi tõest endale kõige mugavamad osad välja peilima ja ülejäänusid eirama. Nagu eelpool mainitud, sõltub sellest ka nii mõnegi tööstuse kasumimarginaal või poliitiku valimistulemus.

Ma loodan, et see kirjatükk tekitab hulga rohkem küsimusi ja väljakutseid, kui annab vastuseid. Kui vastused on reeglina mõtiskluste lõpp-punktid, siis küsimused justnimelt suunavad meid uute arusaamade ja lahenduste otsingutele. Miks siis ikkagi fakte, kuitahes ebamugavad need ka poleks, ei ole hea eirata, vaid püüda leida nendele toimivaid lahendusi? Lihtne – sest inimkonna tulevik ja jätkumine sõltub kollektiivsest, sh põlvkondadevahelisest, koostööst kliimamuutuste ja laiema keskkonnakriisi tagajärgedega silmitsi seismisest. Eiramine ongi meid sellesse olukorda toonud ja ühel või teisel moel tuleb meil sellest välja tulla. Selle jaoks on vaja inimesi eelmainitud psühholoogilistest enesekaitsemehhanismidest ja mugavast ignorantsist välja raputada. Oluliseks teguriks on keskkonnaharidus ja selle kättesaadavuse tõstmine. Selle kõrval on vajalik, kuitahes paradoksaalselt see ka ei kõlaks, tõsta inimeste elukvaliteeti arengumaades, et ka see, täna inimkonna enamusse kuuluv rahvahulk, saaks heaolust hakata mõtlema laiemas kontekstis ning lahendama kollektiivseid probleeme. Tähtis on märkida, et elukvaliteet ja arusaam heaolust ei ole kivisse raiutud – me peame suutma ette kujutada heaoluühiskonda, mis oma väärtuskeskmelt joonduks planeedi ökoloogiliste vajadustega.

Kunagi varem ei ole olnud suuremat vajadust kodanikualgatuste järele, mis oleksid suunatud kollektiivse heaolu tõstmisele ning inimeste väärtushinnangute nihutamisele oma ninaesisest kaugemale vaatama. Õnneks ei ole kunagi varem olnud selleks ka nii häid võimalusi – maailm on meile avatud ja lausa kisendab aktivistide järele! Nii nagu globaliseerunud maailmas võib koroonaviirus maakerale kahe kuuga ringi peale teha, võib seda ka oskuslikult suunatud sõnum. Greta Thunberg ei teinud koolist poppi ega istunud kümneid päevi külma ilmaga üksi õues, sest see oli tore ja mugav. Võib oletada, et enda isikule nii suure tähelepanu tõmbamine võis autistliku teismelise tüdruku jaoks olla üldse kõige suurem katsumus –

hulga suurem, kui kuhjuvad tegemata koolitööd või põhjamaine jahe ilm. Just noortelt tulev initsiatiiv võib keskkonnakriisi lahendamises mängida võtmerolli. Noorus tähendab potentsiaali ette kujutada teistsugust homset ja selle suunas ka liikuda. Noored on vanematelt põlvkondadelt pärinud üpris täbaras ökoloogilises olukorras planeedi, aga öeldakse, et iga väljakutse on ideaalne võimalus kasvamiseks!

Et lõpetada positiivse noodiga, võtkemgi tänast olukorda väljakutsena, millest võib uue koostöö ja kollektiivse pingutuse tulemusel sündida hoopis uute väärtushinnangutega õiglasem ja puhtam maailm meile kõigile. Liituge keskkonnaaktivismiga tegelevate organisatsioonidega, varustage end objektiivse informatsiooniga ja tehke otsuseid Maa, meie kõigi ühise kodu vajadusi arvesse võttes. **Olge eeskujuks seal, kus vanemad põlvkonnad ei osanud.** Ja sõbrad, andke neile andeks – nad soovisid teile parimat aga välja kukkus nagu alati!

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Kuidas jääda maailmast hooliva noorena ellu keskkonnakriisis?

May 11, 2020

Rubriigid: Hoolivus, Keskkond, Tervis

Ivo Krustok

Mida huvitavam ja erakordsem aeg, seda enam äärmuslikke emotsioone see endas kannab, nii positiivseid kui ka ärevust tekitavaid. Elame täna kindlasti mitmes mõttes huvitaval ajal, seistes vastakuti probleemidega, mis algasid paljuski tööstusliku revolutsiooniga.

Ka see oli huvitav ja erakordne aeg. Inimeste jõukus kasvas suurel kiirusel nagu ka maailma rahvastik. Tootmine ja tarbimine suurenesid ja on muutunud tänaseks hoomamatult globaalseks. Kuigi see on inimeste elukvaliteeti oluliselt parandanud, on sellel ka hoopis tumedam ja nukram pool.

Inimkonna laastav mõju keskkonnale on pikalt selge olnud. Esimesed keskkonnakaitsega tegelevad seadused ja organisatsioonid pärinevad juba 19. sajandist. Ka kliimamuutuse osas oli väga veenvaid tõendeid 1960ndatel ja 1970ndatel. Kahjuks on need teemad laiale avalikkusele vähem tähtsaks jäänud.

Viimastel aastakümnetel on keskkonnaprobleemid aga väga silmatorkavaks muutunud. Järjest suurem hulk inimesi on saanud selgeks, et kliima soojeneb, keskkond saastub ja elurikkus hävineb. Ekspertide seas valitseb konsensus, et praegust kurssi on vaja muuta drastiliselt ja kiirelt, muidu võivad mõjud olla katastroofilised. Vaja on kestlikku majandusmudelit, mis arvestab ka sotsiaalsete ja keskkonna vajadustega, muidu võib meid oodata ees katastroof.

Noorte keskkonnaliikumine

Just tulevikus tõenäoliselt terendav keskkonnakatastroof muudab meie elu praegusel perioodil väga huvitavaks. Ilmselt ei ole veel hilja, et hoida ära kõige hullemad tagajärjed, kui oleme valmis muutusteks. Peame hakkama tarbima vähem ja targemalt, prügi kuhjamise ja põletamise asemel seda paremini kasutama õppima, kasutama keskkonnale sõbralikumaid energiaallikaid ja transporti jne. See, kui palju neid arenguid toetatakse, oleneb täna nii keskkonnateadlikkusest, maailmavaatest, kodusest kasvatusest, kooli, õpetajate ja noorsootöötajate teadlikkusest ning võimalik, et ka vanusest.

Viimastel aastatel on noored keskkonna- ja kliimateemalises diskussioonis aina olulisemat rolli mängima hakanud. 2018. aastal Greta Thunbergiga alanud kliimastreigid kasvasid kiirelt väga laiahaardeliseks ja mõjuvõimsaks globaalseks jõuks, millest on osa võtnud miljonid eri vanuses inimesed. Suuresti tänu nendele streikidele domineerisid eelmisel aastal mitme Euroopa riigi ja Euroopa parlamendi valimistel selgelt keskkonna- ja kliimateemad. Euroopa Liidus kulmineerus see eelmise aasta lõpus sellega, et kõikide EL-i riikide juhid kinnitasid, et liit peab olema aastaks 2050 kliimaneutraalne.

Kas streikimine on OK?

Noorte tegutsemist keskkonnapoliitikas on nii kiidetud kui ka kritiseeritud, kusjuures vahel on teinud seda samad inimesed või institutsioonid. Tavaliselt rõhutatakse seda, et „lapsed“ peaksid siiski koolis käima, mitte streikima, ja et tänaval karjujad ei saa aru ei kliimast ega keskkonnast.

Vastukaaluks võib öelda, et kui inimene pole valimisealine, on tema võimalused oma häält poliitilisel tasemel kuuldavaks teha piiratud. Streikimine on osa demokraatliku ühiskonna toimimise põhimõtetest – vanusest hoolimata. Kui inimene tunneb, et teda ei kuulata piisavalt, võib siltidega tänavale minemine olla väga põhjendatud.

Samas on ka streikimise kõrval hulk viise, kuidas keskkonda kaitsta, otsustajaid kõnetada ja sealjuures ka ennast harida. Näiteks on võimalik liituda keskkonnaorganisatsioonidega või toetada muul viisil nende tööd. Ka on väga vajalikud erinevad kodanikualgatused, mis muudavad kodukoha ümbruses olevaid probleeme nähtavaks ja püüavad neile lahendusi leida.

Selliseid kohaliku mõjuga algatusi, mille sihiks on keskkonnaseisundi parandamine ja kliimamuutuste vastu võitlemine, hakatakse toetama ka Euroopa tasemel uue kliimapaktiga. Kuna praegu kogub Euroopa Komisjon kodanikelt tagasisidet, millist pakti nad soovivad näha, on detailidest veel vara rääkida. Küll aga on noortel võimalik juba täna teha palju, et keskkonnateemasid paremini esile tõsta, nt kogukonnaaedu luues, keskkonnasõbralikumaid liiklemisviise propageerides või nutikaid tarbimiskampaaniad algatades.

Noortel on ka järjest enam võimalusi ise keskkonnasõbralikke lahendusi välja pakkuda. Üha enam õpilasfirmasid otsivad keskkonnaprobleemidele lahendusi, Eesti 2.0 korraldab tehnoloogiahuvilistele noortele suvekooli nimega Hüppelaud, kus on mitmeid keskkonnaga seotud ideid olnud, ja Keskkonnainvesteeringute Keskuse konkurss Negavatt on spetsiifiliselt noorte roheideedele suunatud.

Näiteks on viimaste aastate Negavati võitjad loonud lahendusi nii elektriautode akude remondiks, laagrite hoolduse optimeerimiseks tööstuses, korduvkasutatavate topside mugavaks pesemiseks kui ka põhust biolagunevate nõude valmistamiseks.

Mida uskuda ja milles kahelda?

Selliste ägedate algatuste ja ideede rohkus lükkab edukalt ümber ka argumendi, et noored ei tea keskkonnast ja kliimast piisavalt, et nii keerulistel teemadel kaasa rääkida. Enamik täiskasvanuid ei tea nendest teemadest tõenäoliselt oluliselt rohkem, eriti arvestades seda, kui palju on keskkonnaharidus viimase kümne aastaga paranenud.

Vaidlused teemal, kes on kellest targem, väga kaugele ei vii. Absoluutselt meil kõigil on keskkonna ja kliima teemadel palju õppida. Arvesse tuleb võtta kõigi ühiskonnagruppide muresid ja soove, sest selleta pole terve ühiskonna muutmine võimalik. Peame õppima üksteisega rääkima, mitte üksteise valikuid valjult kritiseerima.

Selles protsessis on aga ääretult oluline, et lähtuksime võimalikult kvaliteetsetest ja teaduspõhistest teadmistest. Ehkki iga teaduslikku väidet saab uute andmete ja analüüside valguses kahtluse alla seada ja ümber lükata, on viimase 50 aasta jooksul kogutud teadmised pidevalt nii kliimamuutuse kui ka elurikkuse kadumise inimtekkelisust kinnitanud.

Kuigi seda infot võib esialgu olla keeruline leida ja mõista, ilmub aina enam ka häid populaarteaduslikke raamatuid, artikleid, avalikke loengusarju ja filme, mille autorite seast leiab nii pädevaid teadusajakirjanikke kui hea jutusoonega teadlasi. Ka avaldavad suured globaalsed ekspertorganisatsioonid, nagu elurikkust käsitlev IPBES (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity) ja kliimat käsitlev IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change), praeguste parimate teadmiste kohta häid aruandeid, mis on kõigile tasuta kättesaadavad (viited artikli lõpus). Lisaks on nendega alati kaasas ka lihtsamini loetavad ülevaated.

Populaarsetele arvamustele tuginevast sotsiaalmeediast teadmiste ammutamine soodustab tihti maailmavaatelist lõhestumist (nt kliimamuutuse eitajad *vs.* kliimastreikijad). Keskkond on meie kõigi jaoks aga piisavalt oluline teema, et lähtuda selle käsitlemisel kvaliteetsetest allikatest, mis suudavad teemasid võimalikult neutraalselt käsitleda ja viitavad teaduspõhistele tõenditele. Head allikad on näiteks juba varem mainitud IPBES ja IPCC, aga ka erinevate riikide teaduste akadeemiad, suured ja rahvusvaheliselt hinnatud ülikoolid ning teadusasutused, oma erialast kõnelevad tippteadlased jne.

Mida igaüks võiks teha?

Teadmiste kogumise kõrval ja juures on aga minu meelest kõige olulisem lihtsalt hoolida. Hoolida keskkonnast ja mõista viise, kuidas seda kaitsta saab. Igaüks saab hoolimist väljendada eri viisil – vähendades liigset tarbimist, uurides poes-turul, kust mingid tooted pärinevad ja mis on nende keskkonnajalajälg, toetades keskkonnaorganisatsioonide tööd, harides teisi, taastades rikutud elupaiku jne. Kuigi iga inimese isiklik panus on globaalses perspektiivis väike ja suure osa inimeste igapäevaharjumuste muutmine keeruline, on igast pisikesest astutud sammust siiski suur kasu. **Mida selgemini on näha, et inimesed keskkonnast hoolivad, seda enam peavad riigijuhid sellega arvestama.**

Seda on näha olnud väga ilmekalt paaril viimasel aastal ja loodetavasti näeme ka edaspidi. Mida rohkem inimesi nõuab keskkonnasõbralikumaid tooteid, raha elupaikade taastamiseks, paremini ringlusesse võetud jäätmeid, seda enam peab seda kõike ka tagama. Seega hoolime.

Edasiseks lugemiseks:

IPBES – Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services (2019)

IPCC Special Report on Global Warming of 1.5 °C (2018)

Euroopa Kliimapaktist

Noortele suunatud roheideede konkurss Negavatt

Kommentaar

Gea Grigorjev, psühholoog

Keskkonnakriisile mõeldes ei ole seos vaimse tervisega sageli see, mis esimesena pähe kargab. Väga palju on juttu majanduslikest, poliitilistest, keskkondlikest ja füüsilise tervisega seotud mõjudest, mida kliimakriis endaga kaasa toob. Kuid oluliselt vähem kõneletakse sellest, kuidas viimase kümne aasta jooksul tehtud uuringud näitavad kliimamuutuste olulist mõju stressitaseme ja seega depressiooni ning ärevuse tõusule noorte – kuid ka täiskasvanute – seas ning kuidas seda saab seostada suurema agressiooni ja kuritegevusega kogukondades, kus on vähem ressursse keskkonnaprobleemidega toimetulekuks.

Keskkonnaprobleemid raskendavad oluliselt info läbitöötamist ning otsuste tegemist sellele kõigele väga emotsionaalselt reageerimata. Kuigi on täiesti loomulik, et need meie kõigi elutingimusi puudutavad arengud tekitavad suuri tundeid ning ka negatiivsete emotsioonide kogemine teatud piirini on väga loomulik ja vajalik osa täisväärtusliku elukogemuse juures, siis ekstreemsetel juhtudel hakkavad need emotsioonid oluliselt mõjutama võimet mõelda ratsionaalselt, planeerida oma käitumist ning kaaluda alternatiivseid lahendusi. Kliimakriisist tingitud äärmuslikud ilmaolud võivad olla traumeerivad ning nende kogemine halvata emotsionaalse reageerimise võime. Vähemmärgatavad ning kaudsemad keskkonnakriisi mõjud (nt ebakindlus, teadmatus tuleviku suhtes, teiste kehvade kogemuste kohta kuulmine, meedia kallutatult sõnastatud uudised, hirm enda turvalisuse pärast jmt) võivad noorte igapäevaellu stressi lisada vähehaaval. Kuid hoolimata sellest, kas mõju kogetakse otseselt või kaudselt, on nendel stressoritel oluline roll vaimse tervise halvenemise ning depressiooni, ärevuse ja traumajärgse stressireaktsiooni tekkimise juures. Keskkonnakriisi mõjul tekkinud stress võib lastel väljenduda otseste

muutustena käitumises, arengus, mälu ja täidesaatvate funktsioonide toimimises, otsuste tegemisel ning koolis edasijõudmises.

Uuringud keskkonnakriisi mõjust inimeste heaolule on näidanud, et inimeste soov ja valmisolek toetada lahenduste väljatöötamist on suurem, kui nad mõistavad selle kõige mõju nende endi kohalikule kogukonnale ning isiklikule tervisele. Nii ongi need noored, kes tunnevad, et nende tegutsemine on tõhus ning päriselt keskkonda kuidagi mõjutab, enam valmis konkreetsete tegevustega panustama.

2017. aastal kolme väga mõjusa Ameerika keskkonna- ja psühholoogiaorganisatsiooni avaldatud aruandes „Vaimne tervis ja muutuv kliima mõju, järeldused ja juhised" (viide artikli lõpus) on välja toodud väga selged ning lihtsad soovitused, mida järjepidevalt ellu rakendades õnnestuks meil ühiselt leevendada kliimakriisi mõjusid vaimsele tervisele nii kogukonna, otsustajate/professionaalide kui ka üksikisiku tasandil.

Endamisi saame me kõik

- uskuda oma isiklikku toimetulekusse, vastupidavusse ning hoida optimistlikku meelt;
- arendada iseenda toimetuleku- ja eneseregulatsiooni oskusi;
- hoida oma elus teadlikult neid tegevusi, mis tekitavad tunde, et oleme teinud midagi tähenduslikku ja olulist;
- hoida olulisel kohal suhtlust ja ühendatust oma pere, lähedaste, naabrite ja ümbritsevate noorte, kogukonna ja kultuuriga laiemalt;
- hoolitseda enda eest tervislike harjumuste kujundamise abil;
- luua ja läbi mängida/harjutada oma kodust kriisiplaani.

Kogukonna liikmete ning oma ala spetsialistidena saame me kõik

- anda oma panuse kogukonna vaimse tervise alase koostöö arengusse;
- märgata ja toetada haavatavamas positsioonis olevaid noori ja ka kogukonna liikmeid;
- kaasata ning koolitada kogukonna liikmeid, sh noori, keskkonnakriisi ja vaimse tervise teemadel, hoolitseda selle eest, et nendel teemadel pakutav info (ka see, mida ise nt oma sotsiaalmeedia kontodel jagame) oleks asja- ja ajakohane;
- näidata eeskuju ise antud teemadel sõna võttes ning kohalikke ja rahvusvahelisi kliima ja vaimse tervise teemalisi lahendusi toetades.

https://www.apa.org/news/press/releases/2017/03/mental-health-climate.pdf

http://ecoamerica.org/wp-content/uploads/2014/06/eA_Beyond_Storms_and_Droughts_Psych_Impacts_of_Climate_Change.pdf

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Minimalism – rohkem ruumi olulisele

May 11, 2020

Rubriigid: Enesearenge, Keskkond, Loovus

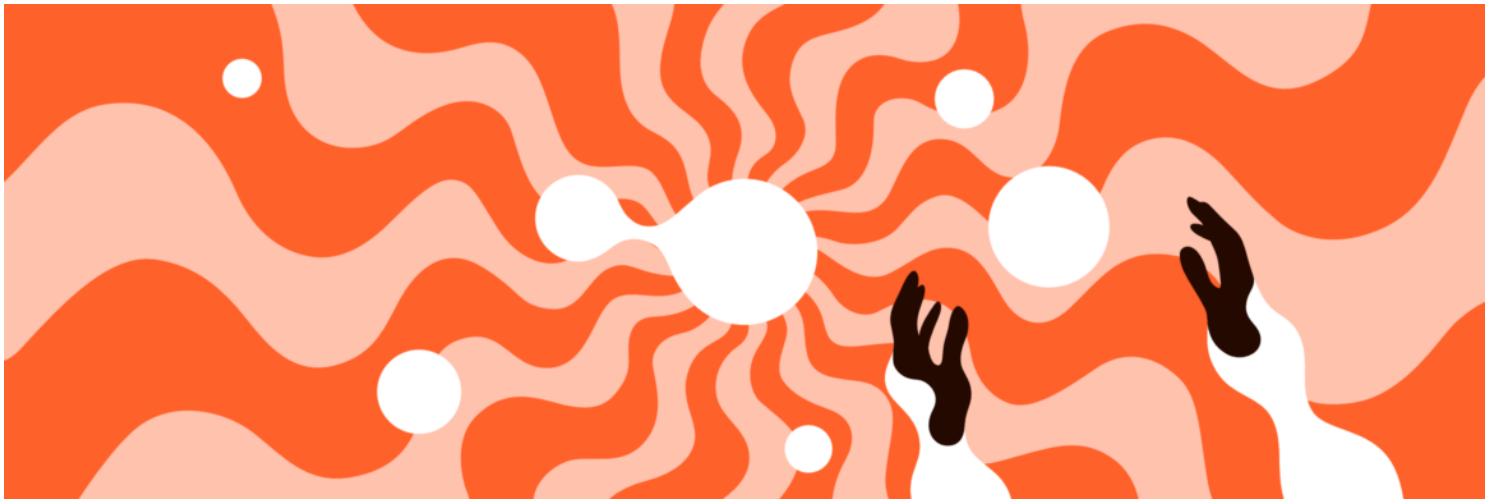

Kai Allikas

Minimalism on vastuliikumine lämmatavale paljususele, olgu selleks siis füüsilised asjad, informatsioon, suhted või kohustused. Minimalismi põhiküsimused on järgnevad: kas see toob rõõmu? Miks ja kas seda on vaja? Vastamaks neile küsimustele tuleb korraks peatuda ning hinnata ümbritsevat.

Minimalism ei ütle, et üht või teist asja ei tohi teha, omada, ei määra sulle kuuluvate raamatute arvu – see ütleb, et kui sulle on olulised su 537 raamatut ja sa tunned neist rõõmu, siis las nad olla. Kui sa ei teagi, mis sul raamaturiiulis on ja pead vaeva nägema sealt tolmu pühkimisega või võtab riiul ära maali riputamise ruumi, mis pakuks sulle rohkem rõõmu, siis anneta need raamatud ära. Keskendu olulisele ja saa lahti mittevajalikust.

Sul on kindlasti laual üks märkmik, mille oled saanud kuskilt konverentsilt, palun pane sinna (tegelikult ükskõik kuhu) järgneva minuti jooksul kirja tegevused/teemad/asjad, mis sulle rõõmu toovad, nt leiva küpsetamine, aias toimetamine, korras kodu/tööruum, edukas projekt, hea kohv, rõõmsad noored vms. Kui seda nimekirja vaatad, siis kui tihti saad neid asju nautida? Mis on takistuseks? Mis kaasa aitab? Kuhu enamik energiast läheb päeva jooksul?

Tegeledes päeva jooksul suures mahus teemadega, mis meid ei inspireeri, loome juurde vähe väärtust nii enda kui ka teiste jaoks. Keskendudes teemadele, millesse usume, tulevad kaasa teised, tekib sünergia ja sünnivad lahendused, mis toovad rõõmu. See muidugi ei tähenda, et rõõmu toova eesmärgi saavutamiseks saab tegeleda ainult meeldivate asjadega, ikka tuleb läbida etappe, mis on rutiinsed või tüütud.

Selgete realistlike eesmärkide ja prioriteetide omamine aga lihtsustab sihile jõudmist, aja planeerimist ning ei ütlemist. Ööpäevas on alati 24 tundi, iga asi, mida otsustame teha, tuleb millegi arvelt. Kindlad eesmärgid aitavad hinnata, kas antud tegevus aitab kaasa sinna jõudmisele või mitte. Ilma eesmärkideta tunduvad kõik asjad olulised ning neid kõiki hästi teha üritades põletame end läbi.

Ükskõik millises elu valdkonnas minimalismi rakendades tuleb aru saada, mis on oluline ja miks – nii tööülesannetes kui ka raamaturiiulis. Sealt edasi saab ära võtta üleliigse, mittevajaliku, ebaolulise ning ollaksegi samm lähemal vähemale, minimaalsemale ja väiksema keskkonnamõjuga elustiilile. Kusjuures see, mis on oluline, võib ajas muutuda.

Ürituste korraldamine

Lihtsam aega planeerida ja prioriteete seada

Siingi tuleb kõigepealt välja selgitada, kas on vaja kokku saada ja mis on ürituse eesmärk. Kui on selge, et e-kirja või telefoni teel ei saa asju aetud, tasuks esimese variandina kaaluda **video**koosolekut, -konverentsi või -esitlust. See formaat sobib hästi, kui on vaja edasi anda informatsiooni, aga rohkemate selgitustega kui e-kirja teel võimalik. Usun, et oleme kõik paaritunnisel monoloogi stiilis peetud koosolekul osalemiseks kulutanud terve päeva logistika peale. Ja nii mitu korda aastas. Hiljutises eriolukorras said mitmed valdkonnad (sh kultuur, sport, haridus) kogemusi, kuidas korraldada video teel oma tööd ja ilmselt on ka tulevikus selle kogemuse võrra lihtsam video vahendusel üritusi läbi viia.

Üritus, mille eesmärk on inimesi kokku tuua ja luua nende omavahelisi suhteid, peab olema vastavalt ka üles ehitatud. Konverentsi-tüüpi passiivse kuulamise laadi üritusi on küll võrdlemisi lihtne korraldada, ent need ei julgusta inimeste omavahelist suhtlemist. Ürituse eesmärk ei tohiks olla inimesi lihtsalt ühte punkti kokku sõidutada ja loota, et mingi maagia võõraid omavahel rääkima paneb, eriti kui päevakava näeb ette 3 blokki 1,5-tunniseid loenguid.

Rohkem aega tegeleda asjadega, mis toovad rõõmu

Kõige parem üritus sünnib vajadusest kokku saada – on vaja arutada olulist teemat, pole ammu teineteist näinud, anda huvilistele oskusi edasi jms. Ürituse, mille vorm ja eesmärk on oma aja ära elanud, organiseerimine ei too rõõmu ei korraldajatele ega osalejatele, samal ajal kasutatakse palju ressursse – nii inimeste energiat kui ka loodusressursse. Korraldades üritusi noortele, on oluline nende kaasatus nii teemade valikus kui ka ürituse ülesehituses.

Kolm ideed, mida võib teha väiksemas skaalas ja kogukonda kaasates:

- Korraldada teatud regulaarsusega paranduskohvikuid, kus saaks katkistele asjadele, nagu laualamp, teksapüksid, koolikott, fotoaparaat vms, anda uue elu. See formaat on Saksamaal üsna levinud ja annab võimaluse kokku tuua kogukonna noored ja vanad, jagada oskuseid ja lugusid. Lisaks annavad sellised töötoad võimaluse õppida asjade toimimise kohta ning katkist parandama, mitte uut ostma.
- Luua permakultuuriaed, mille eest koos hoolt kanda ja vaadata, kuidas see aastatega kasvab, nautida selle vilju ühiselt ja luua traditsioonilisi üritusi selle ümber, nagu kõrvitsafestival, õunamahlategu, pitsaõhtu vms.

- Korraldada temaatilisi ühiskokkamisi, eriti hea oleks, kui saaks osa toorainet oma permakultuuriaiast või kohalikust talust. Teemad võivad olla erinevad: rahvusköögid (kui kogukonnas on erineva taustaga inimesi, siis võiks neid kutsuda tutvustama oma maa kööki), ürdid, toit metsikust loodusest jms.

Vähem nänni, mida organiseerida

Kui ürituse eesmärki toetab formaat, saab edasi vaadata teisi aspekte. Ühekordse plasttopsi kasutusiga on paarist sekundist mõne minutini, tema lagunemine võtab aga aastasadu. Võimalusel korralda üritus kohas, kus ei kasutata ühekordseid nõusid. Noortekeskuses võiks igaühel olla nt oma tass, mille puhtuse eest ta vastutab.

Lisaks ühekordsetele nõudele tekib ürituse käigus ka muid asju, millele on pärast keeruline otstarvet leida. Näiteks n-ö meenekotid, kust iga osaleja leiab värviliselt välja prinditud päevakava, pastapliiatsi, märkmiku, rinnamärgi, veepudeli jms. Tavaliselt ei ole enamik neid asju kvaliteetsed, pärinevad masstoomisest ega pole ka vajalikud. Prügikasti on kahju panna, pole neil ju midagi viga, aga kas see on piisav põhjus, miks peaksime nad koju viima ja neile ruumi eraldama? Öelge ei – ärge võtke neid kotte ega pakkuge ise ka. Kui keegi pastakat soovib, saab küsida. Kes märkmikku kasutab, sel on enda oma juba kaasas. Ürituse kvaliteeti hinnatakse teiste näitajate järgi, head mälestused tekivad inimestest, harva asjadest.

Kokkuvõttes, kuidas teha minimalistlikumaid üritusi:

1. Veendu, et on vajadus kokku saada.
2. Kohtu videosilla vahendusel, kui e-kirjast ei piisa.
3. Füüsiliselt kokku saades peab ürituse formaat toetama eesmärki.
4. Vali asukoht, mis toetab keskkonnasõbralikke lahendusi: ei kasuta ühekordset plasti, pakub taimetoitu ja kohalikku või mahe toorainest toitu.
5. Ära tooda (osta) ise mõttetuid pisiasju juurde ega jaga neid laiali.

Asjad

Vähem aega koristamisele

Iga füüsiline asi meie ümber tahab aeg-ajalt tähelepanu, aega ja hoolt. Kas soovib ta minna tagasi oma kohale, tahab parandamist, uuendamist, tolmust puhastamist, otsustamist, kas ta on vajalik (ja mis liiki jäätmega on tegu) jms. Mida rohkem asju, seda rohkem aega kulub nendega tegelemiseks. Selle aja võiks investeerida hoopis endasse või teistesse.

Asju kinkides tuleks lähtuda samast põhimõttest nagu kutsika kinkimisel. Kui sa kindlasti tead, et saaja seda tahab, vajab ja see talle rõõmu toob, siis kingi. Nii kutsikas, küünlajalg, laualinik, villane sall kui ka toataim nõuavad hoolt, aega ja ruumi. Sinu küünlajalg kummutil raskendab koristamist ja võib võtta endale ruumi kohas, kus võiksid olla hoopis perepildid. Usun, et enamik meie sõpradest oleks ostnud endale küünlajala, kui nad oleksid tahtnud või sobiva leidnud. Kas oled kindel, et suudad leida teise inimese koju midagi paremat kui ta ise?

Isegi kui oleme veendunud, et kõik asjad meie ümber on vajalikud, leiame end veerand päevast neid asju organiseerides ja koristades. Kuidas seda aega vähendada? Oletame, et soovitakse, et noortekeskus oleks rohkem korras, noored ise enda järelt koristaksid ja teil oleks rohkem aega toetada neid olulistel teemadel (mitte koristada nende järelt). Siin võib tutvustada 1 minuti reeglit: kui tegevus võtab alla ühe minuti, siis tee see kohe ära. Nii jõuavad asjad kohe oma kohale, kohvitass saab kohe pestud või lauamäng riiulisse asetatud jne. Võtke eesmärgiks kuu või nädal aega seda reeglit proovida, siis ei tundu nii hirmus ja noored on suurema tõenäosusega nõus. Pärast hindate, kuidas läks ja kas soovite jätkata.

Rohkem tähelepanu inimestele

Osa asju on tulnud meie juurde kellegi teise kaudu – kingitus, auhind või meene, mis meenutab meile pigem inimest või sündmust, omamata selle ajalookilluta suuremat väärtust. Sellepärast on ka kellegi teise asju lihtsam ära visata – puudub emotsionaalne side. See nüüd ei tähenda, et tuleb lahti saada kõigest, mille järele pole praktilist vajadust. Aga sellise pilguga – miks me osasid asju alles hoiame, kuigi ei kasuta – ruum enda ümber üle käia võib olla väga silmiavav. Näiteks võib meenutada joogamatt kunagi endale antud lubadust teha igal õhtul harjutusi, kuigi reaalsuses pole seda aastaid juhtunud.

Kolm ideed, mida kinkida oma kogukonda ja inimesi väärtustades:

- Söödavad asjad leiavad alati kasutust ja võivad olla erilised. Kindlasti on kogukonnas keegi, kes teeb imelisi makroone, suurepärast kringlit, korjab ise lõõgastavaks taimeteeks vajaliku kokku vms. Või teevad noored ise sügisel hoopis mõnusat moosi, mida hiljem tänutäheks laiali jagada?
- Elamused ei kogu samuti kapil tolmu. Matk kohaliku giidiga rabas, metsas või ka linnas võib avada kodukohast hoopis teise perspektiivi.
- Kui on soov just mingit hetke edasi anda (nt medal kotijooksus suvelaagris), siis võib polaroidkaameraga sellest hetkest hoopis pildi teha, alla äärde õnnesoovi kirjutada ja selle kohe inimesele kaasa anda. Pilte on lihtsam hoiustada, neid on võimalus eksponeerida ja nad ei võta palju ruumi.

Kui on soov anda edasi midagi, mis viitaks noortekeskusele või just konkreetsele kogukonnale (tavaliselt kasutatakse selliste meenetena tasse, märkmikke, helkureid, riidest kotte, pliiatseid jne), siis võiks kaaluda ühe variandina kleepse ülaltoodud asjade asemel. Need kleepsud peaksid olema aga hingega tehtud, noortele meeldima, et neid saaks uhkusega jagada, kinkida koostööpartneritele ja kleepida oma arvuti, päeviku, telefoni peale jne. Siin tasuks teha suurem investeering disaini, kaasata nt kunstnikke erinevatest valdkondadest: graafilised disainerid, grafitijoonistajad, tätoveeringukunstnikud vms, kelle looming noori kõnetab ja kellega koos saaksid nad kleepse kujundada. Investeerida inimeste loomingusse rohkem kui asjadesse.

Rohkem raha vajalikule

Kui asjade puhul läbi käia sama rutiin – mõelda, mida ja miks on vaja, kas asi toob rõõmu ja täidab oma eesmärki –, siis võib jääda nii mõndagi ostmata. Näiteks ei ole mõttekas osta kallist fotokaamerat seisma, kui kõik teevad telefonidega pilti. Äkki saaks seda raha kasutada hoopis koolitusele, kuidas nutitelefoniga häid pilte teha vms. Isegi kui asju saab osta projektirahade eest, siis hiljem tuleb nende eest hoolitseda oma ressurssidest.

Silm ja vaim puhkama

Igas noortekeskuses on kindlasti asju, mille saamislugu praegused asukad enam ei mäleta ning mis on seal sellepärast, et kogu aeg on nii olnud. Kuskil on kolasahtlid ja -kapid, mille sisust pole enamikel inimestel aimugi, riiulitel on mängud, kust on osa juppe puudu, ja nurgas kott-tool, mis ajab juba ammu valget puru välja.

Kui kevadel on mahti koristada, võib tänavu selle töö ette võtta teisiti. Tehke näiteks noortega päevakuid, kus vaatate noortekeskuse vara ja otsustate, kas see on vajalik ja oluline. **Võite jaotada asjad kolme kuhja:**

1. Mida kindlasti on vaja (need pange oma kohale).
2. Mis lähevad kindlasti annetamisele või äraviskamisele.
3. Mille osas pole kindel, kumba kuhja läheb. Need pange kasti ja kirjutage kuupäev peale. Kui midagi kastist vaja on, siis võtate välja ja panete oma kohale. Aasta pärast annetate kasti ära seda avamata, sest neid asju ei lähe teil vaja.

Teatud minimalismi jooned rõhutavad ka ruumi puhtust ja konkreetsust, kus on heledad seinad, selge joonega mööbel, asjad pigem kapis peidus kui riiulil näitusel ning eksponeeritakse vaid olulist. Rahulik ruum võib mõjuda pärast kärarikast koolipäeva päris kosutavalt. Võib-olla tasub enne järgmist remonti saada inspiratsiooni minimalistlikust sisekujundusest. Kui ei jõua seda ära oodata ja on võimalust, võib luua ka väikse *zen*-nurga, kus olulistele teemadele mõelda.

Kokkuvõttes, kuidas suhtuda minimalistlikult asjadesse:

1. Vaata juba olemasolevad läbi ja mõtle, kas sul on neid vaja.
2. Enne uute asjade soetamist mõtle kaks korda läbi, kas sul on neid vaja.
3. Mida rohkem asju, seda rohkem aega läheb nende eest hoolitsemiseks.
4. Puhas, visuaalselt müravaba ruum lõõgastab.
5. Tähtsad asjad jäta alles ja tunne neist rõõmu.

Kuidas alustada minimalismiga?

Minimalismi rakendamine on elustiili ja mõtlemise muutus, see nõuab aega, harjumist ning saab alata vaid sinust endast. Teisi muuta ei saa, küll aga saavad nad sinust eeskuju võtta.

Ei tasu kohe kogu oma elukorraldust ümber pöörata, vaid alustada jõukohastest ülesannetest ja vaikselt edasi liikuda. Proovida üht üritust teha ühekordsete asjade vabalt, panna paika prioriteedid järgmiseks poolaastaks, alustada võib ühest kapist või ühest toast ja siis edasi liikuda. Näiteks tee puhtaks see kapipealne, kuhu alati asjad kuhjuvad ja hoia seda nädala jooksul puhtana. Vaata, milline tunne on. Riidekapi ja raamaturiiuli korrastamiseks sobib ülaltoodud kolme hunniku meetod ideaalselt.

Minimalistlik elustiil on teekond, alustada saab juba täna, selleks ei ole vaja midagi osta. Soovin julget pealehakkamist ja rohkem ruumi olulisele!

Loo valmimisele andis mõtteid ja inspiratsiooni Lääneranna valla spordi- ja noorsootöö spetsialist Annika Urbel. Aitäh, Annika!

Kommentaar

Triine Kose,
õpilane, Pärnu linna Noortekogu liige

Olin Kail abis, kui ta viis läbi kahte minimalismi teemalist töötuba Pärnumaa noorte inspiratsioonipäeval. Töötubadest võttis kokku osa ligemale 40 noort. Minimalism ei ole noortele väga omane, pigem on lahe, kui sul on palju uusi asju või saad üritustelt tasuta meeneid. Ka sellel loengul ei olnud noored teemast kohe vaimustuses ja võimalik, et ei mõtestanud endale teemat päris lahti, aga siiski töötasid vaikselt kaasa. Kai tõi loengus häid konkreetseid näiteid ja lõi praktiliste harjutustega igapäevaseid seoseid. See teema oli noortele midagi teistsugust, mitte loomupärast, vaid uut – aga vahest just see aitaski teemal meelde jääda ja kaasamõtlemist luua. **Töötuba andis noortele hea teoreetilise põhja minimalismist.** Kui nad märkavad mõnel üritusel korduvkasutatavaid topse, saavad praktilise ja läbimõeldud kingituse või aitavad noortekeskust korrastada, et see minimalistlikum oleks, tekib neil ehk äratundmine ja praktiline seos kuulduga.

Mulle isiklikult on minimalism viimased paar aastat huvi pakkunud, ilmselt ajendaski just see kutsuma Kaid töötuba läbi viima. Olen erineval viisil püüdnud minimalismi igapäevaelus rakendada, kuid aeg-ajalt saab ikka mõne raamatu emotsionaalne side või kaisukarudega seotud mälestus minust võitu. Minimalismile mõeldes ja artiklit lugedes mõtlesin, et see kõik tulebki väga järk-järgult.

Et teema noortes kinnistuks, on lisaks töötoale kasulik see, kui nad reaalselt näevad minimalismi kasutuses. Eriti siis, kui seda tehakse mitu korda ja järjepidevalt. Noortega tegelevatel inimestel on suurepärane võimalus järk-järgult noortele minimalismi tutvustada, tuua välja, et see on ka võimalik viis toimetada, üritusi korraldada ja mõelda, isegi parem viis.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Öko-öko: säästev ja soodne

May 11, 2020

Rubriigid: Keskkond, Osalus

Kristjan Piirimäe

Keskkonnasõbralik eluviis võib olla kulukas. Mahekaubad on kallimad kui tavatooted. Energiasäästlik auto või külmkapp on kallid. Seetõttu võib ökoloogiline elustiil tunduda elitaarne. Kas üldse keegi, kellel raha üle ei jää, saab säästvat elu võimaldada?

Õnneks leidub tarbimises niisuguseid aspekte, kus säästev on ühtlasi rahaliselt soodne. Sõnadest **ökoloogiline** ja **ökonoomne** võiks moodustada uue võtmesõna **öko-öko**.

Õpetlikuks näiteks on **kulubarjäärist läbimurdmine**. Selleks, et auto oleks kütuse- ja materjalisäästlik ning jalakäijatele ohutum, peaks see olema kerge. Kui auto on aga väga kerge, siis võib loobuda käigukastist, sidurist, roolivõimendist ja isegi akust. Mida vähem on autol komponente, seda madalam on selle omahind. Ökoloogiline ja ökonoomne kattuvad. Teiseks huvitavaks näiteks on hoone soojustus, mis on teadupärast kulukas. Kui aga hoone on juba nii hästi soojustatud, et võib küttesüsteemi oluliselt lihtsustada ja soojal maal küttekehast suisa loobuda, siis on kulubarjäärist läbi murtud.

Enamikel juhtudel tuleb öko-öko-lahendused leida teisiti. Auto või külmkapi kulu väljaarvutamiseks tuleks lihtsalt ühiku hinna asemel arvutada kuu- või aastakulu. Lisaks soetushinnale osutuvad olulisteks ekspluatatsioonikulud ja toote eluiga. Juhul kui ökotoode kestab võrreldes tavatootega kaks korda kauem ja selle aastane ülalpidamiskulu on poole väiksem, siis on rahaliselt soodne kuni neli korda kallim ostuhind. Tõsi, lahendamist vajab finantseerimisküsimus ehk siis võimalik probleem, et ostu hetkel ei ole võimalik mitme aasta hüve eest ette maksta.

Toote ökonoomsuse analüüsil võiks mõõta lisaks kulule saadavat hüve. Toidu puhul on kahtlemata oluline selle mass ehk küsimus, kui palju süüa saab. Mängu tuleb aga ka küsimus toidu kvaliteedist, sh ühest küljest selles sisalduvatest toksiinidest, teisalt aga vitamiinide, valkude, mikroelementide, antioksüdantide jm väärtusliku sisaldus. Arvestades, et mahetoit pakub kõike väärtuslikku suuremas ja toksilist väiksemas kontsentratsioonis, võib olla ratsionaalne seda osta, isegi kui see on kallim.

Ökotoodete tarbimine võib niisiis lähemal analüüsil osutuda ootamatult soodsaks. Sellest **veelgi öko-ökom strateegia võib aga olla hoopis tarbimise minimeerimine**. Kui vähendada eluks vajalikke asju, siis välditakse ühtaegu nii kulusid kui ka keskkonnasurvet. Kas auto või külmkapi ostmisest võiks hoopis loobuda? Uut autot võib asendada jalgratas, takso või ühissõiduk ning külmkapi asemel saaks ehk toitu säilitada passiivmeetodil. Kui niisugused alternatiivsed lahendused pole võimalikud, siis võiks ehk loobuda teise auto ja teise külmkapi ostust.

Sinine elustiil

Teine küsimus on, kust kaubad ja teenused ostetakse. Gunther Pauli **sinimajanduse** kontseptsiooni järgi on keskkonnaprobleemide juureks globaalkaubandus ning lahenduseks oleks väiksemamahuline tootmine kohalikule turule. Tarbija poolt vaadatuna on autot või külmkappi kohalikult tootjalt keeruline osta, küll aga toidukaupu ja riideid. Sellega välditakse transpordi-, pakendamise- ja turunduskulusid. Toote hind on enamasti soodsam, kuigi mitte alati, sest väiketootja ei saa mastaabiefektiga omahinda alla suruda. Komistuskiviks võib olla hoopis logistika, sest kaubanduskeskuse külastamine võib olla lihtsam kui erinevate naabritega kauplemine. Küsimus on muuhulgas elustiilis: kas eelistatakse ajada asju anonüümselt või kogukondlikult.

Öko-öko-elustiiliga veelgi edasi minnes jõuame soovituseni varustada end võimalikult palju ise. Isegi kortermajas elaval linnaelanikul võib olla võimalik köögiviljapeenart harida. Kellel on aed, saab küllap kasvatada kartuleid, puuvilju, kanu, mesilasi jne. Igaühel on võimalus valmistada riideid, mööblit ja paljusid kodutarbeid. Küsimusele, kui ökonoomne see kõik on, tuleb vastata iga juhtu eraldi analüüsides.

Millised on planeedi Maa tulevikku mõjutavad kriitilised tarbimisotsused? Suur osa tarbimisvalikutest on keskkonnakaitselises mõttes teisejärgulise tähtsusega. On üsna ükskõik, kas malenupud on valmistatud puidust või plastist, sest nendega seotud aine- ja energiavood on marginaalsed. Keskkonnakaitseliselt olulised valikud on eelkõige küsimused peavarju, igapäevase transpordi ja toidu ning puhkusereisi kohta. Näiteks, mida avaram on peavari, seda suuremad on nii ehitus- kui ka ekspluatatsioonikulud, sh nii ökonoomsuse kui ka ökoloogilisuse vaatepunktist.

Ühiskonna tarbimiskäitumist ja -hoiakuid on keeruline muuta, vanemad inimesed on võrdlemisi vähe valmis seda tegema. Paljud püüavad enamasti välja kujunenud harjumustest kinni hoida. Samal ajal annavad täiskasvanud eeskuju lastele, taastootes vanu käitumismustreid.

Uut moraali ja väärtushinnanguid loovad küllap eelkõige noored, kes julgevad sageli mõelda ja käituda vanadest erinevalt. Staatuse sümboliks olev eraauto võib linnakeskkonnas üleöö muutuda liiga kohmakaks ja kulukaks ning naeruväärselt anakronistlikuks liiklusvahendiks.

Sinise või rohelise elustiili viljelemine võib anda kaudset materiaalset kasu. Asi on selles, et puhas keskkond on ühishüve. Reostaja pälvib kaaskodanike halvakspanu, samas kui loodushoidlik käitumine tõstab **sotsiaalset reputatsiooni**. See aga on konverteeritav materiaalseteks hüvedeks. Tublile inimesele tehakse kingitusi, järeleandmisi ja pakutakse krediiti ning võimaldatakse juurdepääs ressurssidele. Religioosses plaanis võiks seda kirjeldada nii, et Jumal hoiab neid, kes teevad teistele head. Reputatsiooni ignoreerimine majanduslikes kalkulatsioonides võib olla viga, mis viib mõttetult keskkonnavaenulike otsusteni. Samal ajal on ärijuhtimise mudelid tänapäeval liiga primitiivsed ja piiratud arvutusvõimsustega, et reputatsioonifaktoriga arvestada. Seetõttu aitavad mõistlikke otsuseid teha pigem usk ja intuitsioon. Lihtsa mudeli järgi on kõige odavam enda prügi lihtsalt maha visata. Tegelikult on küllap odavam seda korrektselt käidelda, eriti kui naabrid näevad.

Noorte elustiili ja väärtushinnangute kujundajatena võivad olulist rolli mängida noortekeskused ja noortele suunatud huvitegevused. Kui üritused on nii säästvad, soodsad kui ka populaarsed, siis võivad öko-öko-lahendused ühiskonda juurduda.

Jaanipäeva juhtumiuuring

Kuidas tegelikkuses säästev ja soodne kokku viia, nii et see oleks veenev? Teooria kontrollimiseks analüüsisin koostöös Koosa Noortekeskusega jaanipäeva korraldamise kulusid ja keskkonnaaspekte. Minu eesmärk oli kaardistada, kui kaugel öko-öko-lahendustega ollakse ja mida võiks edaspidi paremini teha.

Eelmisel aastal oli peamiseks kuluks ansambli honorar. Kuna bänd telliti Pärnust, kulus transpordile edasi-tagasi kokku 422 km ja viis tundi sõiduaega. Kui tänavu tellida bänd lähemalt, näiteks Tartust, siis oleks läbitav distants 76 km ja ajakulu sõidule 72 min. Sellega võiks vähendada autosõidu vajadust 346 km võrra ehk 82%. Samal määral võiks vähendada transpordiga seotud keskkonnakahju. Veelgi keskkonnasõbralikum oleks aga, kui peomuusikat teeksid Koosa pidulised ise ning nii hästi, et see rahva kohale meelitab.

Ideaalne öko-öko jaanipäev oleks niisugune, et sentigi raha ei liigu kogukonnast välja. Lisaks bändile võiks ise pakkuda kogu muu meelelahutuse, toitlustuse ja muud teenused.

Analüüsides eelmise aasta jaanipidu, siis paljuski oligi see korraldatud kohaliku ressursiga. Koosa noored tegid pidulistele näomaalingud, jaanitule, rahvamängud ja töötoad. Väljastpoolt telliti aga välikäimla, batuut ja *catering* banketi jaoks. Ühisel analüüsil leidsime, et kaugemalt tellitud teenuste ja isetegemise vahel peab küllap valitsema teatud tasakaal, sest eksootilised meelelahutused on iseenesest atraktiivsed. Järgmisel jaanipäeval võiks aga *catering*'i tellimise asendada kohalike tootjate kaetud lauaga. Osad neist pakuvad oma roogasid küllap tasuta. Kokkamisega saaksid tegeleda või vähemalt selles osaleda kohalikud noored.

Catering kasutas ühekordseid plastnõusid, samas kui noortekeskusel on pestavate nõude varu. Need võiks järgmisel jaanipäeval pidulistele kätte jagada. Need on plastnõudest pidulikumad, kvaliteetsemad ja öko-ökomad.

Mis puudutab jaanituld ennast, siis see oli niigi keskkonnasõbralik, sest põletati vaid oksi ja immutamata puidujäätmeid. Kõik muud jäätmed tuleb aga jaanitulest eemale hoida, et säästa õhkkeskkonda ja võimaldada väärtusliku materjali taaskasutust.

Rahvaüritustel on kaudsed keskkonnamõjud, mis tekivad korraldajate vaimsusest ja suhtumisest. Töötubade temaatiline ülesehitus, ansambli repertuaar ja rahvamängude valikud annavad kõik võimaluse keskkonnateadlikkust suurendada.

Kokkuvõttes leidsime, et kuna noortekeskuse eelarve on piiratud, on ökonoomsusega asjad juba niigi head. Samal ajal ollakse juba üpris keskkonnateadlikud. Kui aga nuputada, siis saab veel paremini.

Koosa noortekeskuse korraldatava jaanipeo öko-öko-eelarve

Kulu liik	**Kulu eelmisel aastal**	**Kulu sel aastal**	**Ökonoomsuse muutus**	**Ökoloo**
Muusika (bänd)	1320 €	1000 €	Välditakse transpordikulu sõiduks Pärnust Tartusse ja tagasi	Transpo keskkor vähenel
Tualett ja hügieen (välikäimla)	108 €	108 €		
Laste lõbustus (batuut)	450 €	450 €		
Toitlustus	150 €	100 €	Loobutakse *catering*-teenusest	Vältitak nõudeg materja
Laste harimine (töötoad)	150 €	150 €		
Jaanituli	0 €	0 €		
Rahvamängud	0 €	0 €		
Kokku	**2178 €**	**1808 €**	**Kulud vähenevad ligi 17% võrra. Kulutatud raha jääb suures osas kogukonnale**	**Olulisel materja energia heitme**

Kommentaar

Üks lihtsamaid viise, kuidas muuta sündmus kliimasõbralikumaks, on pakkuda taimetoitu. Ürituste korraldajatena näeme aina rohkem, kuidas noored eelistavad taimetoitu ja oleme SA Archimedese noorteagentuuriga otsustanud mitmel suuremal sündmusel pakkuda neile just sellist toitu. Taimetoidul

on ka teine eelis – korraldaja ei pea kokku lugema, kui palju inimesi ei söö liha või kala, vaid saab ühe toiduga kõigi vajadused katta. Lisaks on taimetoit tavaliselt odavam. Muidugi tuleb meeles pidada, et taimne toit on soodsam siis, kui see on läbimõeldud ega kujuta endast liigset toetumist kallimatele nišitoodetele.

Üldiselt on väga suurel hulgal *catering*'i pakkujatel selleks juba võimekus olemas, kuid kõige toredam on muidugi see, kui saab taimetoidu kohalike tootjate käest. Kui lisada juurde taaskasutatavast või loodussõbralikust materjalist nõud, siis ongi suur samm loodussõbralikuma lähenemise poole tehtud. Omast kogemusest võin öelda, et eriti ühepäevaste sündmuste puhul on üleminek taimetoidule väga lihtne ja positiivset tagasisidet ei jõudnud pärast kokku lugedagi.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Anett Männiste,
Euroopa Solidaarsuskorpuse programmijuht

Simulatsioon Maa ehk miks plasti ümbertöötlemine ei muuda maailma rohelisemaks

May 11, 2020

Rubriigid: Keskkond, Uuringud

Laura Välik

Kas oled kuulnud ümbertöödeldud plastidest? Või sorteerite noortekeskuses plastid olmeprügist eraldi ja innustate ka noori sama tegema – ehk saab kord poeletilt haarata just selle sorteerimise tulemusena ümbertöödeldud plastpudeli? Või kasutate noortega igapäevaselt hoopis korduvkasutatavaid nõusid ja ainult suurematel üritustel plastnõusid? Käid aga ehk isegi või oled näinud noori üritustel juba päris oma korduvkasutatava pudeliga – kas sisaldavad mõned neist ümbertöödeldud plaste? Oled äkki kuulnud ka rohepesust ning annad endast parima, et mitte rohelisse lõksu astuda? Võib-olla olete sel teemal noortega isegi arutlenud? Kui nii, siis on see artikkel just sulle!

Kui rohepesust kuulnud ei ole, plasti ei sorteeri ja ei tea täpselt, kui palju plastprügi noortega tegutsedes tekibki – ei ole hullu miskit, see lugu on ka sulle!

Kuigi öeldakse, et lugu ei tasu kunagi kirjutada kõigile – valida tuleb sihtgrupp, keda lugu kõnetab –, on see lugu kirjutatud kõigile, kes armastavad prügivaba keskkonda, puhast õhku ja tulevikku, kus noortel on tulevik. Millegipärast on keskkonnahoiuteemad noorsootööst lahutamatud.

Aga, kuidas täpselt?

Simulatsioon Maa

Tahaksin välja pakkuda ühe eksperimendi, mida sobib läbi viia nii koduses karantiinis kui ka noortekeskuses, kuid miks ka mitte noortega videosilla vahendusel! Eksperimendil on üks range eeltingimus – eksperiment peab toimuma valitud ruumide, nt kodu või noortekeskus, piirides!

1. Sorteeri teistest jäätmetest eraldi plastjäätmed, ka kile.
2. Jaga plastjäätmed kahte osasse – 91% ja 9%.
3. 9% tuleb ümbertöödelda või taaskasutada – seda saab sorteerimisel silmas pidada!
4. 91% tuleb ladustada nii, et ei häiriks silma ja oleks silma alt ära, või heita mööda tube laiali nii, et häirib silma – mõlemad on lubatud variandid. (Tervise, puhta õhu ja korstende heakorra nimel jätame siin ära põletamise!)
5. Määra eksperimendile tähtaeg – nt üks kuu või aasta, kuid mida pikem, seda parem! Kangemad enne aasta täitumist ei loobu!

Eksperimendi nimi on „Simulatsioon Maa“! **91%** kunagi maailma toodetud plastist ei ole jõudnud ümbertöötlemisse – see on kas põletatud, ladustatud maapinda või jõudnud metsadesse, meredesse ja elusolendite kõhtu. Ka inimene ei ole puutumata jäänud.

Plastide ümbertöötlemine

Keskkonnaagentuuri andmetel tekkis (tekitati) 2016. aastal Eestis 75 581 tonni plastjäätmeid, uuesti ringlusse võeti 11 752 tonni ehk 15,5%. Aastaks 2025 sihitakse uue ringmajanduse kavaga aga 50% plastjäätmete ringlussevõttu. Kui Hiina keelustas 2018. aastal plastjäätmete impordi (ning mitmed Aasia riigid on tänaseks seda eeskuju järginud), andis see Euroopa Liidus tõuke ringmajanduskavade loomiseks – oma rahva prügiga tuli hakata igal riigil üha rohkem ise tegelema. Tundub, et liigume õiges suunas?

Kui materjalid nagu klaas või metall haakuvad ringmajandusmudeliga üpriski hästi – neid saab lõputult ümber töödelda (*recycling*), ilma, et materjali kvaliteet kannataks –, siis enamasti mehaaniliselt ümbertöödeldavad plastid kaotavad iga *ümbertöötlusega* kvaliteedis (*downcycling*). Plaste on võimalik mehaaniliselt ümber töödelda vaid teatud arv kordi – kvaliteetsemat algmaterjali pisut rohkem, vähem kvaliteetset ehk üldse mitte. Plastide ümbertöötlemine on aga alati toksiline ning süsihappegaasirikas protsess. Keemiline ümbertöötlus säilitab küll plasti kvaliteedi, kuid võib tähendada suurema koguse süsihappegaasi tootmist kui plastide soojustootmiseks põletamisel.

Plastide puhul on tihti räägitud ka sellest, et ümbertöötlemine ei ole lihtsalt majanduslikult mõttekas. Tegu on väga ajakuluka protsessiga, uus tooraine on aga masstootmises kättesaadav madalate hindadega. *Masstootmine toob ka üksiku kilekoti keskkonnakulu alla – naftatööstuseta maailmas oleks üks kilekott keskkonnale kullahinnaga!* Erinevad plastid tuleb hoolikalt sorteerida – üks valesti liigitatud plastitükk võib rikkuda terve segu! –, kuid plaste tuleb eraldada ka hoopis teist tüüpi materjalidest. Lisame eksperimendile „Simulatsioon Maa“ veel ühe ülesande – eraldada nt kartongpakend erinevateks plasti ja papi osadeks. Kui kaua see aega võttis? Kas kõik kihid said ilusti eraldatud või jäi kuskile ka liimi vahele? Tegu on alles esimese sammuga ümbertöötlemise protsessis.

Aga, kuidas eraldada plast suitsukoni filtrist või teekotikesest?

Kokkuvõtteks võib öelda, et *ümbertöötlemine* ehk *downcycling* ei enneta plastide prügiks muutumist, vaid pikendab nende eluiga lühikese hetke võrra – samal aja peab aga jätkuma uue tooraine tootmine. Kui tänasest naftatoodangust kulutatakse u 8% plastide tootmiseks ning enamuse toodangust moodustavad ühekordselt kasutatavad plastesemed (nagu pakend), siis aastaks 2050 ennustatakse, et plastide tootmisele kulub juba 20% naftatoodangust. Aastal 2000 toodeti pisut enam kui 200 miljonit tonni plasti, täna toodetakse ühes aastas aga enam kui 400 miljonit tonni plasti – tootmine ja tarbimine kasvab eksponentsiaalses tempos. Plastide turu väärtuseks hinnatakse täna 1,1 triljonit eurot.

Koristusaktsioonid – mis silmist, see südamest?

Üha kasvavad plastjäätmete kogused pole jäänud märkamatuks ka meie elukeskkonnas. Juba 2008. aastal korraldati esimene Teeme Ära! talgupäev – õige pea koristati aga terves maailmas koos miljonite inimestega. Maailm muutus silmale puhtamaks ning võis tõdeda, et puhas elukeskkond on inimestele oluline!

Kuigi koristusaktsioonid on üks hädavajalik osa probleemiga tegelemisest, on neid võrreldud ka vee koristamisega põrandalt enne kraani kinnikeeramist – plaste voolab juurde suuremas koguses, kui ära koristada jõutakse. Eksperimendi „Simulatsioon Maa“ võtmes tähendaks see plastjäätmete ruumi põrandale viskamist, seejärel kokkukogumist ja kappi peitmist – samal ajal tuleb aga plastjäätmeid nii kappi pandutele lisada kui ka põrandale juurde loopida. Kaua eksperiment vastu peab?

Päriselus eksisteerib ka teine variant ehk jäätmete põletamine – kui toodame plastjäätmetest sooja või elektrit, on see CO_2-kulukas ettevõtmine ka kõige parematest õhufiltritest hoolimata, põletamisest jääb järele aga erikäitlemist vajav mürgine tuhk. Üha kasvava hulga plastide *kappi panek* – mis on iseenest juba keeruline ülesanne – ehk maapõue ladustamine kujutab endast aga pinnase- ja põhjavee reostuse ohtu, sest lisaks mikroplastidele eritavad plastid aja jooksul ka mitmeid ohtlikke kemikaale. Polüesterkangas – mis on mõni kord plastpudelite viimane elu (*downcycling*) – jõuab varem või hiljem samuti ladustamisele või põletamisele, hoopis halvemal juhul loodusesse. Ümbertöödeldud polüesterkangas võib oma eluaja jooksul olla aga ohtlikumgi – ümbertöödeldud polüester sisaldab inimese jaoks toksilisi ühendeid ning eritab pesemisel keskkonda mikroplastiosakesi. Sarnaselt eritub mikroplasti ka iga plastpudelist võetud sõõmuga. Tervise seisukohast kohe paanikaks põhjust ei ole, aga mõttekoht küll – uuringud on näidanud seost mikroplastide tarbimise ja teatud vähktõveliikide, nõrgenenud immuunsüsteemi jt terviseprobleemide vahel.

Plastjäätmetega tegelemiseks ei eksisteeri täna keskkonnasõbralikku lahendust. Ehk just seetõttu püstitati ka Teeme Ära! algatuse eesmärk hoopis tähenduslikumana – *tõstatada prügistamine kui sügavamate probleemide peegeldus ühiskonnas ja maailmas tervikuna, nihkuda prügimajanduselt ressursimajanduse poole*.

Täna elame silmale võrdlemisi puhtas riigis, kus koristusaktsioonid on iga-aastane nähtus ning prahi mahaviskamisest ongi saanud häbitegu, mida ei julge päise päeva ajal teha kõige südikamgi keskkonnavaenlane! Ja ometi on eestlaste plastjäätmete tootlikkus aasta-aastalt aina kasvanud. Aastatel

2013–2016 tekitasime plastjäätmeid keskmiselt 55 kg ühe Eesti inimese kohta – selle *saavutusega* oleme Euroopa Liidu esikolmikus! Kas oleme Teeme Ära! rahvas ainult koristustalgutel, aga mitte sügavamas mõttes?

„Simulatsioon Maa“ eksperimendis on nüüd õige hetk väikeseks vaheanalüüsiks!

Kui kaua jaksame koristada, keerates plastjäätmete kraani üha rohkem lahti?

Rohepesu

Aastal 1986 lõi keskkonnaaktivist Jay Westerveld sõna *rohepesu*, et kirjeldada toodete või teenuste esitlemist keskkonnasõbralikumana, kui need tegelikult on. Peatudes mõned aastad varem ühes Fidži kuurordis, märkas Westerveld, et rätikuid paluti kasutada keskkonnahoiu eesmärgil korduvalt, kuid ühtegi teist keskkonnateadlikku pingutust hotell ei teinud.

Oma väike varjukülg on tegelikult ka prügikoristusaktsioonidel. Pärast aktsiooni on maailmas prügikottide ja kummikinnaste näol natukene rohkem plastprügi, kui oli enne aktsiooni. Halvemal juhul lisanduvad aktsiooni logodega T-särgid, muud materjalid ning nende pakendid. Kuid maailmast on teada ka koristusaktsioon, kus telliti aktsioonilogodega poe-kilekotid.

Kas lisakulu keskkonnale on õigustatud, kui aktsioonist hoolimata on jätkunud prügi tekitamine üha kasvavates kogustes? Kas koristusaktsioon on osalejate jaoks selgelt seostatud prügiprobleemi algpõhjustega ja ei saa jääda muljet, et prügi koristamisest ning prügilasse toimetamisest piisabki prügiprobleemiga tegelemiseks? Rohepesu ei ole tingimata must-valge mõiste ning nii mõnigi ettevõtmine võib sisaldada natukene rohepesu, aga ehk mitte kuigi palju.

Isegi kui otsustame, et prügikoristusaktsioonid ei sisalda rohepesu või sisaldavad õige natukene, juhivad nad teatud mõttes prügiprobleemi algpõhjustelt tähelepanu kõrvale – *kappi pandud* prügi ei riiva enam nii teravalt silma ning pärast koristamist on ka hoopis tublim tunne. **Kui valida oleks prügikoristusaktsioonil osalemise või prügitekitamise vähendamise vahel, tuleks kindlasti valida viimane!** Kui võimalik, aga mõlemad – *ehk ilma ühekordsete kummikinnaste, prügikottide ja T-särkideta?*

Kuna rohepesu esineb rohelise kõiksugustes varjundites, ei ole rohepesu täpset ulatust võimalik määrata – erinevate hinnangute kohaselt võib aga kuni 95% toodetest ja teenustest sisaldada rohepesu. Nii suur protsent on kahtlemata mõneti inspireeritud sellest, et erinevate tarbijaküsitluste andmetel on 55–73% tarbijatest valmis maksma rohkem keskkonnasõbraliku toote eest – mida noorem põlvkond, seda suurem valmisolek. Rohepesu lubab müüa rohkem, ilma et oleks vaja tegelikult investeerida rohelistesse praktikatesse.

Kuid mitte alati ei ole rohepesu pahatahtlik ega isegi mitte teadlik tegevus – ekspertide sõnul võib olla tegu siira sooviga rõhutada rohelist sammu isegi siis, kui see kahvatub võrdluses ettevõtte vähem roheliste sammudega. *The road to hell was paved with good intention? (Põrgutee oli sillutatud heade kavatsustega?)* Kuidas siis erinevates toonides rohepesu ära tunda?

Rohepesu näited

- **Suunavad pildid**

Inimesed on teatavasti üpriski visuaalsed olendid – üks pilt ütleb meie alateadvusele rohkem kui tuhat sõna. Nt plastpudel idüllilises looduskeskkonnas.

- **Eksitav sõnastus**

Sõnad, nagu *looduslik*, *öko*, *keskkonnasõbralik* jne. Tänapäeva rohepesu üks suuremaid müüte on kahtlemata sõna **ümbertöödeldav** – see ei tähenda seda, et toode päriselt ümber töödeldakse või isegi mitte seda, et toode kvaliteetselt ümbertöödeldav oleks! Viidates toodetele kui ümbertöödeldavatele, ei lasku ettevõttele seadusandlusest ka mingit kohustust nende ümbertöötlemise eest hoolitseda – ettevõte võib julgelt sõnada, et nemad on teinud *ümbertöödeldava* toote ja kui keegi tahab, võibki selle ümber töödelda. Rohepesu valdkonnast astutakse välja siis, kui ollakse valmis pakkuma detailset infot selle kohta, kus ja kuidas ettevõtte tooted ümber töödeldakse ning kas ja kuidas ümbertöötlemine täpselt keskkonnasõbralik on.

- **Ebamäärasus**

Kui ettevõtte kodulehel hakkavad silma sõnaühendid, nagu **kõrge taaskasutusmäär** või see, et ettevõte tegutseb **jäätmete maksimaalse vähendamise** nimel – tuleb kahtlemata esitada mõned küsimused! Mida tähendab kõrge taaskasutusmäär ja mida taaskasutatakse? Kuidas jäätmeid **maksimaalselt** vähendatakse? Millised arvuliselt ja ajaliselt mõõdetavad eesmärgid on püstitatud ning millised neist saavutatud? Mida taaskasutuse all täpselt silmas peetakse?

- **Vastuolulised väited**

Liha on oluliselt keskkonnakulukam kui isegi plastpakend – nt lihatoode, mis on üdini mitte-roheline toode, natukene väiksemas plastpakendis või ümbertöödeldud pakendis.

- **Kujuteldavad ökomärgistused**

Erinevaid ümbertöötlemisele vihjavaid märgistusi võib leida nii toodetelt, mida kunagi ümber ei töödelda, kui ka toodetelt, mida ei olegi võimalik ümber töödelda.

- **Klassi parim**

Ettevõtte, toote või teenuse esitlemine konkurentidest veidi rohelisemana – mis sest, et konkurendid ei ole rohelised. Ka naftatööstuse suurkorporatsioon võib mõnes edetabelis leida äramärkimist kui konkurentidest jätkusuutlikum ettevõte ja kui ettevõtte juhid kõnelevad tunnustuse pälvimisel ka kliimaprobleemidest või lastele tervislikuma maailma loomisest, võibki jääda mulje, et räägitakse keskkonnasõbralikkusest. Tegelikult võidi edetabeli koostamisel arvesse võtta siiski ka jätkusuutlikkuse teisi aspekte, nagu finantsjuhtimine, personalijuhtimine või tarnija tegevused. Keskkonnahoiu seisukohast on väga marginaalne küsimus, kas üks kütusemüüja on natukene jätkusuutlikum kui teine – ettevõtte põhitegevus on ikkagi CO_2 õhku paiskamine, mis käib omakorda käsikäes naftareostustega looduskeskkonnas.

- **Keeruline sõnastus või lahtiseletamata andmed**

Eestis ühes aastas tekitatavate plastjäätmete hulga kohta võib leida erinevaid numbreid – ühed räägivad kogutud plastjäätmetest, teised tekitatud plastjäätmetest ja kolmandad käideldud plastjäätmetest. Kui tekib küsimus ümbertöödeldud plastjäätmete protsendi arvutamise kohta artiklite kaupa, võib teemat uurides jõuda suunamiseni plastide ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete poole – kas nii uurimustöö kui ka kalkulatsioon tuleb igal huvilisel endal ära teha? Plastjäätmete ladustamise, põletamise ja keskkonda jõudmise kohta Eestis aga ülevaade puuduvat – kes oskab, võib infot siiski välja lugeda jäätmekäitluse koondtabelitest.

Siinkohal tuleb tõdeda, et ilmselt ongi sedasorti andmete kogumise ja avalikkusele arusaadavas vormis pakkumisega võrdlemisi vähe tegeletud – ja juurde peab ka küsima, miks nii on ning kuidas saab edaspidi põhjalikumat infot pakkuda?

Üks võimalus oleks nt plastitootjatele ja edasimüüjatele määrata kohustus monitoorida oma toodangu täpset teekonda. Aga milline plastitootja või edasimüüja sedasorti kulukat vastutust sooviks? Kes oleks valmis tutvustama sellise mõtte lisamist seadusandlusesse? Rohepesu ei toimu ainult ettevõtete või kodanike tasandil. Kui koduses majapidamises on ülevaade tekitatavatest, taaskasutatavatest, põletatavatest ja ka kodus vedelevatest jäätmetest elementaarne igapäevaelu aspekt, kuid meil puudub see riigi ehk ühise kodu tasandil, on juba midagi valesti läinud.

- **Väide ilma tõenduseta**

Kui ettevõtte kodulehel on kirjas, et ettevõte kaitseb keskkonda, aga esitatud ei ole keskkonnakaitse näiteid, saavutatud eesmärke ega tulemusi, võib kahtlustada rohepesu. Eriti kui ettevõte on nimetatud nii mõnelgi korral ka aasta suurimaks plastreostuse tekitajaks.

- **Selged valed**

Kui biolagunevaid plaste esitletakse kodustes tingimustes komposteeritavatena, aga need vajavad tegelikult lagunemiseks hoopis suuremat kuumust ja eritingimusi, on tegu üpriski selge valega. Mõnikord esitletakse biolagunevatena ka plasttooteid, mis sisaldavad naftasaaduseid – sellise toote lagunemisel on mikroplastid keskkonnale suuremaks koormaks kui nt üks terve kilekott.

- **Kes vastutab?**

Kui veenvana kõlab ettevõte, kes kutsub kliente üles koos vastutustundlikumalt tarbima, aga ei ole ise valmis loobuma isegi mitte kilekotist? Kui veenvana kõlaks ühe inimese keskkonnasõbralikkus, kui ta tarbib kilekotte (või tegeleb tubli kasumimarginaaliga isegi nende müügiga – *julgustan kilekoti kasumimarginaali uurima!*), aga kutsub sõpru üles kilekotist loobuma? Ettevõte võib tuua põhjenduseks, et kliendid ei ole valmis kilekotist loobuma – ehk lükata vastutuse klientide õlule. Aga võib-olla kuluks klientidele hea eeskuju ära?

Mitte-rohepesu ehk vastutustundlik ettevõtlus

Londoni toidukauplus Thornton's Budgens suutis koostöös tootjate ja tarnijatega viia mitu tuhat toodet üle pakendi- ja ka plastpakendivabadusele 10 nädalaga. Pakkudes klientidele rohkem võimalusi vastutustundlikumate valikute tegemiseks, võitis Thornton's Budgens kliente juurde. Sarnaseid näiteid

vastutustundlikust ettevõtlusest – kus vastutuse koormat jagatakse koos klientidega – on maailmast veelgi.

Kokkuvõte

„Simulatsioon Maa“ aruteluring! Kes vastutavad „Simulatsioon Maa“ eksperimendis? Kas plastprügi tuppa toojad või toas vastuvõtjad? Põrandale loopijad või kappi toppijad? Kas ümbertöötlejatel ja taaskasutajatel õnnestus kõigile lahendus leida? Millist rolli mängib meie eksperimendis rohepesu?

Võib tõdeda, et rohepesu ongi kasvanud koos keskkonnakriisiga – mida suurem kriis ja räpasem olukord, seda rohkem rohepesu vajatakse. Nii mõnegi ettevõtte koduleht on just sel põhjusel õige roheliseks saanud! Teatud vastuolud on plastjäätmekriisiga silmitsi seismisel ilmselt ka paratamatud – lahendame probleemi, mida ei ole inimajaloos kunagi lahendada tulnud ning kõike ühe korraga ette näha ongi võimatu. Aga kui teame paremini, siis saame ka teha paremini! Ega ilma asjata öelda, et kriis on üks suurepärane aeg lahenduste loomiseks.

Noored või vanad, noorsootöötajad või mitte-noorsootöötajad, me oleme tegelikult kõik osalised eksperimendis „Simulatsioon Maa!“ Ja vastutame koos, aga ka individuaalselt – indiviid saab toetada kogukonda, kogukond omakorda indiviidi. Ehk on see tõeline ringmajandus? Eksperimendi „Simulatsioon Maa“ viimane küsimus võiks olla: Kuidas lahendame koos plastjäätmete kriisi, mille oleme ühiselt ka tekitanud? Ja milline on noorsootöö roll selle kriisi lahendamisel? *Pidades silmas asjaolu, et ka noorsootöö ei saa koos noorte ja noorsootöötajatega veel mitte nii pea „Simulatsioon Maa!“ planeedilt mõnele teisele planeedile kolida.*

Artiklist kaasavõtmiseks

Kui saaksin lugejale siit artiklist aga ainult ühe soovituse kaasa anda, oleks see plastjäätmete ümbertöötlemise müüdi peatamine! ***„Sorteeri ja töötle ümber“*** **on plastjäätmete kontekstis kõige laiaulatuslikum rohepesu.**

NB! Ka COVID-19 kriisi ajal võib julgelt osta lahtiseid juur- ja puuvilju! Viiruskandjad võivad pakendamise hetkel pääseda ka ühekordsesse kile- või plastpakendisse ning toode tuleks nii ehk naa kodus desinfitseerida. Marek Strandberg õpetab tooteid desinfitseerima SIIN.

Kommentaar

Väga põnev artikkel ja huvitav vaatenurk! Pean tõdema, et ka mina olen langenud reklaami ohvriks ja usaldanud suursuguseid loosungeid „keskkonnasõbralik pakend“, „keskkonnasõbralik ettevõte“ jne. Väga huvitav ja samas ka hirmutav oli info, et plastide ümbertöötlemine on võimalik vaid teatud määral ja lõputult pole võimalik seda teha. Sisuliselt kogu plast, mida toodetakse, jääb meiega pikkadeks aastateks. Olen edaspidi kindlasti ise tähelepanelikum ja oskan ka noorte tähelepanu juhtida mõttekäigule, kas keskkonnasõbralik on ikka alati keskkonnasõbralik. Väga oluline on endale teadvustada, et rohepesu on üks turundusnipp ja tihti teenitakse tänu sellele palju. Tarbija saab sellele piiri panna.

Kadi Rohelpuu,
Võhma noortekeskuse noorsootöö spetsialist

Ka meil noortekeskuses on tulnud jutuks keskkond ja selle hoidmine. Noored huvituvad tegelikult väga palju keskkonnateemadest ja ütleksin, et nad on looduse suhtes isegi hoolivamad kui mõned täiskasvanud. Kuid **nii, nagu meie, täiskasvanud, on ka noored väga mõjutatavad reklaamidest ja meediast**, kus info on sageli puudulik või moonutatud. Noortega vesteldes on tulnud jutuks, et nad kasutavad metallist või bambusest kõrsi, ostavad biolagunevaid kilekotte (mis pole ka teab mis bio), sorteerivad prügi, kuid samal ajal ostavad iga kord poes uue kilest ostukoti ja viskavad selle peale kasutamist ära ja nad teevad seda suuresti teadmatusest. Oleme jõudnud väga põnevate aruteludeni, noored soovivad oma elukeskkonda hoida, tihti tuleb lihtsalt puudu teadmistest ja oskustest ning väga palju mõjutab kodune keskkond.

Esimesest päevast peale, kui olen olnud noorsootöötaja, on saanud selgeks, et noorsootöö võrdub eeskuju. Paljud noored veedavad päris arvestatava aja oma päevast noortekeskuses, noorsootöötaja on neil kogu aeg kõrval ja sageli kasutavad nad samu käitumismalle kui noorsootöötaja. Noorsootöötajal on suurepärane võimalus oma käitumisega olla eeskujuks, anda edasi oma teadmisi ning koos noortega teha ära midagi keskkonna heaks. Nagu ka artiklist välja tuli, siis koristamisaktsioonid tekitavad vahel rohkem kahju kui kasu, prügi tootmine aktsioonide ajal on väga suur. **Võtan endale kui noorsootöötajale südameasjaks, et loodust puhastades teeksime seda võimalikult loodussõbralikult.** Kasutame koos noortega koristades korduvkasutatavaid riidest kindaid, võtame kaasa oma veepudeli ning jätame endast maha võimalikult väikse ökoloogilise jalajälje.

Nagu öeldakse – noored on meie tulevik. Ma tahaksin väga, et seda väljendit kasutades poleks see vaid sõnakõlks. Et me päriselt mõtleksime ka nii ja looksime neile puhta keskkonna, kus suuri tegusid korda saata. Alustame juba täna sellest, et meie armsatel noortel oleks siin hea ning veel parem, kui muudame koos noortega keskkonna paremaks ja puhtamaks, et ka neil tekiks harjumus olla loodussõbralik. Näiteks, taara sorteerimine ja ära viimine on küll oluliselt kasulikum kui lihtsalt pakend olmeprügisse visata, kuid veel kasulikum on kasutada oma joogipudelit ning ka taarat võimalikult vähe juurde toota, sest paraku ei ole võimalik plasti lõputult ümber töödelda. Võtan selle teadmise endaga kindlasti kaasa ning jagan seda ka oma noortega.

Teeme Ära! esimesest koristusest on möödas 12 aastat ja eks aeg on tõesti vahepeal edasi läinud. Tänapäeval on koristusaktsioonid saanud endale uue tahu ja nime – brändiauditid. Näiteks propageerib seda Break Free From Plastic liikumine, ning mitmed Teeme Ära! koristajad on maailmas samuti seda lähenemist kasutama hakanud. See tähendab, et üleskorjatud prügi sorteeritakse vastavalt sellele, mis brändi nime leitud asjad (enamasti plastpakendid) kannavad, ning pannakse tabelisse kirja. Sellest ka

Kadri Kalle,
Teeme Ära SA haridusprogrammi juht

„auditi“ nimetus. **Prügi korjates kogume tegelikult ka informatsiooni** – selle kohta, milliseid tooteid tehakse ja millised neist ei jõua jäätmekäitlusesse. Mitmel pool maailmas kasutatakse brändiauditite infot selleks, et saata sõnum tootjatele – tehke paremaid tooteid, mida oleks lihtsam ringluses hoida (või üldse ringlusse võtta). 2019. aastal vastu võetud Euroopa Liidu ühekorraplasti direktiiv, mis keelustab terve hulga plasttooteid, sai algtõuke just koristusaktsioonidest, kus neidsamu esemeid kõige rohkem Euroopa randadest leiti. Seega võib võtta koristusi osana tagasisidesüsteemist – sealt saame infot, milliste jäätmetega kõige rohkem probleeme on ja kuidas nende loodusesse jõudmist vähendada.

Mis puudutab kogu süsteemi ja seda ka rohepesu vaatenurgast, siis peamegi vaatama kogu tootmis-tarbimisringi. „Pole olemas jätkusuutlikke materjale, on jätkusuutlikud süsteemid,“ on öelnud University College Londoni professor Mark Miodownik. See tähendab, et asjade keskkonnamõju ei sõltu pelgalt sellest, millest need tehtud on, vaid sellest, mis nendest süsteemi erinevatel etappidel saab. Ühekordselt kasutatav paberkott ei ole kuigi palju parem ühekordsest kilekotist. Riidest kott ja metallpudel on paremad valikud siis, kui kasutame neid korduvalt ja pikka aega. Seega tähendab ringmajandus eelkõige nende süsteemide tekitamist, kus tooted saaksid võimalikult kaua kasutuses olla, kus neid saaks parandada ning materjalid peaksid võimalikult kaua vastu. Ja nagu artiklis mainitud, ei võimalda plast võrreldes klaasi ja metalliga nii mitmeid kasutuskordi, nii et plastil on selles mõttes vähem kasutusvõimalusi. Kuigi tarbijatena saame siin teha valikuid olemasolevate võimaluste seast, tähendab ringmajandusele kaasaaitamine tihti täiesti uut moodi toodete ja teenuste väljatöötamist. Ja enamasti on just noored need, kes uusi lahendusi katsetada julgevad, kas siis mõne *start-up*’ina või muud moel.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Keskkonnaalgatused noortele: kus saab Eestis kampa lüüa?

May 11, 2020

Rubriigid: Keskkond, Osalus, Vabatahtlikkus

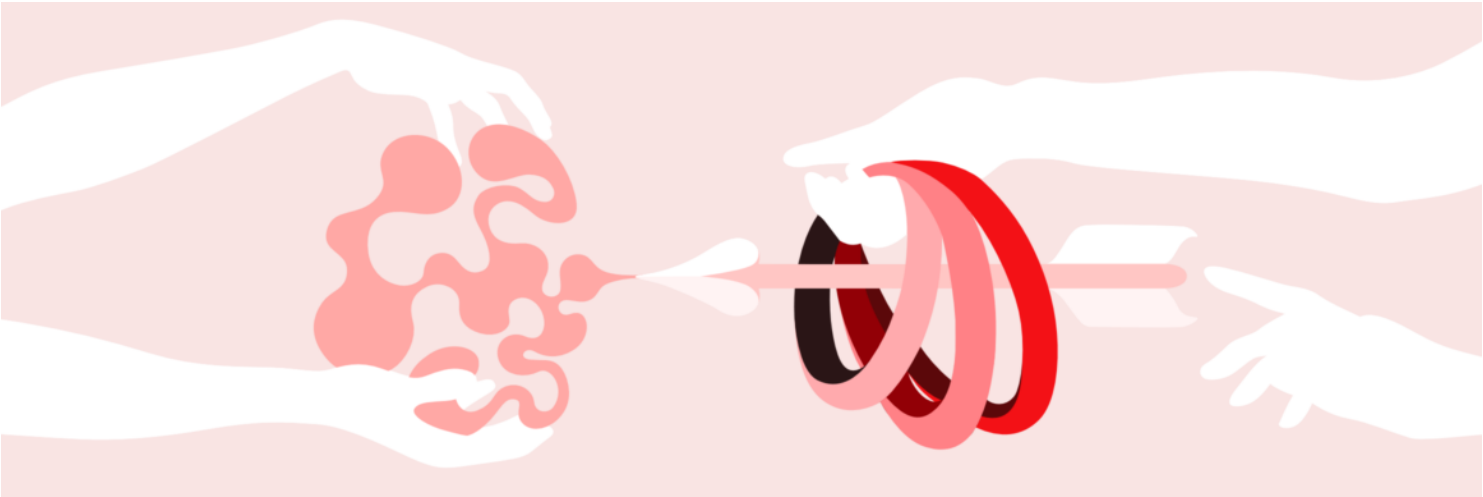

Liisa Aavik

Euroopa Liit on võtnud selge sihi saavutada 2050. aastaks kliimaneutraalsus. Siin on tähtis roll ka noortel: nende teadmistel, kogemustel ja tööoskustel, mida tulevased keskkonnasõbralikud ja ringmajandusele orienteeritud organisatsioonid vajavad. Töötan ise parajasti ühe ringmajanduse projekti kallal, mille käigus uurisime ringmajanduse olukorda Eestis rõhuga just noortele pakutavatel arenguvõimalustel.

Meil on ka Hispaanias, Portugalis, Itaalias ja Hollandis partnerid, kes uurivad samuti noortele pakutavaid võimalusi ringmajandusega seoses. Kuigi tegu on oluliselt suuremate riikidega, millel on ka paremad finantsilised võimalused, tuleb ikkagi mainida, et Eestil on oma algatuste poolest veel nii mõneski valdkonnas nende tasemeni jõudmiseks pikk tee minna. Teistel riikidel näib vähemalt esmapilgul olevat rohkem konkreetseid, süsteemseid ja pikaajalisi suuri ringmajanduse ja muude keskkonnateemadega seotud projekte. Paljude arenguvõimaluste loomisel peame seega ise initsiatiivi võtma. Sellegipoolest tasub esile tuua neid ettevõtmisi ja võimalusi, milles noored ja noorsootöötajad juba praegu kaasa lüüa saavad.

Keskkonnaharidus ja loodusega sideme loomine

Kontakt loodusega ja uute huvitavate asjade õppimine aitab ka koolilastel keskkonnateemadel kaasa mõelda ja kampa lüüa. Inimene, kes prügi loodusest koristab, ei viska seda ilmselt enam maha. See, kes ise puid istutab, hoolib neist vast ka rohkem.

Ülevaatliku info keskkonnaharidusega seotud õppeprogrammidest ja õppematerjalidest leiab Keskkonnaameti hallatavalt kodulehelt **keskkonnaharidus.ee**. Valik võtab silme eest kirjuks. Kuvatakse programme üle Eesti, sihtrühmaks on kõik: lasteaialastest täiskasvanuteni. Programme saab uudistada ka maakonniti. Paljud neist haakuvad üldhariduskooli õppekavaga. Näiteks Pernova loodusmaja on üks paljudest, kes pakub rohkesti erinevaid harivaid õpitube.

Õppematerjalide hulk on samuti mitmekesine. Märksõnu sisestades leiab nii videoid, tekste, töölehti kui ka veebilehekülgi. Sisust igatahes puudust ei tule. Keskkonnaharidus.ee nimekiri ei ole aga kindlasti täielik ülevaade kõigist võimalustest. Netiotsinguga leiab näiteks **Prügihundi** materjalid (sorteerimisjuhised, videod ja õppematerjalid) ning **Pandipakendi** selgitused, mis saab taarast.

Koolid saavad kandideerida **Rohelise Kooli programmi**, mis toob jätkusuutliku mõtteviisi kooli igapäevastesse tegevustesse. Kaasatakse kõiki seotud osapooli: lapsevanematest noorte ja kooli personalini. Osades noortekeskustes ja koolides on ka omad **keskkonnaringid**: nt Hiie koolis ja Kohila noortekeskuses.

Lisaks keskkonnahariduse lehel leitavale võib toredaid õpi- ja töötube leida ka väljastpoolt. Tallinnas **Miiamilla lastemuuseumis** saab mais ja juunis muuseumiaias kevadisi aiatöid teha, lahendada mängulisi ülesandeid ja mängida liikumismänge.

Ettevõtlikud lahendused

Kriisiaegne kiire tegutsemine ja e-lahenduste loomine näitas suurepäraselt, kuivõrd oluline roll võib ettevõtetel olla inimeste igapäevamurede lahendamisel. Üks nendest muredest tavaolukorras on ka keskkonnasõbralikkus, täpsemalt selle mugavus, lihtsus ja ligipääsetavus. Vanus ei ole Eestis eriline ettevõtlikkuse takistaja.

Juba 7. klassis saab **JA Eesti õpilasfirmaprogrammiga** liitudes luua oma minifirma ning hakata lahendusi otsima. Paljud õpilased pakuvad korduvkasutatavaid esemeid, looduskosmeetikat või väärindavad teise ringi materjale. Minule avaldas suurt muljet teiste seas minifirma Aircraft, mis teeb kasutatud lennukiosadest ja aegunud varustusest aksessuaare: näiteks päästevestidest poekotte.

Täisealisi ootavad oma konkursitel osalema nii **Negavatt** (noorematele on videokonkurss Mini Negavatt) kui ka **CleanTech ForEst**. CleanTech ForEst pakub Pioneers into Practice keskkonnaeksperdi praktikaprogrammi, Climate Launchpad keskkonnasõbraliku äriidee programmi, korraldab äriideede genereerimiseks Climathoni ning pakub erinevaid rahastus- ja arenguvõimalusi.

Superheroes juhtimis- ja ettevõtlikkusprogramm on mõeldud 13–17-aastastele neidudele. Sealt on näiteks välja kasvanud noorte daamide ettevõtte SISU kott. Nad müüvad erivajadusega inimeste valmistatud teise ringi tekstiilidest toidukotikesi, millesse saab osta puu- ja juurvilju. Nõnda vähendatakse plasti ületarbimist ja pakutakse tööd teistelegi. Programmi üks oluline põhimõte on keskkonnaalane jätkusuutlikkus.

Soovitan äriideed genereerides uurida juba keskkonnasõbralikku eluviisi viljelevatelt inimestelt, millised lahendused puuduvad ehk mida vaja oleks ning, millised on olnud senised takistused nende loomisel. Kas teadsite, et näiteks normaalses suuruses, taskukohase hinnaga, pleegitamata, Eesti lähedal valmistatud ja plastpakendita tualettpaberit on Eestis hetkel raske koju tellida? Või et meil on vaja jõulisi lahendusi tekstiilijäätmetega toimetulekuks? Siit saab juba edasi mõelda.

Iga lahendus ei pea muidugi äritegevuse alustamisega seotud olema. **Ideeviida noorteprojektide konkursile** saab esitada ideid ürituste, koolituste, (veebi)seminaride, töötubade, konverentside jmt korraldamiseks. Sel aastal pakuti konkursile Laiuse ja Jõgeva aleviku matkaringi rajamine ning Võru tervisepäev. Eelmisel aastal esitati sinna „Rohelise reede" taskuhääling kliimamuutustega võitlemiseks ja kohanemiseks.

Keskkkonnasõbralikke algatusi/projekte saab teha ka **SA Archimedese Noorteagentuuri** poolt toetatavate meetmete raames. Need peavad aga ühilduma programmi eesmärkidega. Üldiselt on projektid seotud mitteformaalse hariduse ja mitmekultuurilisuse edendamisega, kuid igas taotlusvoorus on ruumi ka mõnele keskkonnateemade ja säästliku eluviisiga seonduvale projektile. MTÜ Väike Jalajälg on agentuuri rahastusega kutsunud oma ökokülla välisvabatahtlikke, SPARK Makerlab loonud paranduskohviku, Antsla valla noortevolikogu aga korraldanud prügikoristustalgud. Rahastust on saanud ka vegan eluviisi tutvustavad, keskkonnateadlikkust edendavad ja ökoloogilist jalajälge vähendavad projektid.

Selleaastase **programmi „Noortekohtumised"** teemafookuseks on keskkonnasõbralikkus. Taotlusvormis on alates käesolevast aastast ka küsimus, kuidas tagatakse projektis osalejate keskkonnasõbralik käitumine ja teadlikkus keskkonnahoiust. Varasematel aastatel on taotletud toetust Meremäe kooli aia korrastamiseks ja üldiseks prügikoristuseks Narvas; osaletud ülemaailmsel koristuspäeval, korrastades park-metsasalu ja linnaruumi; Tartu noorte keskkonnateadlikkuse tõstmiseks. Kuigi selleks aastaks on taotlusvoor lõppenud, saab oma mõtted esitada juba järgmisel aastal.

Sotsiaalmeedias oma suhtumise näitamine

Erinevate kampaaniate osana on algatatud palju tegevusi, millega näidata oma keskkonnasõbralikku käitumist. Taolistel sotsiaalmeediatrendidel on suur potentsiaal mõjutada seda, mida me peame heaks, õigeks ja lahedaks käitumiseks. Kampaaniad muutuvad muidugi pidevalt, aga mõned on kogu aeg aktuaalsed. **Terveilm** kutsub näitama oma väärt vanu asju (#väärtvana). Selmet teha komplimente stiilis „Ooo, sul on nii ilus uus kleit", võiksime öelda hoopis nõnda: „Ma märkan, et sa kasutad seda ilusat veepudelit juba viiendat aastat. Kuidas see sul nii hästi vastu peab?" Teemaviidetega #taaskasutus ja #uuskasutus saame näidata väärindatud materjale ja taasleitud vana.

Vahvaid inspireerivaid tegevusi on palju. Miks mitte katsetada *vintage*-stiilis riietumist kodust leitud rõivastega või värvida üle vana taburet? Äkki saab hoopis oma kapi korda teha, voltides asjad vanadesse kingakarpidesse, ning kasutada oma toa ilusaks tegemisel ainult olemasolevat? Võib-olla on aeg õppida toidujääkidest maitsvaid toite tegema? Oma eksperimente saab sotsiaalmeedias hõlpsasti teistega jagada.

Sotsiaalmeediagrupid arutlemiseks ja tegutsemiseks

Sotsiaalmeediagrupid on suurepärane viis saada inspiratsiooni, algatada arutelusid ning korraldada virtuaalseid üritusi. Toon siinkohal välja loetelu Eesti gruppidest, mis toetavad keskkonnasõbralikumat eluviisi.

- *Keskkonnasäästjad*: keskkonnateemalised arutelud ja uudised
- *Eesti minimalistid*: vähemaga hakkama saamine
- *Mahetoit*: kust soetada mahetoitu
- *Prügi aardeks taaskasutus* (Tallinn, Tartu, Rakvere): jääkmaterjalide ja katkiste asjade äraandmine ja müük
- #*Kogumispäevik* ning *Tarbime targalt*: paremad tarbimisharjumused ja raha säästmine
- *Tasuta kraam*: teise ringi asjade äraandmine
- *Foodsharing* (Tartu, Tallinn): ülejäänud toidu jagamine. Tartus on ka eraldi toidujagamise kapp Barlova ees. Taolisi tegevusi võib edendada nende eeskujul ka mujal
- *Jah, see on vegan*: taimsed toidud
- *Väärtustav taaskasutus*: ost, müük, vahetus, ideed: väärtustavalt taaskasutatud toodete müük (nt tekstiilijääkidest peokaunistused jne)
- *Zero-waste* (Tallinn, Tartu, Eesti): kuidas tekitada vähem prügi. Sarnased grupid on ka *Pakendivaba poodlemine* ja *Prügivaba elu*.

Meisterdamine

Arvan, et peaksime muutma seda, kuidas noortega erinevaid meisterdamistunde korraldatakse. Rääkisin hiljuti ühe lapsevanemaga, kes kurtis, et peab koolist lastele koduseks ülesandeks antud meisterdamisprojektide jaoks koju ostma tooteid, millest muidu kodus prügi ei tekiks. Sageli tehakse taolistes ülesannetes muidu kompostitavatest ja väärindatavatest materjalidest väärtusetu olmeprügi. **Me ei peaks end hästi tundma välditava plastpudeli ostmise pärast, sest sellest saab linnumaja meisterdada.**

Asju valmistades võiks ka neid aspekte silmas pidada ja luua seda, mis on mingisuguse praktilise väärtusega: näiteks isetehtud plastiliin, liim, paber, lehtedest konfetid, märkmikud ja okstest kaunistused – kõik äratarvitatavad asjad. Nõnda õpetame noori mõtlema materjalidest kui väärtuslikust toorainest ning anname olulisi oskusi iseseisvalt toimetulekuks.

Muud organisatsioonid

Eesti Maaülikooli Keskkonnakaitse Üliõpilaste Selts korraldab palju toredaid avalikke üritusi, mh filmiõhtuid ja plastikuvaba nädalat. **Eesti Skautide Ühingu** ja **Eesti Gaidide Liidu** ülesehitus baseerub erinevatel oskustel, mis käivad käsikäes keskkonna tundmise ja selle väärtustamisega. **Seiklejate vennaskond** pakub palju rahvusvahelisi võimalusi noorsootöötajatele, õppimaks teiste teemade seas jätkusuutlikkuse kohta. On teisigi organisatsioone, mis tegelevad mingil määral keskkonnateemadega, kuid ei räägi sellest eriti avalikult. Lisaks leiab palju **üliõpilasorganisatsioone**, mis on mõeldud teatud erialade tudengitele.

Kuigi enamik eelnevalt nimetatud algatusi on noortele suunatud, siis suureks väärtuseks on ka usaldusväärse noorsootöötaja tugi. Paljude noorte jaoks on tegu esimeste tiivasirutustega ise ürituste korraldamisel, oma arvamuse suuremas ringis jagamisel ning ehk ka oma pere ja lähedaste tarbimisharjumuste suunamisel. Üks täiskasvanu, kes soojalt naeratab ja ütleb: „Sa oled õigel teel", võib olla kriitilise tähtsusega uute ideede teostamisel.

Kommentaar

Gert Küling,
Liikuv noorsootöötaja

Minu esialgne mõte ja nägemus keskkonnaringist erines tegelikkusest oluliselt. Need tegevused, mida algselt planeerisin, ei köitnud noori kuigivõrd ja muutsin tegevusi n-ö käigu pealt. Kui lapsed ja noored koolist tulevad, on nende peamisteks soovideks puhata, lõõgastuda ja mängida või meisterdada ning täiskasvanulikult eluliste küsimustega tegelemine ei paelu väga. See on ka mõistetav ja eks keskkonda puudutavate teemade käsitlemine mängu või meisterdamise abil eeldab mõningast kogemust, millest minul nappis. Räägin minevikuvormis, kuna praeguseks hetkeks ei ole keskkonnaringi Kohilas toimunud juba üle pooleteise kuu (11. märtsil viimati). Üldse sai ring toimuda üsna lühikest aega – alustasin sellega 2019. aasta novembris Prillimäe noortetoas ja selle aasta veebruaris lisandus keskkonnaring Kohila noortekeskuses. Hetkeolukorrast tingituna ei tea, kas või mil moel see jätkuda saab.

Keskkonnaringis alustasime teadlikkuse tõstmisega jäätmete sorteerimise teemal, milleks siis ka reaalselt erinevaid jäätmeliike sorteerisime ja nn maha matsime (valmistasin selleks spetsiaalse kasti, millest poole täitsin mullaga ja poole liivaga), et sügisel vaadelda jäätmete kõdunemise astet. Plaanisin nii Kohilasse kui ka Prillimäele hankida jäätmete liigiti sorteerimise kastid, mida noored saavad ise sildistada ja iseseisvalt kasutusele võtta, kuid kahjuks selleni veel ei jõudnud. Käivitasime Prillimäel ka koduse kompostri, kuhu ringi igal toimumiskorral biojäätmeid kallasime ja seal toimuva protsessi kulgu vaatlesime. Produktist lootsime kevadel noortetoa välialale istutusmulda saada, aga see võtab natuke rohkem aega. Planeerisin ka Kohilasse rajada peenra(d), kus noored saaksid ise näpud mulda panna ja midagi maha külvata, et saaks sügisel saaki nautida. Sealgi oleks hea kasutada oma biojäätmetest toodetud kompostmulda. Aga need plaanid jäävad ilmselt tulevikku. **Tegelikult arvan, et sellised ise ära tegemise ülesanded kõnetavad noori ka oluliselt rohkem kui lihtsalt loengu pidamine.** Korra laenasin Kohila Keskkonnahariduskeskuselt binokulaari ehk mikroskoobi, mille all erinevaid looduses ja kodudes eksisteerivaid asju vaatlesime (muuseas lasin saia- ja leivaviilul u 3 nädalat enne hallitada ja vaatlesime tekkinud hallitust, samuti elusaid vihmausse, puulehti, samblikke, märtsikellukese õit, hariliku pliiatsi sütt jne). Ühe katsena asetasime kahte läbipaistvasse ämbrisse altpoolt alates loetuna võrdsete kihtidena killustikku, liiva ja mulda, millest ühes ämbris kõik

kihid tugevalt kinni tampisime ja teises kohevaks jätsime (imiteerimaks tallatud ja tallamata pinnase läbilõiget) ning neile siis vett peale kallasime. Võtsime aega, kui kiiresti ühes või teises ämbris vesi läbi erinevate kihtide valgub. Hiljem panime mõlemasse keskkonda elama vihmaussid. Oli näha, et tambitud keskkonnas elasid vihmaussid pealmises kihis ehk mulla sees, aga tampimata pinnases pesitsesid nad liivas või suisa killustikukivide vahel, kus oli niiskem kui mullas. Need viimased tegevused olid just sellised, mille käigu pealt ellu kutsusin, ja mis ei ühtinud minu esialgsete plaanidega, et köita noorte tähelepanu. Võin tõdeda, et see mõjus. Ja ega rohkem ei jõudnudki.

Isiklikust plaanist vaadatuna soovin, et inimesed üldiselt suhtuksid end ümbritsevasse keskkonda palju suurema austusega, kui seda praegu tehakse. Minu jaoks on oluline maavarade ja loodusressursside võimalikult säästlik tarbimine, taaskasutus. **Maa on meie paradiis, millel viibimist võiksime ahnitsemata nautida** ja siin olemine võiks olla pigem mõnus kulgemine. Kahjuks on aga kõigi jaoks avatud võimaluste loomisega tekkinud teatav sõltuvussuhe ühiskonna ja planeedi vahel, kus inimkond arvab end domineeriva olevat. Võõras keskkonnas viibiv domineerija kasutab kahjuks ära kõik hüved, mis võõrustajal talle pakkuda on, ja jätab siis hüvasti. See on sügav, aga kahjuks näen seda meie koduplaneedil toimuvat. Seetõttu proovin ise elada võimalikult väikese ökoloogilise jalajäljega, andes panuse planeedi tasakaalus hoidmisse, ehkki teades, et planeet on juba tasakaalust nihkunud tööstusrevolutsiooni tõttu. Aga see on hoopis pikem teema, millel siinkohal peatuma ei hakka. Küll aga usun, et kui suudan ühelegi noorele edasi anda enda uskumusi sellel teemal ja avardada kellegi mõttemaailma, olen panustanud tulevikku. Seetõttu pean keskkonnaringi eest vedamist oluliseks. 🙂

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Omaalgatusest, veganlusest ja meediast minu kogemuse põhjal: mida sellest õppisin

May 11, 2020

Rubriigid: Enesareng, Keskkond, Vabatahtlikkus

Eva Mihkelson

Olen olnud peaaegu alati see laps, kes on kukkunud vaidlema, kui olen tundnud, et mulle on liiga tehtud. See kõik algas teismelise eas, kui tundsin mingil määral patriarhaalse ellusuhtumise mõjusid. Mul oli kõrini sellest, et tütarlastelt küsiti tunnis, mitut last nad tahavad, aga poistelt ei küsitud seda kunagi. Viimane piisk kukkus karikasse siis, kui pidime ühes tunnis kuulama, kuidas mees on perepea ning naine kui Hunt Kriimsilm, kes peab üheksat ametit ainult oma mehe tarvis. Sel ajal sain aru, et selline maailm ei lähe minu vaadetega kokku ning ainuke inimene, kes seda minu jaoks muuta saab, olen mina ise.

Õpetajad ei ole alati mind täie tõsidusega võtnud, sest suure tõenäosusega kuulus mulle ka klassi klouni tiitel. Olen alati olnud seda meelt, et vahel peab töö ja lõbu käsikäes käima. See peaks olema teada-tuntud fakt, et stressivabas keskkonnas on lihtsam õppida. Lisaks kritiseeriti mind koolis ka siis, kui 15-aastaselt veganiks hakkasin. Aastatega on tahtest vaielda ja nalja teha tekkinud arutlusoskus ning hulk teadmisi ja julgust.

Kirjutan seepärast, et olen see abiturient, kes jõudis omaalgatusega Kuressaare Gümnaasiumis meediasse ja see omaalgatus pälvis suurt tähelepanu – ehk kogusin allkirju, et meie kooli sööklas oleks üks kuuest toiduvalikust veganitoit, sest enne selline valik puudus. Kuna minu kooli- ja trennipäevad venisid tihtipeale üsnagi pikaks ja seejuures ei jõudnud alati oma toidukarbikest kaasa võtta, tahtsin midagi paremaks muuta. **Mõtlesin, et nii oleks mul ja ka teistel veganitel lihtsam kooli ja huviringidega tegeleda, kui ei pea vahel tühja kõhtu kannatama.** Minu

aktsiooni tulemusena on meil nüüd menüüs iga päev taimetoit, mis on enamasti veganitoit. Arvan, et üheks põhjuseks, miks sain palju allkirju, oli ka teiste õpilaste saadav kasutegur – et ka neil on menüüs midagi uut ja huvitavat ning need, kellele ei meeldi nii palju loomset tarbida, saavad vahetevahel koolis taimset toitu süüa. Peale seda, kui meil tulid menüüsse taimsed kotletid, saidki need alati esimese vahetunniga otsa. Mul on veganitoidu populaarsuse ja selle üle, et noored saavad aru, et veganitoit ei ole ainult veganitele mõeldud, hea meel.

Kui neli aastat tagasi otsustasin veganiks hakata, siis oli üheks põhjuseks loomade heaolu kõrval ka keskkond ja jätkusuutlikkus. On kindlaks tehtud, et täistaimne toidulaud kasutab mitmeid kordi vähem maad ja vett. ÜRO aruanded kinnitavad, et loomakasvatus soodustab kliimasoojenemist, mille mõjul eraldub atmosfääri lisaks suurele kogusele süsihappegaasile nii metaani kui ka lämmastikoksiidi (vegan.ee). Loodus ja keskkond on mulle alati südamelähedane teema olnud, kuna elasin esimesed kümme eluaastat talus. Juba praegugi näeb keskkonnas muutusi, mida 20–40 aastat tagasi ei olnud tunda. Uurimistöös „Teadusmõte Eestis (VII)“ on välja toodud, et Läänemere piirkonnas on õhutemperatuur aastatel 1871–2004 kasvanud 0,08 °C dekaadi kohta ja sademete hulk 20. sajandi teisel poolel on samuti suurenenud (BACC 2008).

Selleks, et tagada kliimaneutraalsus 2050. aastaks, mis on ELi roheleppe eesmärk, peaksid ka inimesed tarbijatena võtma ette samme selle tagamiseks. Olgugi, et Euroopa rohelepe on tegevuskavana paika pandud, usun, et mingi osa selle eesmärgini jõudmisel on ka inimeste suhtumisel ja teadlikkusel kliimakriisist.

Ma ei tahaks öelda, et jätkusuutlikkus on noorte seas trend, aga kindlasti on see populaarne, sest teadlikkus on kasvanud. Enda igapäevaelus näen, kuidas viimase viie aastaga on muutunud tarbimisharjumused, isegi kui need on väikesed muutused. Näiteks ei kasutata enam plastist, vaid metallist või pilliroost kõrsi ning isegi mõni artist, näiteks Paap, on soovinud, et tema pidudel kasutatakse plastkõrte asemel makaronist tehtud joogikõrsi, mis on minu meelest väga lahe samm teadlikkuse kasvatamiseks.

Muidugi on ka just koolis näha, et üha enam on õpilastel korduvkasutatavad joogipudelid või kasutatakse poodides rohkem väikeste kilekotikeste asemel võrgust puuviljakotte ja *tote bag*'e. Kui paar aastat tagasi oma võrgust kotikestega poes käisin, vaatasid osad inimesed mind veidra näoga, aga nüüd on juba kõik selle omaks võtnud, sest neid kasutatakse rohkem.

Ütleksin, et kindlasti seovad jätkusuutlik tarbimine ja keskkonnaprobleemid noori, sest noortele on mingis mõttes see probleem aktuaalsem. Meie generatsioon peab arvatavasti vanaduspõlves elama kliimakriisi tagajärgedega ja see on mingil määral hirmutav.

Kindlasti seovad noori ka omaalgatused, et midagi keskkonna heaks ära teha. Meil on isegi plaanis oma sõpradega lähiajal minna oma lemmikusse poolsalajasse randa ja sealt prügi ära koristada. Olgu selleks siis kasvõi oma sõpradega millegi ärategemine või kuskil vabatahtlikuks käimine – need ettevõtmised arendavad. Omaalgatustest või projektidest osavõtmine loob noorele ka suure tutvusringkonna, millest võib tulevikus kasu olla, ja palju uusi teadmisi, mida koolipingis ei õpita. Käisime suvel sõbrannaga

ERASMUS+ projektiga Prantsusmaal noortevahetusel, mille teema oligi jätkusuutlikkus ja keskkond. Lisaks uutele teadmistele valdkonna kohta saime uusi sõpru Hispaaniast ja Kreekast ning saime osa hispaania, kreeka ja muidugi ka prantsuse kultuurist.

Lisaks uutele tutvustele ja teadmistele on noorteprojektidel teisigi positiivseid külgi. Noorteprojektidest osavõtmine annab kuuluvustunde. Sarnase mõttemaailmaga inimestega ühte gruppi kuuluda on oluline, sest nii saab jagada oma muresid ja rööme. Samuti saab üksteiselt julgust ja inspiratsiooni. Koos töötamine mingi ühise eesmärgi nimel on palju lihtsam, kui on olemas kindel kalju, kuhu toetuda. Nii seisab ka *crossfit*-treeningsaalis, kus trennis käin, tahvlil suurelt „*Together we achieve more*“. Trennides toetame üksteist ja teeme komplimente. See paneb alati rohkem pingutama ja seeläbi saavutame parema tulemuse. Nii on ka noorteprojektidest osavõtmisel. Peale omaalgatust tundsin veel suuremat kuuluvustunnet ka veganikogukonnaga ehk teiste veganitega ning negatiivsed kommentaarid, mille osaliseks sain, ei häirinud mind enam väga.

Kui mu lugu ilmus kohalikus lehes, oli mu sees alguses emotsioonide karussell. Olen alati kuulnud inimesi ütlemas, et ei tohiks lugeda kommentaare, aga nüüd sain seda ka omal nahal tunda. Lugesin läbi umbes kümme kommentaari, enamik neist olid negatiivsed, nagu kohane eesti kiirmeedia kommentaariumitele, kus vihakõne on suureks probleemiks. Jõudsin järeldusele, et negatiivsust enda sisse lastes teen sellega halba vaid endale.

Oma ettevõtmisega õppisin tundma meedia telgitaguseid ja oskusi end teinekord, kui see peaks juhtuma, paremini väljendada. Minu lugu avaldati pealkirjaga „KG õpilased nõuavad vegantoitu“, mis on minu meelest juba sõnastatud negatiivses mõttes, kuna sõna nõuavad kõlab rangelt. Omaalgatusega alustades oli see minu jaoks vaid tagasihoidlik soov.

Üks asi, mida selle protsessi käigus veel õppisin, oli see, et inimesed võivad lugeda pealkirjadest ja ka artiklitest välja valesid asju. Nii juhtus ERRi hommikuprogrammis, kus uudiseid ette loeti. Seal öeldi, et õpetajad suhtuvad sellesse omaalgatusse negatiivselt ja kiusavad veganeid, mis on absoluutselt vale. Meil on koolis nii õpetajate kui ka õpilaste vahel tugev austus. Mul oli kahju meie direktorist Toomas Takkisest, kes pidi selle segadusega tegelema. Käisin too päev Takkisega rääkimas ning muigasime mõlemad olukorra üle, sest see oli väike inimlik eksimus ERRi poolt.

Kiusamise saaga läks aga edasi, kui ka Eesti Päevaleht minuga intervjuu tegi. Loo ilmumise päeval ilutses pealkiri „Ärge kiusake meid, laske loodussäästlikult elada!...“ Enne artikli ilmumist palusin muidugi pealkirja ära muuta. Selle peale, kui ütlesin, et need jutumärgid kõlavad nii, nagu mina oleksin seda öelnud, sain vastuse, et jutumärgid pealkirjas ei ole refereering. Hiljem oma ala ekspertidelt uurides selgus, et antud sõnastuses see siiski oli refereering. Ka paljud artikli lugejad eeldasid kommentaariumis, et mina olin seda öelnud ning sain selle kohta väga palju kriitikat, mida polnud ära teeninud. Kahjuks toimib kiirmeedia lihtsa loogika alusel: mida skandaalsem pealkiri, seda rohkem lugejaid ja seda rohkem raha.

Muidugi oli sellel suurel meediakajastusel ka positiivseid külgi. Positiivne tagasiside andis juurde usku midagi ära teha, teiste arvamusest hoolimata. Enne 1954. aastat näiteks usuti, et inimene ei suuda ühte miili joosta alla nelja minuti, kuni Roger Bannister selle barjääri murdis. Kuna nähti, et see on võimalik,

hakkasid ka teised inimesed sellesse uskuma ning suutsid samuti selle distantsi alla nelja minuti ära joosta. Seega on endasse uskumine väga suur võim midagi korda saata. Samuti tegi ikka südame soojaks, kui paar KG vilistlast kirjutas mulle Instagrami või jagas artiklit positiivsel noodil oma *story*'s. Minu meelest on oluline, et noorte omaalgatuse lood jõuaksid suure lugejaskonnani, sest see julgustab teisigi ebameeldiva olukorraga midagi ette võtma.

Kuigi teiste arvamus ei tohiks olla nii oluline, on endasse uskumine palju lihtsam, kui ollakse ümbritsetud toetavatest sõpradest. Õnneks on mul sõpradega vedanud ning nad on mulle alati toeks olnud. Kuna intervjuu tehti ainult minuga, on kujunenud arusaam, et tegin seda täiesti üksi. Tõsi, kirjutasin pöördumise ning alustasin allkirjade kogumist üksi, aga sõbranna Kelly aitas paar viimast päeva allkirju koguda, enne kui pöördumine juhtkonna kätte läks, sest olin ise klassireisil ja peesitasin rannas. Vaimselt oli suureks toeks ka mu armas klassijuhataja Külli Mänd, kes innustas mind ja andis tohutul hulgal nõu. Aitas ka eesti keele õpetaja, kes jälgis, et kõik oleks korralikult vormistatud. Kuna mul oli väga toetav (kooli)pere ümber, siis kulges omaalgatus väheste takistustega.

Minu arvates ei ole takistused ja läbikukkumised isegi halvad. Enamik edukaid inimesi on mingil eluhetkel läbi kukkunud. Usun, et kõik on kuulnud Oprah Winfreyst, kes vallandati esimesest teletöökohast, kuid on nüüd väga edukas telestaar. Suhtumisega, et läbikukkumised on ainult õppetunnid, millest õppida, jõutakse tihtipeale elus kaugele. Isegi kui mu allkirjade kogumine ei oleks andnud soovitud või selle lähedast tulemust, oleksin kogemusest ikka midagi õppinud. Kogu selle protsessi käigus sain juurde suhtlemis- ja eneseväljendusoskust ning ka uusi tutvusi ja teadmisi. Nagu Lennart Meri on öelnud: „Isegi kui olukord on sitt, on see meie tuleviku väetis."

Kommentaar

Eva Mihkelsoni lugu on positiivne näide sellest, kui oluline on noortel endal oma õiguste ja vajaduste eest seista ning aktiivne olla. Haridusasutuste (koolide, lasteaedade, huvikoolide, noortekeskuste jmt) toitlustamine on üha teravam teema, sest pakutav menüüvalik ei vasta enam noorte endi vajadustele. **2018. aastal läbiviidud Kantar Emori uuringust selgus, et veganite osakaal on Eestis kõige suurem just 15–24aastaste noorte seas.** Kuna aga suuremas osas koolides vegantoitu ei pakuta, tähendab see, et paljud õpilased peavad koolis tühja kõhtu kannatama.

Eesti Vegan Seltsis saame haridusasutusi nõustada vegantoitumise teemaliste küsimuste osas ning aidata menüü üle vaadata, kuid initsiatiiv koolis või mujal vegantoitu saada peaks eelkõige tulema ikka noorte (või lapsevanemate) endi poolt, sest kogemus ütleb, et vastasel juhul ei ole koolil motivatsiooni toitlustuses muudatusi teha. Eva algatus näitas, et vegantoidust on huvitatud nii veganitest õpilased kui ka paljud teised. See võikski

Ireene Viktor,
Eesti Vegan Seltsi juhatuse liige

olla loomulik, et kõigil lastel oleks koolis, lasteaias ja mujal soovi korral võimalik teha tervislikke ning looma- ja keskkonnasõbralikke toiduvalikuid.

Eva Mihkelson pälvis oma algatuse eest ka Eesti Vegan Seltsi aasta tunnustuse ja tänukirja. Loodame, et Eva lugu inspireerib teistegi haridusasutuste veganitest õpilasi sama tegema.

Ka Tervise Arengu Instituudi lehel saab tutvuda taimetoitluse olemusega.

Kaanepildi autoriks on Eesti kunstnik Martin Märss.

Kas mina ise muudangi maailma?

May 11, 2020

Rubriigid: Enesearenge, Keskkond, Osalus

Faristamo Eller

Elame ajal, mil kõigile hakkab vist üha enam kohale jõudma meie keskkonna halvenev olukord. On tekkinud liikumisi ja organisatsioone, kelle sõnum on ühene: me peame ühiskonnana midagi ette võtma, et saaksime Maa peale püsima jääda. Numbritest on tihti lihtsam aru saada, seega lisan siia ka mõned Müürilehe Keskkonnakolumni vahendusel: „Kuna elamine kulutab ressurssi, aga Maa on meil kõigil ühine, võiks meil kõigil olla ka võrdne õigus ressurssidele. Inimestel maailma eri paigus pole aga päris sama elatustase ja nii tekitabki näiteks inimene Eestis keskmiselt 18,6 tonni süsinikdioksiidi aastas, USA-s 16,1, Saksamaal 9,1, enamikus Aafrika riikides aga vähem kui tonni. Teadlased on välja arvutanud, et kui järgida soovitusi ja püüda mitte lasta kliimal soojeneda üle kahe kraadi, tuleb meil kõigil suuta tekitada aastas maksimaalselt 2 tonni süsinikdioksiidi. Eestis tuleks meil vähendada tarbimist keskmiselt lausa 7–9 korda.“ Kas tarbimise vähendamine on üldse võimalik ja kas keegi on juba millegi sellisega hakkama saanud?

Palju räägitakse vajadusest luua keskkond, kus keskkonnasõbralikkus oleks norm. Selleks aga, et meie keskkond muutuks, **on vaja üksikisikuid, kes seda muutust alustaksid** – on vaja õpetajaid, noorsootöötajaid, lapsevanemaid, firmajuhte, arvamusliidreid, kelle võimuses on muutuseid reaalselt ellu kutsuda. Kes on siis need inimesed, kes tahavad ise midagi ette võtta, et oma elustiili võimalikult keskkonnasõbralikuks muuta? Ja miks nad seda tahavad? See olla ju ebamugav ja ühiskond ka väidetavalt ei toeta keskkonnasõbralikkust? Ikka oleme ju saanud komplimente siis, kui meil miskit uut seljas või jalas (seda mõtteviisi on hetkel muutmas näiteks kampaania #väärtvana), reklaamid on ärgitanud meid ostma, väites, et oleme seda kõike väärt, ja rõhudes

kõigele, mida meil justkui pole ja mida justkui peame tahtma, et saada just see piisake, mis meil veel õnnest puudu jääb… Samas – kas mitte meie ise ei loogi ühiskonda, kogukonda? Kas mitte meie endi valikutest ja olemisest ei sõltu see, mida meile toodetakse ja milline meie keskkond on?

„Iga ost muudab maailma. Igal minu valikul, olgu see siis minu raha või minu aeg, on mingi mõju. Kui küsid, mis mind motiveerib, siis see motiveeribki mind osasid valikuid tegema ja osasid mitte. **Ma tunnen, et meil on kollektiivne vastutus.** Ma tõesti ei taha mõelda, et mis seal ikka, kui mina seda või teist teen, vaid tahan oma tegevuste ja valikute eest vastutada. Mind tõesti motiveerib see, kui näen muutusi. Usun ka, et igaüks meist on sisulooja, et meie endi infoliigutamisel on mõju. Näiteks kui käin Teeme Ära! talgutel ja postitan sellest pildi sotsiaalmeediasse, siis olengi sisu loonud, olen millegi mõtestamisega midagi muutnud. Ja kuigi praegu annavad suhteliselt vähesed veel oma panuse, on inimeste teadlikkus märgatavalt tõusnud, sest kajastatakse ja pildistatakse järjest enam. Toon näiteks veganitoitude valiku poes, mis on tohutult tõusnud, sest inimesed julgevad valida, küsida ja tarbida. Mulle meeldib mõelda, et mina üksi – mina, Kadri – saan anda panuse. Ja kõik sellised inimesed, me kõik koos muudamegi maailma ja see mind motiveeribki!“ ütleb taimetoidu- ja loomasõber **Kadri Koort**.

Türi noortekeskuse noortejuht **Kaili Pass** räägib: „Keskkonnateema ja kliimapoliitika on praegu ühiskonnas väga teravalt päevakorral, **keskkonnateadlikele valikutele aitavad kaasa ka noored ise, sest kui neil silmad selliste teemade peale särama löövad, ei jää minagi külmaks.** Nähes, mis toimub maailmas, on selge, et midagi peab muutuma ja muutmist peame alustama iseendast. Oleme noortejuhtidena noortega vastastikku eeskujuks. Ma ise üritan igati vähem ja keskkonnasõbralikult tarbida, kasutan poeskäigul oma kotte, väldin võimalusel pakendatud kaupa, püüan teha võimalikult eetilisi valikuid, eelistan eestimaist, vähendan teadlikult prügi tekitamist ja tekkivat sorteerin. Kuna elan rohelises väikelinnas, on keskkonnasõbralike valikute tegemine lihtne. Meie kogukonnas on järjest populaarsemad rohevahetuslaadad, taaskasutus, otse tootjalt tarbijale kauplemine. Selline maalähedane elustiil paelub paljusid: kes kasvatab ise kanu, kes iseendale aiasaaduseid. Hea on liikuda kas jala või jalgrattaga. Noortekeskuses ei kasuta me plasttopse, vaid täiesti tavalisi lauanõusid, sorteerime prügi, kasutame võimalusel taaskasutusmaterjale, noori suuname keskkonnasõbralike valikute ja tarbimisharjumuste poole. Pikas plaanis tahan oma elustiilis vähendada auto kasutamist, tahan proovida ise korda teha vana mööblit, et anda neile esemetele uus elu ja veel enam tuua oma ellu taaskasutust. Hiljutine keskkonnaprojekt (veebruari lõpus läbiviidud kolmepäevane kliimakoolitus, mille algatasid Noorte Keskkonnanõukogu ja Keskkonnaministeerium) andis olulist ja faktipõhist infot ning ärgitas mind teemat uurima, noortele ägedaid ideid ja lahendusi otsima.“

Türi noortekeskuse teine noortejuht **Erika Teras** ütleb, et tema keskkonnasõbralikkus algab eelkõige igapäevasest tarbimisest, mis on maast madalast olnud säästlik ja toidu valikul tervislik. „Mind on juba nii kasvatatud ja ma ei ole varem mõelnud sellest kui keskkonnasõbralikust käitumisest või kuidas sellise ellusuhtumise puudumine on seotud kliima soojenemisega. Sorteerin ka prügi ja kasutan korduvalt kilekotte, saia-leivakotid lähevad ka mitmendale ringile, viirusterikkal ajal pesen ja desinfitseerin neidsamu kotte.“ Erika ütleb, et viimasel ajal on suurenenud noorte huvi kliima soojenemisest tulenevate probleemide vastu. Näiteks lähevad nad peale eriolukorra lõppu edasi noorte omaalgatusliku keskkonnaprojektiga ME JÄTAME ENDAST JÄLJE!, kus noortel on plaanis korraldada prügimatk, viia sisse

prügi sorteerimine noortekeskuses ning koos Tallinna Casa Mare Moldova Rumeenia kogukond Eestis noortega viia läbi erinevaid keskkonnasõbralikke tegevusi nii Türil kui ka Tallinnas. „Ise olen selliste valikuteni jõudnud juba lapsepõlves, kuna minu lastetuba oli keskkonnasõbraliku käitumise kool. Olen seda püüdnud õpetada oma lastele ning töös noortekeskuses. **Viimasel ajal on pannud keskkonnale rohkem tähelepanu pöörama ülemaailmne kliimasoojenemine ja noorte FFF-liikumine.** Osalesin veebruaris ka keskkonnateemalisel koolitusel, mis pani tahtma koos noorte ja noortejuhtidega teemale enam tähelepanu pöörata ning erinevaid tegevusi läbi viia. Minu valikud on eelkõige mõjutanud aga minu peret, kindlasti ka kodulinna ja kogukonna teadlikkust noorte teavitamise kaudu. Oma keskkonnaalaseid teadmisi, seisukohti ja väärtusi jagan noortekeskuse tegevustes lastele ja noortele näiteks suvelaagrites, erinevates õpilasmaleva-, ringitöö- ja projektitegevustes. Edaspidi tahan pöörata suuremat tähelepanu prügi sorteerimisele, nii kodus kui ka noortekeskuses, ja valida ostmisel tooteid, mis on loodussõbralikes pakendites. Erinevad huvitavad keskkonnateemalised koolitused noortejuhtidele, mitteformaalse keskkonnahariduse programmid ja noorsootööprojektid noortele on see, mis ka kindlasti jõuliselt edasi aitaksid. Üldiselt sooviksin, et pakendimajandusele pööratagks rohkem tähelepanu, tahaksin, et pakendid võtaksid vähem ruumi, oleksid keskonnasäästlikust materjalist ja rahakotisõbralikud.“

Küsisin Kadrilt, kuidas jõuda sinna, kus juba oskaks teha keskkonnateadlikke otsuseid, sest paljud kindlasti tahavad, aga ei tea, kuidas. „Tuleb jälgida iseennast ja oma tarbimisharjumusi – kui palju tarbin ja mida tarbin ning kuhu läheb see, mis järele jääb. Näiteks kingad või konservipurgid: mis on enne ja mis on pärast seda, kui olen selle teenuse või toote tarbinud. Eelistada võiks toodete oma pakendisse ostmist. See ei ole mugav, aga säästab loodust ja mind teeb iga selline tegu tegelikult õnnelikuks. Endalt võiks ka küsida, miks osta uusi asju, uusi tarbeesemeid, kui on alati võimalus kasutusse võtta midagi, mis juba on olnud kasutusel. See on ebamugav, selleks kulub aega, vajalikku asja ei pruugi kohe saada, aga samas teeb see jälle rõõmsaks ja õnnelikuks, kui olen andnud uue võimaluse ja uue elu neile asjadele. Praegusel ajal on väga oluline otsida usaldusväärset ja adekvaatset infot ja seda ka mõtestada, tuleb olla hästi infokriitiline kogu aeg. **Tuleb kujundada ise oma seisukoht ja vastutada ise oma otsuste eest.** Ja mida võiks ühiskond teha? Tänavatele prügikastid, kuhu saab sorteeritult prügi visata, et kujundada harjumusi ja mõtestada oma valikuid. Taimetoidu osakaalu suurendamine inimeste toidulaual – infojagamised võiksid ka seda mõtteviisi toetada. Ja veel kord, sõnumit tuleb ise mõtestada, mitte lasta meedial sõnumeid endale ette mõtestada.“

Mõni aasta tagasi Kehras ringi jalutades mõtlesin kõigele, mida võiks keegi teha, et elukeskkond seal oleks selline, nagu mulle rohkem meeldiks. **Mäletan nii selgelt hetke, mil mõistsin, et see keegi pean ju mina ise olema.** Sel hetkel sündiski muusikat ja keskkonda ühendav linnaruumisari Maailm. Muusika. Meie. Teine asi, mis mulle rahu ei andnud, olid kastid erinevatele jäätmetele avalikus ruumis. Õigemini nende kastide vähesus. Minu loogika on, et kui paneme prügi kogu aeg oma silma alt ära, siis on raske ses osas midagi ära teha. Aega läks, aga asja sai ja 2019. aasta lõpus kirjutas kohalik ajaleht Sõnumitooja, et Anija vallavalitsus ja kõik allasutused hakkavad eeskujulikult prügi sorteerima. Eelmisel kevadel toimus mitu kuud kestnud algatus Heakorra Reede, millega kutsusime Kehras inimesi väljas jalutades prügi üles võtma. Nagu maailmakoristuspäev on välja toonud, on inimestel prügipimedus – just selle prügipimeduse tahtsime kohalikul tasandil välja tuua ja välja juurida. Sest, mida ei näe, seda pole ju olemas. Ja kui pole olemas, ei saa sellega ka tegeleda. 2018. aastal alustasime Teeme Ära! talgupäeval

Kehras nõude kogumisega, et luua „Ühiskondlik nõu“, kust soovijad saavad üritustele suuremas koguses päris nõusid laenutada. Ikka selleks, et ühekordsete nõude kasutamise vajadus ära kaotada. Loomulikult on erinevad suured organisatsioonid, liikumised ja algatused head, aga omaenda keskkonnas ja ühiskonnas saame ja peame siiski ise palju ära tegema, kõigepealt oma eeskuju ja valikutega. Ja kui usume sellesse, et meie võimuses on elu paremuse poole liigutada, siis on esimene suur samm tehtud!

Inimestega vesteldes olen jõudnud järeldusele, et pole sugugi raske üksikisikutena keskkonda mitteväärtustavas ühiskonnas keskkonnateemadeni välja jõuda. Algtõuge võib olla lapse sünd, film, raamat, vestlus, teise inimese valikute jälgimine, kliimastreik… Ja loomulikult aitab, kui lapsepõlvest on kaasa saadud head harjumused, näiteks hoida kokku vett, elektrit või gaasi; sorteerida toidujäätmed, paber-papp, klaas, metall ning patareid eraldi; mitte ära visata toitu, kasvatada ise võimalusel toitu, kokata kodus, juua võimalusel kraanivett, võtta oma toitu ja jooki kodust kaasa; vahetada riideid teistega ja vajadusel soetada neid teiselt ringilt asemele; käia jala või sõita jalgrattaga; kasutada igal võimalusel ühistransporti; keelduda kõigest, mida pole vaja – alustades nii paber- kui digitaalsetest reklaamidest ning lõpetades plastist joogikõrrega joogi sees; eelistada suuremaid pakendeid, käia poes oma koti ja karbiga, kasutada pestavaid taskurätikuid, majapidamisrätikuid ja mähkmeid… Ja see nimekiri muudkui jätkub ja jätkub. Ei ole neis tegevustes tegelikult mitte midagi erilist, kõik ikka seesama, mida vanemad ilmselt meile kõigile kodus rääkisid, aga mille oleme oma kiires oluliste tegevuste ja jooksmistega täidetud elus unustanud. Kogu aeg on ju vaja kuhugi tõtata. Millise imelise vabaduse tunde on andnud see, kui saan teha, mida tahan, millal tahan ja kuidas tahan. Ja kõik muu polegi ju minu mure, ma ju maksan makse? Aga nagu ütles kliimanoor ja Eesti Rohelise Liikumise projektijuht **Henri Koltsmeier** taskuhäälingus „Keskkonnahoid on äge!“: **meil kõigil on vaja aktiivse mängijana mängu astuda, mitte pealt vaadata, kuidas elu ja maailm lihtsalt kulgeb**. Sest me kõik muudame oma valikutega maailma, meie otsustada on, missuunalisi muutusi tahame ellu kutsuda.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Digimaailm ja jätkusuutlikkus: kuidas oma digitaalset jalajälge vähendada ja tehnoloogia kasutamisest võita?

May 11, 2020

Rubriigid: Artikli kommentaar, Keskkond, Nutikas noorsootöö

Kaido Einama

Arvutid aitavad meil praegu teha asju, milleks kulus kunagi digieelsel ajal meeletult inimtööjõudu. Tehisintellekt teeb hetkega tõlkeid ühest keelest teise, isejuhtivad autod juba sõidavad tänaval, telemeditsiin aitab ravida patsiente kauge maa tagant kirurgilise täpsusega. Kõik see tähendab, et suur osa digilahendustest aitavad meil suurel hulgal tööd ja energiat kokku hoida, kuid samal ajal kasvab digitehnoloogia enda jalajälg samuti.

Uute nutiseadmete tootmisel on vaja aina enam haruldasi metalle, mille kaevandamine on kulukas ja keskkonnavaenulik, lisaks huugavad kuskil kaugel serverikeskused, mille toitmiseks läheb mõnikord vaja tuumajaama võimsust. See on küll selge, et digilahendused aitavad aega ja energiat kokku hoida, kuid teisalt **peame hakkama mõtlema ka digilahenduste jätkusuutlikkusele**. Ühel hetkel võib nende keskkonnajälg samuti liiga suureks osutuda – nii nagu juhtus paljude muude tehnoloogiatega, mille jõudmine massidesse tekitas lõpuks hoopis uusi probleeme. Auto aitas kunagi samuti meie liikumisvõimalusi ulmeliselt avardada, aga nüüd peame mõtlema hoopis liigse autostumise probleemidele. Täpselt samamoodi tuleb juba varakult hakata mõtlema digitaliseerumise ohtudele ja probleemidele, sest nüüd oleme tehnoloogia mõju suhtes juba targemad. See tähendab, et juba praegu võiksime hakata ka digivaldkonnas jätkusuutlikult käituma.

Siin on mõned näited digimaailma jätkusuutlikust ja keskkonnasäästlikust kasutusest.

Anneta, mida sa ise enam ei vaja, või kasuta kauem

Tehnoloogiaseadmed vananevad moraalselt hoopis kiiremini kui füüsiliselt. Ka aastaid vana arvuti või nutitelefon, kui see on terve, töötab veel väga hästi, kuid pole enam ehk nii trendikas või on tänapäevastega võrreldes mõnes omaduses kehvem. Seega, kui pole just väga tõsist põhjust oma seadet välja vahetada, pole mõtet seda lihtsalt trendiga kaasas käimiseks ka teha. Turundajad leiavad ikka põhjuseid, miks õhutada uusimaid tooteid ostma, aga see ei tähenda, et need põhjused alati ka hädavajalikud oleksid.

Kui aga oled jõudnud punkti, kus enam vanamoodi edasi minna ei saa ja pead uue seadme ostma, siis mõtle sellele, et sinu vana seadet võib kellelgi teisel väga vaja olla, näiteks lihtsalt igapäevaseks veebis surfamiseks, suhtlemiseks või koolitöö tegemiseks, milleks pole ilmtingimata vaja vingeimat mobiilikaamerat või kiireimat mänguriarvutit.

Tehnoloogiaseadme äraviskamise asemel kasuta seda kauem või anna sellele uus elu abivajajale annetades. Lisaks taaskasutuskeskustele on võimalik leida mitmeid taaskasutusprogramme ja isegi tee-ise projekte, kus vanale antakse uus elu (näiteks Instructables.com). Praegu on väga populaarne videokonverentside pidamine, aga veebikaamerad on poest otsa lõppenud. Samas on isegi aastaid vanal mobiilil parem kaamera kui arvutite veebikaamerad. Lihtsa tarkvaraga saad vana telefoni teha heaks veebikaameraks, mida arvutiga koos kasutada (näiteks Droidcam).

Vana sülearvuti, millel on ekraanidefekt või klaviatuuril mõni klahv katki, sobib endiselt hästi näiteks lauaarvuti asenduseks. Sellele saab eraldi monitori ja klaviatuuri juurde ühendada. Neidki saab taaskasutusest.

Kuluta vähem energiat, koristades digiprügi

Digiseadmed tarbivad aina vähem energiat, kasutades samal ajal aina võimsamaid protsessoreid ja ekraane. Huvitaval kombel on selle energiasäästu põhjuseks üks tehniline probleem, mis ei luba aplamaid seadmeid toota. Nimelt pole siiamaani leiutatud läbimurdelist akutehnoloogiat, mis suudaks rohkem energiat salvestada kui traditsioonilised möödunud aastatuhandest pärit akud. Ainuke võimalus oma arvuti, tahvli või telefoniga kauem töötada on muuta need veelgi energiasäästlikumaks, et sama mahuga akul kauem tööaega jätkuks.

Samas on ka sinul endal tarbijana võimalik energiat oluliselt rohkem kokku hoida. Näiteks võid kasutada ekraane säästurežiimis (enamusel mobiilsetest seadmetest on see automaatika juba olemas) – hämaras keera ekraanivalgustus tumedamaks, mis on samal ajal ka silmasõbralikum.

Pilvetehnoloogiad ja sotsiaalmeedia tunduvad kohati raiskamisena – kuskil kaugetes serverikeskustes tegeletakse serveriparke jahutades igaühele arvutusvõimsuse pakkumisega –, kuid kokkuvõttes on see energiasäästlikum kui sama arvutusvõimsuse paiknemine igaühe käes olevas nutiseadmes. Keskne server annab suurema kokkuhoiu.

Kuid energia säästmiseks võiksid kõiki oma pilveteenuseid, mida kasutad piltide, dokumentide ja videote säilitamiseks, samuti säästlikult kasutada. Kuigi paljudes teenustes ei maksa maht midagi, on kuskil ikkagi vaja rohkem serverivõimsust ja koos sellega energiat, et hoida alles sinu digitaalset pärandit, millest suurt osa sa võib-olla ei vaja kunagi. Nii nagu maailmakoristuspäeval koristatakse loodust prügist, nii võiksid sa koristada aeg-ajalt ka oma kontosid ja vabastada seadmete mälumahtu sinna kogunenud tarbetutest failidest. Digitaalset prügi on väga lihtne tekitada, selle regulaarne koristamine on samuti lihtne. Mida tihedamini seda teed, seda parem. Õnneks on digikoristuseks olemas ka head tööriistad ja tarkvara. Näiteks Google'i teenustes on nii failide kui e-postkasti puhastamiseks menüüs vastav funktsioon (Clean), arvutis võid aga kasutada tarkvara CCleaner. Kuidas see käib? Google'i teenused lubavad faile näiteks suuruse järgi sorteerida, alustades kõige mahukamatest nii kataloogides kui e-postkastis. Kindlasti on seal faile ja lisandeid, mida sul enam vaja pole, aga mis võtavad väga palju ruumi. CCleaner aitab otsida ka kõvakettalt topelt-salvestatud faile, mille duubli võib ära kustutada.

Maailma digikoristuspäev on küll 22. aprillil, aga arvutit tasub kindlasti koristada tihedamini kui kord aastas. Põhjaliku juhendi, mismoodi digikoristust teha, leiab **siit**.

Kaitse enda digimaailma

Vastutustundlik on kaitsta enda seadmeid ja digitaalset sisu, sest neid ohustavad pidevalt nii küberkuritegevus kui ka juhuslikud õnnetused, millest saaks hoiduda.

Selleks, et iga hooletu pillamise pärast ei peaks hakkama endale jälle uut tahvlit või telefoni ostma või arvutit välja vahetama, kasuta vajalikke lisaseadmeid, mis neid kaitsevad. Telefoni kaitseks olgu ekraanikaitsekile ning korpuse kaitseks ümbris (pealegi aitab see telefoni ka isikupärasemaks muuta), tahvlitele on samuti olemas head kumminurkadega ümbrised kukkumise kaitseks ning arvuti jaoks võiks olla kõva sahtliga kott. Jäiga toega kott kaitseb arvutit põrutuste ja kukkumise eest.

Muidugi võiksid lisaks kaitsta ka seadmete sisu – turvatarkvaraga. Nii arvutitele kui ka telefonidele on häid turvalahendusi, mis kaitsevad viiruste, sissetungide ja ka kadumise või juhusliku kustutamise eest. Tee ka varukoopiaid – teatud andmete taastamine polegi muudmoodi võimalik või on väga aja- ja energiakulukas.

Ole haritud ja õpeta ka teisi

Digitaalse jätkusuutlikkuse üks olulisemaid tagajaid on teadmised ja haridus. Kui oskad digiseadmeid õigesti kasutada ning tead, mida nendega teha ja mis on kahjulik, siis aitab see lisaks keskkonnamõju vähendamisele suurendada ka kasu kõigest sellest, milleks digilahendused loodud.

Võib-olla pole sul eraldi tahvlit vaja, kui oskad mobiiliekraanilt pilti teleri suurele ekraanile suunata? Kas lauaarvuti on vajalik, kui sülearvuti juba on? Võib-olla pole sul vaja ka nii palju välja trükkida, kui oskad dokumente digitaalselt hoida ja otsida?

Õpeta seda, kuidas seadmeid õigesti kasutada, ka teistele – nii saavad kõik sellest kasu. Ja **õpi ise noortelt** – mõned uued äpid ja nipid on sellised, mida nemad teavad ja oskavad kasutada kõige paremini. Eriolukorra ajal oluliseks saanud oskused digitaalselt suhelda kasvõi videokonverentside kaudu pole

vajalikud mitte ainult sinule, vaid ka teistele, kellega suhelda tahad. Seega on neist teadmistest vastastikku kasu kõigile.

Kasuta keskkonnasõbralikke lahendusi

Praegu on keskkonnasõbralike valikute järgi oma digikäitumise suunamine veel kohati keeruline, kuna me täpselt ei tea, kuidas on toodetud see või teine arvuti või telefon, mis meil käes, või millises serverikeskuses on majutatud meie failid. Tulevikus saab see aga olema kindlasti paljude teenuste ja toodete pakkumisel üks olulisemaid müügiargumente. Juba praegu on olemas serverikeskuseid, mis tutvustavad end kui 100% taastuvallikatest saadud energial toimivad serverikeskused. Paljude arvutite ja nutitelefonide tootmisel on hakatud kasutama ümbertöötatud materjale – näiteks on korpused tehtud ümbertöötatud plastist või väärismetallid võetud ümbertöötatud elektroonikajäätmetest. Juba aastaid on tuvastatud ka elektroonikatootjate puhul nii-öelda rohepesu, mille puhul reklaamitakse toodet kui keskkonnasõbralikest taaskasutatavatest materjalidest tehtut, kuid tegelikult selgub, et seadet on väga raske või lausa võimatu parandada, mistõttu tuleb see minema visata ja uus osta, kui mingi defekt tekib. Ifixit (www.ifixit.com) on portaal, kus parandatavust testitakse. Veebilehe kohaselt on kõige kergemini parandatav ja keskkonnasõbralikum telefon Fairphone, kõige halvemini parandatavad aga volditava ekraaniga mobiilid.

Juba on olemas ka esimesed brändid, mis pakuvad jätkusuutlikku ja õiglase kaubanduse elektroonikat: guugelda näiteks brände Fairphone, LSTN, Nimble. Eks tuntud tootjad proovivad samuti pakkuda mõnd oma toodet öko- ja taaskasutusmärgistustega.

Millised pilveteenused on keskkonnasõbralikumad? Näiteks Soomes asub Hamina sadamalinnas Google'i serverikeskus, mille asukoht valiti karge kliima tõttu ja, kus saab kasutada serverite jahutuseks soojemal ajal külma merevett. Ülejääk-soojusega köetakse aga ümberkaudseid maju. Samamoodi on Apple ehitanud USAs Yeringtoni serveripargi, mida toidab päikesepaneelide park – lisaks serverite toitmisele annab see Nevada elektrivõrku piisavalt energiat, et ära toita 6400 elektrisõidukit.

Loo lahendusi, kus digivahendid aitavad energiat, aega ja raha kokku hoida

See idufirmade maailmast pärit soovitus tähendab, et meil on maailmas tegelikult palju asju, mida digilahenduste abil targalt tehes säästaksime ohtralt aega ja raha. Jagamismajandus on siin hea näide. Kui sul on tühi korter (AirBnB), vaba auto (Bolt) või jalgratas ja piisavalt vaba aega (Wolt), võid küll hakata tööd rabama, aga kust leida neid, kes sinu teenust vajavad? Jagamismajandus aitabki digilahenduste ja äppidega kokku viia need, kes tahavad midagi teha, ja need, kes tahavad uut teenust tarbida.

Kui on oskusi, mida teistele pakkuda, siis on digitaalseid keskkondi, mis aitavad need oskused abivajajateni viia. Üks selline vabakutseliste teenusepakkumise koht on Fiverr. Lihtne digilahendus (veebileht) aitab luua uusi töökohti ja juhatab kokku oskuste pakkuja ning abivajaja.

Digielu täiendab päris-elu

Kokkuvõtteks võib öelda, et digimaailma tasub tarbida mõistlikult ning võtta kasutusele selle kasulikud omadused, mis aitavad päris-elule rohkem aega võita ja vähem energiat kulutada. Võimalusi selleks on väga palju. Suurim digimaailma oht on praegu sõltuvus kõigist nendest ahvatlustest, mida tehnoloogia meile pakub ja mis võivad haarata liiga suure tüki päris-elust. Kasutades tehismaailma mõistlikult, jääb meile palju rohkem aega muudeks kasulikeks tegevustes ning ka keskkonda saame niimoodi paremini hoida.

Kommentaar
Kadri mõtisklus artikli „Digimaailm ja jätkusuutlikkus: kuidas oma digitaalset jalajälge vähendada ja tehnoloogia kasutamisest võita?“ kohta rohelise noorteinfo võtmes

Kadri Koort,
ENTK peaekspert, ERYICA juhatuse liige

Digimaailmaga seonduv, nii seadmete kui ka veebilahenduste puhul, ning jätkusuutlik ja roheline mõtteviis, on kahtlemata täna üks olulisemaid fookusi, mida aidata kogu ühiskonnal, aga eeskätt noortel endil mõtestada. Suur osa tänapäeva lapsi ja noori on igapäevaselt ümbritsetud digiseadmete ja veebilahendustega. See on elu loomulik ning justkui ka paratamatu osa, sest on ju mitmed e-teenused – osa võimalusi enesearenguks, õppimiseks ja vajaliku info hankimiseks – kättesaadavad suuremas osas digiseadmest ja veebist.

Noortele suunatud infoteenuste korraldamine on veebis viimastel aastatel seoses digiteerimisega kõvasti kasvanud, seda nii kohalikul kui üleriigilisel tasandil. Sestap on noorteinfo loomine, vahendamine ja edastamine, aga ka tarbimine muutunud peamiselt veebi- ja sotsiaalmeediapõhiseks, mis tagab enamikule noortele info kättesaadavuse, kuid paneb nad dilemma ette – mida võtta ja mida jätta, mida saab usaldada ja, milline info on turvaline? Samas on ka infoloojad ja vahendajad dilemma ees – kuidas panustada vähem ressursse, olla rohelisem ning jõuda loodud infoga päriselt noorte infovälja?

Noorteinfoteenuste roheliseks muutmine on olnud järkjärguline protsess juba mitu aastat, kuid saanud viimasel ajal rohkelt tähelepanu, eeskätt just selles võtmes, kuidas ja mil viisil luua ning vahendada infot, olles sealjuures jätkusuutlik ja pakkudes noortele kvaliteetset, usaldusväärset ja turvalist infot. Mitmed tegevused, näiteks taskuhäälingud ja veebiseminarid, veebilehtedele koondatud nipid ja nõuanded, on taaskasutatavad ja see võimaldab infot väheste ressurssidega taasluua. Vähendab ju ka

ökoloogilist jalajälge see, kui paberile trükitud voldiku või trükise asemel taaskasutada ning uuendada infot veebis, luues samas sellega noortele turvalise ja kvaliteetse infoteenuse, mis käib ajaga kaasas ning muutub vastavalt ühiskonnas aset leidvatele trendidele ja noorte vajadustele, kasvõi üleöö.

Otsese suhtlusega sündmus, koos suure planeerimis- ja ettevalmistamiskuluga, rääkimata ruumi- ning toitlustuskuludest, on võimalik ellu viia rohelisemalt, rakendades veebilahendusi ja pakkudes seega osalemise võimalusi, olenemata transpordiühendusest või piirkondlikust paiknemisest. Hea näide on siinkohal alles hiljuti toimunud veebihäkaton „Hack the Crisis: Youth". Loomulikult on otsese suhtluse teel toimuvatel algatustel ja sündmustel oma võlu, kuid noorteinfoteenuste puhul tuleb arvestada ka noorte vajadustega, st et noor tahab infot kiirelt ja kohe, kui vajadus tekib. Küll on aga mitmeid otsese suhtlusega sündmusi toimunud ja toimumas ka edaspidi, tihedalt käsikäes veebipõhise info loomise ja vahendamisega. Samas tuleb nii otsese suhtluse kui ka veebipõhise info vahendamisel aidata noorel infot mõtestada. Infoteenus ei toimi ühepoolselt ehk infotarbija vaatest ning vajab mõtestamisel mitmekülgset tuge ja abi täiskasvanutelt, olgu selleks lapsevanemad, noorsootöötajad, treenerid või õpetajad, kuid valiku ja otsuse oma elu puudutavas küsimuses teeb noor ise.

Digi- ja nutiseadmete keskkonnamõju ning jätkusuutlikkuse küsimuste üle arutlemine ja mõtestamine on samuti lihtsa vaevaga tehtav veebis, olles kanaliks ja teejuhiks palju rohkematele kui ainult otsese suhtluse teel toimuva tegevuse kaudu. Noorte teadlikkust ja info mõtestamist saab toetada ka kirjalike või visuaalsete veebimaterjalidega, milleni noored ise vajalikul hetkel tee leiavad, olles kvaliteetseks, usaldusväärseks ja turvaliseks teejuhiks jätkusuutlikkuse üle mõtisklemisel ja arutlemisel.

Viimseni lihvitud teostus, näiteks visuaalsete veebimaterjalide ning videoklippide puhul, on asendunud autentsuse, eheduse ja lihtsusega – sest just sellisel kujul ja viisil loodud info või materjal läheb noortele päriselt korda. See aga on omakorda säästlik ja jätkusuutlik tegevus, sest kulub vähem ressursse viimseni lihvitud materjali loomiseks ja tootmiseks – nii kulunud aja, teostuseks kuluva ümbritseva keskkonna loomise kui ka finantside mõttes. Noored on meile sellega ise suuna- ja teenäitajad, seda näitavad ka ENTK kokku kutsutud kohalike omavalitsuste koostöögruppide III laine innovatsioonimudelite arendajad. Näiteks Harju koostöögrupp kutsus noortele ellu SisuAkadeemia koolitusprogrammi, kus arendatakse noorte pädevusi ja oskusi sisuloojate ja monteerijatena, kus noored on ise info loojateks ja vahendajateks ning just sellises vormis ja kujul, mis sobib noortele endile.

Ka veebilehti saab taaskasutada, võttes juba loodud veebilehe aluseks mõne teise tegevuse või info vahendamisel. Nii on näiteks 2019. aasta noorsootöö nädalaks loodud veebileht oma funktsioonidega taaskasutust leidnud noortega töötavatele spetsialistidele loodud noorteinfo veebis „Kvaliteetne. Võimestav. Professionaalne", mille leiab Teeviida lehelt. Seetõttu tasub ka maandumis- ja veebilehti luues alati mõelda samm ette, et loodud struktuur ja funktsioonid oleksid rakendatavad ka hiljem mõne muu tegevuse osana, neid vaid veidi kohandades.

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.

Mis on maailmaharidus?

May 11, 2020

Rubriigid: Keskkond, Rahvusvahelistumine, Solidaarsus

Liisa Puusepp

„…Oleme jõudnud ajastusse, mil inimesed lendavad suurtel kiirustel ja hulgakaupa," nii ütles Arnold Rüütel 2001. aastal. Olen seda lauset kasutanud korduvalt maailmahariduse loengu sissejuhataval slaidil, kuna see annab omal moel hea suuna mõistmaks, mis on maailmahariduse sisu. Ja selgitustööd maailmahariduse olemusest pole kunagi liiast, sest ikka ja jälle kerkivad esile arusaamad, et see on õppeaine või teadustöö valdkond, mis käsitleb maailmas valitsevaid haridussuundi või -poliitikaid või siis jõutakse otsingutel (üli)koolide veebilehtedele, mis välisvahetustest kirjutavad. Iseenesest see ju vale ei ole – maailmahariduse temaatikate hulka kuuluvad needki, kuid mitte ainult.

Õppetöö raamistikus jagab maailmaharidus teadmisi sellest, kuidas globaalsed süsteemid mõjutavad üksikisiku, kogukonna ja ühiskonna igapäevaelu ja kuidas igaüks meist saab mõjutada maailma – see on **teadmiste kogum üleilmastumisest**. Tõepoolest, meil on võimalik liikuda (ja mitte ainult sõna otseses mõttes) suurtel kiirustel ja hulgakaupa ning niiviisi olla osa globaalsest süsteemist. Nii oleme seotud maailmaga üleilmsete kaubavoogude, meedia, teaduse, kultuurivahetuste, inimõiguste, keskkonnaprobleemide ja ka hariduse kaudu – koos oma plusside ja miinustega. Täna ei pea näiteid kaugelt tooma – koroonaviiruse leviku valguses saame üleilmastumise kõik aspektid lahti seletada ja probleeme mõtestada ning õppijat suunata teadlikult tegutsema ja märkama maailmahariduse põhiväärtusi: solidaarsust, võrdsust, kaasamist ja koostööd. See on säästva arengu hariduse oluline osa. Ja kui kohtate oma praktikas ka sõnu *maailmakodanikuharidus*, *rahuharidus*, *mitmekultuuriline haridus*, *keskkonnaharidus* ja *inimõigusteharidus*, siis needki on maailmahariduse sisu kandjad, millega panustatakse teadlikkuse suurendamisse jätkusuutlikust

arengust, tutvustades üleilmastumise põhjuseid ja mõjusid, rahvusvahelisi arengueesmärke ning üksikisikute võimalusi anda oma panus. Siinkohal tasub tutvuda ÜRO säästva arengu eesmärkidega, millele liikmesriigid solidaarselt 2015. aastal alla kirjutasid. Just nendest eesmärkidest maailmaharidus oma õpetamisprotsessis lähtubki.

Kuna maailmahariduse temaatikad on tihedalt seotud arengukoostööga, on Eestis see valdkond Välisministeeriumi kanda, mitte otseselt Haridus- ja Teadusministeeriumi hõlma all, nagu võiks esiti arvata. See muidugi ei tähenda, et üldhariduskoolidest või ka noorsootöö valdkonnast maailmahariduse teemad kuidagi välja on jäänud. Moel või teisel on need kantud ja seotud mitme õppeainega ning toetatud mitteformaalhariduse programmidega. Lisaks on gümnaasiumiõpilasel valikkursusena võimalik läbida aine „Globaliseeruv maailm“, kus tutvutakse üleilmastumise ilmingute ja tagajärgedega. See, kas aine ühes või teises koolis valikus on, sõltub muidugi koolist ja õpetajate ettevalmistusest.

Kõlab juba ilmselt tüütavana, kui rääkida ja korrata, et maailm meie ümber areneb kiiresti ja ebavõrdsus kasvab, globaalsed keskkonnaprobleemid intensiivistuvad ning proovikivid üleilmastumise kontekstis puudutavad meid kõiki. Ja seda ennekõike negatiivsest aspektist, pannes meile kohustuse käituda nii, et nende probleemide hulk väheneks. Me justkui teame seda kõike, st teame, et need probleemid eksisteerivad. Küll aga me ei käitu vastavalt. Meie käitumine ei toeta keskkonnahoidu, finantskirjaoskust, suhtumist arengukoostöösse ega arengumaade abistamisse, panustamist ebavõrduse vähendamisesse ka kodumaal. Need on kõik maailmahariduse aspektid, mille käsitlemine hariduses, kas eraldi ainena või lõimituna muude tegevuste hulka, on oluline, et me elanikkonnana tervikuna jätkusuutlikuma maailma toimimiseks õigeid valikuid teeksime. Kuna need teemad on just eriti olulised õpetajakoolituses ja noorsootöös, siis saab siit vaid edasi minna, et need tugevamalt ka ülikoolides kanda kinnitaksid. Tähtis on, et üliõpilased saaksid ülevaate üleilmastumise mõjudest, enda, kogukonna ja ühiskonna rollidest selles, et neid teemasid ise õpetades oskuslikult edasi kanda.

Maailmaharidust ei saa võtta kui lõpuni valmis õppeainet, st et oleks olemas kindel ainekaart või õppekava, on metoodika ja fikseeritud mängulaud. Selleks, et võimaldada inimestel arendada empaatiatunnet, globaalsesse kogukonda kuulumise tunnet ning kohusetunnet aidata kaasa õiglasema, solidaarsema, võrdsemate võimaluste ning universaalsemate inimõigustega maailma loomisele, peaks sidus õppetegevus toimuma formaalse ja mitteformaalse hariduse kaudu. Sellisele sidususele viitab ka uus haridusvaldkonna arengukava. Tõepoolest, üks viis, kuidas maailmahariduslikke temaatikaid edasi anda, on koostöö mitme institutsiooni vahel. Kuid veelgi olulisem on see, milliseid õpetamise viise kasutavad õpetajad ja juhendajad. Õppimine saab toimuda siis, kui õppija keskkond on toetatud (ärgem unustagem, et ka õpetaja ja noorsootöötaja on keskkonna osa – nagu valgus või temperatuur ruumis). Kui õppija pingutab, et teadmisi omandada, mõistab seoseid, tal on võimalus õpitut praktiseerida, sh ka kehalise tegevuse kaudu, ning tal tekib õpituga emotsionaalne seos, soov panustada, siis näeb õpilane ka enda rolli maailma paremaks muutmisel. Sellist käsitlust nimetatakse käsi-pea-süda lähenemiseks, mis on vägagi omal kohal noorsootöös ning just maailmahariduse temaatikaid käsitledes. Just sellest lähtuvalt on metoodikate väljatöötamisel ja jagamisel suure töö ära teinud MTÜ Mondo. Nende kodulehel saab tutvuda ja kindlasti ka kasutusse võtta häid praktikaid. Kui aina ja pidevalt probleeme rõhutada (Aafrikas on vaesed, ookeanides prügisaared, Läänemeres mikroplast, Myanmaris ei saa lapsed kooli), ei

saa ka õppimine toimuda, nii nagu aasta eest visioonikonverentsil „Tark ja tegus Eesti 2035“ Marju Lauristin oma esitluses mainis: „Oluline on oskus luua rõõmu, kujundada harmoonilisi suhteid teiste inimeste ja loodusega.“

Nagu õpetajate ettevalmistus peab uuenema erinevate teadusvaldkondade ühisloomes, ülikoolide ja hariduspraktikute koostöös laiemalt säästva arengu hariduse raamistikus, **on oluline, et täieneks ka noorsootöötajate ettevalmistus**. Sellele viitab ka Eesti maailmahariduse raport, mida käesoleva aasta märtsi alguses esitleti. Raport valmis GENE (Global Education Network Europe), UNESCO Eesti rahvusliku komisjoni, Haridus- ja Teadusministeeriumi, Välisministeeriumi, Eesti maailmahariduse organisatsioonide ja huvirühmade (sh ülikoolide) ning rahvusvaheliste ekspertide koostöös. Raportis analüüsitakse maailmahariduse hetkeolukorda Eestis nii arengukoostöö, formaalhariduse, noorsootöö kui ka kodanikuühiskonna vaates ning antakse soovitusi maailmahariduse paremaks lõimimiseks koolitundidesse ja noorsootöösse ning üldise teadlikkuse parandamiseks. Soovitustena tuuakse välja, et on oluline tugevdada globaalset mõõdet säästvat arengut toetavas hariduses ning lisada õpetajate esmakoolitusse kohustuslik maailmahariduse moodul või kursus ja ka täiendusõppes pakkuda maailmahariduse õpet kõigile õpetajatele. Mõningaid uuenduslikke tegevusi selles suunas meie ülikoolides tehakse. Võimekus on olemas, kuid palju on veel ees. Lisaks rõhutab raport, et olulisel määral tuleks kaasata globaalset mõõdet noortega seotud strateegiatesse, noorsootöötajate koolitustesse ning selgitada välja sünergiavõimalused noorte katusorganisatsioonide ja maailmahariduse osaliste vahel. Nii jõuab väärtuskasvatus, sh austus teiste kultuuride vastu ja aktiivseks kodanikuks olemise tunne, üha enam noortekeskustesse ja -organisatsioonidesse. Paljud noorsootöötajad on koolides huvijuhtideks, mis pakub omakorda suurepäraseid võimalusi tuua üleilmastumise teemad kooliväliste tegevuste juurde näiteks teemanädalate või ringitundidena, mida omajagu aktiivselt koolides ka korraldatakse. Kaasamise hea näitena saab siin ära märkida kohe vastuvõetava „Noortevaldkonna arengukava 2022–2035“ loomisprotsessi, kuhu olid aktiivselt kaasatud ka noored. Arengukava sisust küll sõna „maailmaharidus“ otseselt ei leia, kuid kirja pandud väärtused toetavad seda. Haridus- ja Teadusministeeriumi kõrval on noori kaasanud ka Keskkonnaministeerium, kutsudes kokku Noorte Keskkonnanõukogu, et pakkuda noortele võimalusi olla kohal, kaasatud ja kaasa rääkida. Sedagi saab nimetada maailmahariduslikuks praktikanäiteks. Meil on ÜRO noordelegaat ning UNECE on kaasanud noored aruteluringidesse, kus ka Eesti noordelegaat Eva Lennuk selle aasta veebruaris osales. Ilmselt vajab veel pisut taganttõukamist maailmahariduseteemaliste koolituste süsteemsem toimumine – seda nii väiksemate koolituste pakkujate kui ka kindlasti ülikoolide poolt.

Inimkonna ajaloo vältel oleme alati organiseerunud rühmadesse ja kogukondadesse, millel on sarnased väärtused, ideed, kultuur ja identiteet. See omakorda aitas ja aitab kujundada meie vajadusi majanduslikult, poliitiliselt, maailmavaateliselt ja sotsiaalselt. Kuid 21. sajandil **liigume suurtel kiirustel ja hulgakaupa**, on üha vähem füüsilisi ja suhtlemistõkkeid, aina olulisem on nõudlus ülemaailmse kaasatuse ning selle suure süsteemi mõistmise järele. Seetõttu on oluline kõneleda ja mõista maailmahariduse temaatikaid, mis seotud inimõiguste, religioonide mitmekesisuse, võrdõiguslikkuse, keskkonnahoiu, ülemaailmse jätkusuutliku majanduse, tervishoiu ja vaesuse leevendamisega. Ka noorsootöös – et noored oleksid võimelised lahendama probleeme, langetama otsuseid, mõtlema kriitiliselt, tõhusalt ideid edastama ja koostöiselt globaliseeruvas maailmas hästi hakkama saama.

Kust infot saab?

Õppematerjalide asjus saab paimaid suuniseid MTÜ Mondo kodulehelt (https://maailmakool.ee/). Ka koolituste osas tasub nende poole pööruda ning uurida ka, milliseid koolitusi pakuvad SA Archimedese Noorteagentuur (http://archimedes.ee/noorteagentuur/), MTÜ Peipsi Koostöö Keskus (http://www.ctc.ee/) ja Tartu Keskkonnahariduse Keskus (https://www.tartuloodusmaja.ee/).

Tutvu lisaks

- Eesti maailmahariduse raport (2019). https://unesco.ee/valminud-on-eesti-maailmahariduse-raport/
- Mets, E., Jüristo, K. (2009). Maailmaharidus noorsootöös. Koolitusraport https://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2014/07/maailmaharidus_noorsootoos.pdf
- MTÜ Mondo koduleht https://maailmakool.ee/mondost/maailmaharidus/
- MTÜ Mondo (2012). Kasvatades maailmakodanikke https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/22085
- UNESCO (2019). Global education monitoring report 2019: Migration, displacement and education: building bridges, not walls https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265866

Kommentaar

Viktoria Rudenko, MTÜ Mondo

Maailmaharidus on maailmavaade, mis põhineb ühelt poolt kõrgel empaatiavõimel ja teisalt isiklikul vastutusel protsesside eest, mis inimese ümber kohalikul ja globaalsel tasandil toimuvad. Siin on noortelt palju õppida – teismeeas on maailmataju kriitiline ja mõnevõrra maksimalistlik, osad noored nõuavad ja otsivad ka ise konkreetseid vastuseid ja lahendusi, et maailma paremaks muuta. Nii näeme ka Eestis kliimamuutuste, veganluse, freeganluse, loomade õiguste kaitse ja pakendivaba elu esirinnas just noori. Teised noored on samas segaduses ja vast ka mõnevõrra infost üleküllastunud ning ootavad täiskasvanutelt suunamist. Mondo kogemus koostööst noortega näitab, et **imed** hakkavad juhtuma siis, kui sellised erinevad noored kokku viia, anda veidi taustainfot ja platvorm omavaheliseks suhtluseks, et koostöös otsida väljakutsetele lahendusi.

Teemasid, mida arutada ja millele tuginedes lahendusi arendada, leidub küllaga **maailmakool.ee** portaalis, kuhu on kogutud dokumentaalfilmid, taustainfo ja töötubade juhendid haridustöötajatele. Lisaks materjalidele korraldab Mondo noortele mõeldud seminare ja konverentse ning kutsub osalema kampaaniates, konkurssidel ja rahvusvahelistes projektides. Varasemalt on noored läbi viinud töötube ja teinud teavitustööd õiglase kaubanduse teemal, lähitulevikus plaanib Mondo toetada

Diana Tamm, MTÜ Mondo

noortealgatusi kliimamuutuste ja rände teemal. Suurim noortele suunatud tegevus on iga-aastane ÜRO matke programm, mis õpetab noortele globaalse koostöö ja diplomaatilise arutelu põhimõtteid.

Maailmaharidusest huvitatud noorsootöötajaid aga kutsume Mondo suvekooli ja maailmahariduskursusele! Ning kui vajad ideid ja kaasamõtlemist aktiivsete ja empaatiliste maailmakodanike kasvatamisel, siis võta ühendust maailmaharidus@mondo.org.ee

Kaanepildi autor on Eesti kunstnik Martin Märss.